

COMMUNICATIE

Tijdschrift voor Massamedia en Cultuur

- DAVID WARK GRIFFITH • EEN ORDE VAN JOURNALISTEN
- DAGBLADCONCENTRATIE • COMMUNICATIE EN PARTICIPATIE
- VIDEO IN CULTURELE CENTRA • OMROEP EN OPEN UNIVER-
SITEIT • KRONIEK VAN DE MEDIAWERELD • TELEVISIEKRI-
TIEK • HET GERUCHT • RECENSIES • INHOUD TIJD-
SCHRIFTEN

CENTRUM VOOR COMMUNICATIEWETENSCHAPPEN

JAARGANG 5

E. VAN EVENSTRAAT 2A

NR 4

3000 LEUVEN

WINTER 1975-1976

COMMUNICATIE

(voorheen
«Informatiebulletin
CeCoWe»)

**Driemaandelijks tijdschrift
voor massamedia
en cultuur.**
Een uitgave van
**Centrum voor Communicatie-
wetenschappen,**
E. Van Evenstraat 2 A
3000 Leuven.
Verschijnt 4 x per jaar.
5de jaargang nr. 4
WINTER 1975-1976

Hoofredacteur : W. Van der biesen

Redactiesecretaresse : Mevr. M. Mommens

Kernredactie : G. De Meyer, W. Van der biesen,
L. Van Poecke

Redactieraad : M. Ceulemans, G. De Meyer, G. Fau-
connier, A. Hendriks, K. Huybrechts,
P. Ickx, D. Lauwaert, P. Marck, H.
Meysen, J.M. Peters, L. Roelens, W.
Van der biesen, J. Van Heddegem,
L. Van Poecke, A. Verhelle

Abonnementen : De abonnementsprijs bedraagt
200 fr. voor een jaargang (4 nummers) - studenten
betalen 100 fr. De prijs voor losse nummers is 75 fr.
Betaling kan geschieden op nr. 431-0370171-86 van
de Kredietbank te Leuven, t.n.v. K.U.L., Centrum
voor Communicatiewetenschappen, Leuven.
Abonnementen worden automatisch verlengd, tenzij
men een maand vóór het einde van de jaargang
opzegt.

Alle briefwisseling i.v.m. redactie, administratie, boe-
ken ter recensie, advertenties enz., gelieve men te
richten aan COMMUNICATIE, Centrum voor Co-
municatiewetenschappen, E. Van Evenstraat
B-3000 - Leuven, tel. 016-22.10.70.

Advertentietarief wordt op aanvraag toegezonden.
Getekende artikels verbinden alleen de schrijver

Inhoud 75.4 :

- 1 **D.W. Griffith : His Master's Voice** - Dirk Lauwaert
- 10 **Een orde van Journalisten ?** - Lucas Tessens,
Luk Boone
- 14 **De Dagbladconcentratie in België** - Eric Sonck
- 18 **Communicatie en Participatie** - Dany Vloeberghs
- 19 **Video in Culturele Centra**
- 21 **De Omroep in de Open Universiteit** - Dony Van
Hoof
- 24 **Feiten uit de Mediawereld** - Wim Van der biesen
- 27 **De Televisiekritiek in de Vlaamse Dagbladders** -
Mia Gordts
- 28 **Het Gerucht** - Régine Peeters
- 31 **Uit de Literatuur**
- 35 **Uit de Tijdschriften**
- 40 **Berichten Centrum voor Communicatieweten-
schappen**

Verantwoordelijke uitgever :
G. Fauconnier, Kleine Geeststraat 40, Sterrebeek.

De volgende notities over de esthetische en stilistische technieken van David Wark Griffith, «vader» van de cinema, zijn gebaseerd op een studie aan de montagetafel van de 13 in het Filmmuseum beschikbare films van Griffith (2 korte en 11 lange films). Voor een oeuvre dat bijna 500 titels rijk is, bepaald een te geringe basis voor conclusieve resultaten.

Deze studie is een nevenproduct van een onderzoek in het kader van een doctoraatsproject waarin films zullen onderzocht worden in hun verhouding tot de cultuur van de 19de eeuw; waarin filmgeschiedenis geplaatst wordt in een ruime cultuurgeschiedenis.

D.W. GRIFFITH: His Master's Voice

Dirk LAUWAERT

David Wark Griffith (1875-1948), een in Kentucky geboren «southerner», was niet bijzonder succesvol theaterregisseur met geheime maar daarom minder hooggespannen literaire aspiraties. Hij komt in 1908 ten einde raad aanlopen bij de studio van de «American Mutoscope and Biograph Company» in New York. De filmindustrie is jong, onervaren en obscuur. Griffith zou de kermisattractie optillen tot het niveau der cultuur. Deze autodottiero van de artisanale filmindustrie zou met zijn extravagante financiële successen (Birth of a Nation) en mislukkingen (Intolerance) ook de poort openen voor het door financiers beheerste Hollywood dat voortaan op industriële leest zou worden geschoeid. Een regime-wisseling die Griffith niet overleefde: in 1931 werd zijn carrière afgesloten met een laatste onafhankelijke film (The Struggle) die niet eens aan een normale rouwperiodesatie toe kwam.

Intertussen heeft Griffith op zijn palmares niet alleen de titels van een honderden films⁽¹⁾, niet alleen de namen van een pleiade «stars», maar ook een hele reeks technisch-esthetische vondsten kunnen in beschrijvingen. De close-up en het panoramisch totaalbeeld, de iris, de fade-in en fade-out, de overvloeier en de suspense-verwekkende parallelmontage heeft hij als courante uitdrukkingsmiddelen van de film ingang doen vinden. Wat filmgrammatici⁽²⁾ later

als «filmische taal» poogden te systematiseren, willen wij hier nader bekijken.

Niet om een alternatieve, uitgewerkte theorie over de grote «figuren» van de filmtaal te formuleren. Veeleer willen wij een nieuwe invalshoek uitbouwen op een terrein dat met de vertrouwde grammaticale en stilistische procedures voldoende bewerkt schijnt. Die nieuwe invalshoek is van cultuurhistorische aard: welke betekenis krijgen de technisch-esthetische vondsten van Griffith wanneer men ze plaatst in de culturele context van zijn tijd en in de culturele traditie van waaruit hij werkte (beide vallen niet samen: Griffith is een 19de-eeuwse Victoriaan, werkend voor het reeds volop 20ste-eeuws publiek van de Jazz Age).

Hierna willen wij achtereenvolgens iets zeggen over de spontane vooroordelen van de filmgeschiedenis en over een ons hier erg belangrijk lijkende karakteristiek van de 19de eeuwse cultuur en communicatie. Dit als achtergrond waartegen wij bedenkingen willen projecteren over het beeldkader, over montage en de zogenaamde «punctueringen»⁽³⁾, over tussentitel en close-up. Griffith zien wij hier als een technicus van de communicatie. Hij doet dat met een bepaalde stijl die op zijn beurt bepaald is door de specifieke communicatieve behoeften van de cultuur van

waaruit hij werkte. Kortom, we suggereren dat, wat ons als neutrale filmgrammatica en vastliggende filmtaal is aangeboden, historisch en cultureel is bepaald.

1. De optiek van de filmgeschiedenis.

De filmhistoricus schrijft onherroepelijk vanuit een bepaald standpunt: vanuit zijn eigen actualiteit. Dit wordt echter zelden opgemerkt. De consequenties ervan worden niet geëxploreerd. Zo ziet de geschiedenis van de film in zijn klassieke en populariserende versies er vaak uit als een rechtlijnig proces dat als een autosnelweg over technische dalen en ravijnen precies voor onze deur stopt. Onze filmactualiteit lijkt het eindpunt en de bekroning waar alle eerdere inspanningen naar streefden en hun bijdrage toe leverden. Filmgeschiedenis wordt aldus de beschrijving van

(1) Griffith maakte meer dan 400 korte films (one- en two-reelers van omstreeks 15') en 33 lange films tijdens een carrière van 33 jaar.

(2) Marcel Martin publiceerde in 1962 nog zijn «Le Langage Cinématographique».

(3) Christian Metz geeft een semiologische leetuur van een der belangrijkste hoofdstukken der filmgrammatica in zijn «Ponctuations et démarcations dans le film de diégèse» in Essais sur la Signification au Cinéma, Tome II.

een teleologisch proces⁽⁴⁾ waarvan de finaliteit geen andere is dan de actualiteit van waaruit de filmhistoricus schrijft. Het is één voortdurende accumulatie van «technische verbeteringen»⁽⁵⁾, één proces van stilistische verrijking. Samen realiseren ze De Film als een soort bovenhistorische essentie⁽⁶⁾. Vanuit de historische verte wuiven de pioniers ons toe.

Algemeen gekende en geciteerde feiten zouden nochtans een dergelijke lineaire opvatting van de geschiedenis van de film met een zeker wantrouwen moeten doen bekijken. Is het ongeloof waarmee de gebroeders Lumière hun uitvinding afdeden als excentrieke machine zonder commerciële toekomst, alleen maar blindheid? Is de schaamte waarmee D. W. Griffith zijn filmwerkzaamheden gedurende enkele jaren voor de buitenwacht achter een schuilnaam verborg, alleen maar komisch? Of suggereren dergelijke aanduidingen niet veeleer dat de film noch als zevende kunst, noch als succesvolle industrie is geboren? Zit achter de miskennis van het komende medium en een toekomstige carrière niet een veel complexer landschap dan de triomfantelijke geschiedenis van de film laat vermoeden? In plaats van uitsluitend oog te hebben voor de uiteindelijke resultante willen wij proberen een blik te werpen op de samenstellende krachten waaruit de resultante is afgeleid.

Wij willen graag met de pioniers «meelopen»; ze in elk geval niet onze eigen cinema zomaar in de schoenen schuiven. Griffith willen wij niet beschrijven als de vanzelfsprekende «bezitter» van zijn stijl, van zijn technieken en van zijn oeuvre. Wij willen proberen hem terug te plaatsen in zijn eigen experimentele context. Een maker die niet weet wat de filmgeschiedenis voor het medium in petto heeft, maar die met eigen beslissingen en persoonlijkheid die geschiedenis experimenteel maakt. Zijn oeuvre willen wij niet met vragen confronteren die door de latere ontwikkeling van de film zijn gesuggereerd en beantwoord⁽⁷⁾, maar met vragen vanuit Griffiths tijd, waarop hij in zijn oeuvre en met zijn 'vondsten' een antwoord probeerde te geven.

2. Het vertellen van een verhaal in de negentiende eeuw.

Bij de studie van de 19de eeuw wordt men getroffen door de nadrukkelijkheid waarmee elk verhaal «verteld» moet worden. De romans zijn in een welsprekende betoogtrant geschreven. De alwetende romancier-demiurg organiseert en kleurt zijn verhaal niet alleen, maar men hoort hem bijna spreken, men hoort bijna zijn stem. Dat dit meer dan een indruk is, blijkt uit de functie van het publieke voorlezen van literatuur, van religieuze en historische werken. Nog steeds bekend, maar zeker geen uitzonderlijke praktijk, zijn de tournees die Charles Dickens ondernam om uit zijn romans voor te lezen⁽⁸⁾. Niet omdat de toehoorders niet lezen konden — zoals tijdens de volkse voorlees-avonden⁽⁹⁾ — want het publiek was gecultiveerd; wel omdat de stem dé culturele bemiddelaar bij uitstek van die tijd was.

De negentiende eeuw is het tijdperk van De Stem⁽¹⁰⁾ en van het Woord⁽¹¹⁾. Al ontbreekt een studie van de betekenis van de stem in de negentiende eeuw, enkele algemene bemerkingen kunnen daarover toch neergeschreven worden. Tijdens het voorlezen wordt een geschreven tekst geïncarneerd in zintuiglijkheid en lichamelijkeheid (stemorgaan en oor). De geschreven tekst, die van het arbitraire tekensysteem, schrift, gebruik maakt, is koel, abstract en onpersoonlijk. Maar een voorlezende stem legt er expressie in, acteert de tekst, kleurt hem met de specifieke kenmerken van haar klank. De stem scheidt tussen voorlezer en toehoorder een ruimte waarin het emotieve en conatieve aspect van het taalgebruik⁽¹²⁾ overheersen en in elkaar schuiven. Binnen de problematiek van Barthes' «Mythologies» zouden we kunnen samenvatten dat de stem bij het voorlezen de tekst «naturaliseert».

Dit alles is niet zonder betekenis voor het verstaan van het werk van Griffith. Zijn biografen noteren de fundamentele invloed op zijn persoonlijkheid van een historische, politieke, religieuze en literaire cultuur die hem via de stem en het voorlezen heeft bereikt. Zijn vader, bijgenaamd «roaring Jake», heeft in zijn familie en in zijn stad uitsluitend een welsprekend-

heidsfunctie. Hij geniet aanzien in de stad, verwerft zelfs een politiek mandaat, maakt zijn weg tot in de annalen van de Secessie-oorlog — maar oefent geen vaste baan uit en blijkt bij zijn dood alleen maar schulden achter te laten. Zijn welbespraaktheid bleek een voldoende basis voor aanzien, erkenning en een zinvol functioneren in de gemeenschap. In de film die zijn zoon aan de Secessie-oorlog wijdde, «The Birth of a Nation», kreeg hij posthuum nog eens het woord! Een gelijkaardige vorming, maar dan op moreel en metafysisch vlak, kreeg hij van zijn oudere zus Mattie die hem uit de Bijbel voorleest⁽¹³⁾.

⁽⁴⁾ «Intolerance est aussi un film américain, d'où un autre danger: lire le film dans la rétrospection du cinéma hollywoodien postérieur, à travers Hawks, Ford, etc., qui feraient alors masquer sur la réalité du cinéma griffithien. Une telle téléologie de l'histoire hollywoodienne non seulement tendrait à censurer d'autres généalogies (...) mais ferait disparaître ce qui n'a pas été repris de Griffith dans sa postérité, sauf à l'exhiber comme spécificité anhistorique, ou le reste d'une «épure» historique». Pierre Baudry, Les Aventures de l'Idée, Cahiers du Cinéma, nr. 240, pag. 53.

⁽⁵⁾ Het vanzelfsprekende perspectief op de stomme film bijvoorbeeld, is die te benaderen als (geluids)film-zonder-geluid. De stomme film wordt waargenomen als een medium dat onvolledig is, dat iets mist, dat moet «verbeterd» worden.

⁽⁶⁾ «... l'édification du cinéma en Essence, dont l'histoire serait la réalisation, la perfection progressive, chaque cinéaste apportant sa brique à la construction...», Pierre Baudry, Les Aventures de l'Idée, in Cahiers du Cinéma, nr. 240, pag. 53.

⁽⁷⁾ «Mais cette perfection n'est autre que celle du cinéma tel que nous le connaissons maintenant, c'est-à-dire qu'on constitue téléologiquement en origine ce qui n'a jamais été qu'un commencement», Pierre Baudry, Les Aventures de l'Idée, in Cahiers du Cinéma, nr. 240, pag. 53.

⁽⁸⁾ Wij signaleren hierover Jean Gattégno: «Dickens»; Philip Collins: «Charles Dickens: The Public Readings».

⁽⁹⁾ Zie bv. Robert Mandrou, De la Culture Populaire aux 17e et 18e siècles, pag. 20.

⁽¹⁰⁾ Jean-Paul Aron in zijn seminarie «Transgression de la sexualité».

⁽¹¹⁾ Henri Langlois tijdens een programma (eind december 1975 uitgezonden door TF2).

⁽¹²⁾ Roman Jacobson: Essais de linguistique générale, pag. 220 en 21.

⁽¹³⁾ Inspirerend in deze context zijn de sympathiserende en poëtiserende notities van Stan Brakhage in «The Brakhage Lectures», (pag. 34-51).

Noteren we verder over de intense participatie van Griffith aan de stemcultuur der 19de eeuw dat hij als theateracteur in de showbusiness binnentrad. In hun memoires laten zijn medewerkers overigens nooit na met nadruk zijn imponerend-theatrale gestalte, zijn indrukwekkende en verdragende stem te signaleren waarmee hij op de set niet alleen instructies uitdeelde, maar ook literatuur declameerde en aria's zong. En hoe tenslotte niet getroffen worden door de twee woorden waarmee hij zijn spelers placht te complimenteren na een geslaagde opname: «it sang», zei hij dan⁽¹⁴⁾.

De negentiende eeuw is echter niet alleen het tijdperk van de stem en het vertellen in het verhaal; men ziet er ook de ontwikkeling van wat men dramatiserende narrativiteit zou kunnen noemen. Het vertellen brengt geen nuchter en koel relaas meer, maar exploreert illusionistische technieken. Het is de glorieperiode van de realistische roman: hij wil zich in de realiteit vastankeren, streeft naar documentaristische waarschijnlijkheid. De keerzijde van deze ontwikkeling is dat deze illusionistische technieken een perfecte «ambiance» brengen waarin identificatie mogelijk wordt en dus ook sterke emotionele manipulaties van de lezer. Realisme en pathos ontmoeten elkaar; objectivering en documentatie laten subjectieve identificatie toe. Tijdens de negentiende eeuw ontwikkelt de roman zich tot een ware mise-en-scène en maakt daarbij gebruik van optische beschijvingsstandpunten en montage die herhaaldelijk als pré-cinematografisch zijn beschreven⁽¹⁵⁾.

De stem blijkt een geschikter podium dan het inwendig lezen om deze woordmachine zo efficiënt mogelijk haar effecten te laten ontrollen. De voorlezende stem verbergt de geschreven tekst achter een geacteerde tekst. Bovendien is er heel de magie van de stem zelf: een muzikaal orgaan dat deelachtig is aan de etherische muzikaliteit en abstractie van de klankenwereld. In de stem schijnt de negentiende eeuw het orgaan bij uitstek te hebben gevonden, waarin haar tegenstrijdige behoeften aan realisme en idealen, aan nuchterheid en verbeelding, verzoend konden worden.

Hoe heeft deze culturele conjunctuur in één van haar meest invloedrijke en succesvolle creaties afstand kunnen doen van haar geliefde stem, van het gesproken woord⁽¹⁶⁾? Wat valt vanuit deze paradoxale vaststelling over het oeuvre van Griffith te vertellen?

Laat zich van hieruit bijvoorbeeld een nieuw licht werpen op de door Griffith ontwikkelde technieken? Het lijkt ons relevant deze vragen te stellen bij het werk van Griffith: hij is een Victoriaans negentiende-eeuwer; hij werkt zijn hele creatieve carrière vanuit de culturele reserve; maar met een nieuw medium, dat wij als eminent modern beschouwen. Wellicht kunnen vanuit deze ontmoeting filmhistorische en filmesthetische zekerheden genuanceerd en gerelativeerd worden.

3. Erflater voor traditie en modernisme.

Het oeuvre van Griffith wordt opgeëist zowel door de Russische, formalistische montage-school⁽¹⁷⁾ als door het klassieke Hollywoodiaanse filmmaken. Twee radicaal contrasterende tradities beroepen zich op zijn werk. Twee mogelijke beelden van dit oeuvre schuiven als bij een overvloeier over elkaar.

Hoe paradoxaal deze toestand is, blijkt als het onderscheid tussen beide tradities even wordt omschreven. Aan de ene kant staat film als weliswaar een nieuw medium maar waarin de grote narratieve traditie een nieuw onderkomen heeft gevonden. Daartegenover staat een nieuwe techniek, staat nieuw materiaal, die zijn technische en materiële specificiteit niet willen verstoppen om het traditionele verhaal zo goed mogelijk te blijven vertellen. Aan de ene kant staat de Hollywoodiaanse conceptie van de film als een illusionistische machine, waarop het fictionele zich heeft geënt en erdoor beheerst wordt. De realistische tendens van de negentiende eeuwse romanliteratuur vindt in de film volgens dit model zijn bekroning. De fictie is er genaturaliseerd: immers we «zien» er een verhaal gebeuren en we «zien» emoties op het scherm beleefd worden. Daartegenover staat een kritische poging om de keerzijde van dit illusionisme blij-

vend binnen het spektakel en binnen de aandacht van de toeschouwer te houden. Tegenover het massale overwicht van de diëgetische (van het filmverhaal) moet dit onherroepelijk een perverse en marginale activiteit blijven⁽¹⁸⁾. Het is immers steeds een daad van agressie tegenover de toeschouwer hem uit het comfort van het illusionisme wakker te doen schrikken.

Het is boeiend bij het bekijken van het oeuvre van Griffith die twee lezingen als twee verschillende brillen bij de hand te hebben. Men merkt dan dat Griffith weliswaar de grondlegger is van het filmisch realisme en de filmische waarschijnlijkheid: hij verloor het filmacteren van zijn theatrale erfenis⁽¹⁹⁾; hij exploreerde met succes de mogelijkheden van natuurlijke locatie en versmaadde nooit wat de toevallige weer- of lichtomstandigheden of geografie hem aanbode-

⁽¹⁴⁾ Geciteerd in het Griffith-nummer van het Canadese filmtijdschrift 'Take One' (volume 4, nr. 7) pag. 15.

⁽¹⁵⁾ S.M. Eisenstein werkt in zijn «Dickens, Griffith et nous» uitvoerig rondom deze problematiek van pré-cinematografische technieken in de literatuur. Het artikel is opgenomen in de Cahiers du Cinéma, nr. 231 tot 234. Brecht schrijft in zijn commentaren op Stevenson: «l'optique cinématographique existait avant le cinéma» (Brecht, Sur le Cinéma, pag. 33). John Fell in «Film and the Narrative Tradition» wijdt een uitvoerig hoofdstuk aan het «Victoriaanse proza».

⁽¹⁶⁾ De opkomst van de geluidsfilm is een complexere aangelegenheid dan de filmschiedenis, die de geboortedatum ervan vastlegde met datum (1927) en film («The Jazz Singer»), laat vermoeden. De 35 jaren van de stomme film zijn gepunctueerd door technische research en talrijke commerciële experimenten met geluidstechnieken. Geluidsfilm sloeg echter nooit aan. Bij gebrek aan technische kwaliteit? Dit lijkt ons een te makkelijke oplossing. Geluidsfilm is haast vier decennia lang een «attractie» gebleven voor een publiek dat zich in de stomme film had geïnstalleerd.

⁽¹⁷⁾ Daarvan getuigen overvloedig de teksten van Eisenstein en Poedovkin en de populariteit van bv. «Intolerance» in de jonge Sovjetrepubliek.

⁽¹⁸⁾ «Pervers» omdat zij een cultureel taboe transgresseert, omtrent het statuut van de fictie, van het schrijven, van de taal en van de cultuur in haar geheel.

⁽¹⁹⁾ In zijn verklaring van 1913 in de New York Dramatic Mirror vermeldt Griffith bij zijn «innovations»: «restraint in expression, raising motion picture acting to the higher plane which has won for it recognition as a genuine art». In Lewis Jacobs, The Rise of the American film, pag. 117.

den⁽²⁰⁾; hij schrok voor geen enkele extravagantie terug om zijn decors zo realistisch mogelijk te maken⁽²¹⁾.

Toch heeft het illusionisme zich nooit volledig doorgezet: de continuïteit van ruimte en tijd, het respecteren van een narratieve causaliteit, het wegwerken van montagesprongen hebben in zijn films nooit helemaal hun beslag gekregen. Dit uitsluitend op rekening brengen van technische onervarenheid wordt tegengesproken door Griffiths meest ambitieuze projecten en fundamentele stijffiguren waarin precies de discontinuïteit creatief gebruikt wordt: wij denken aan «Intolerance» waarin vier verhalen tegelijk worden verteld, zodat geen enkel verhaal helemaal onze aandacht en onze integrale identificatie kan opeisen. De technisch-esthetische innovaties waar hijzelf en de latere filmgrammatici zoveel werk van hebben gemaakt, gelden bovendien de «grens» van het beeld die hij niet wegwerkt maar creatief bespeelt en onderstreept: het beeld- en filmstrookkarakter van Griffiths zo realistisch en illusionistisch opgebouwde opnames wordt er in vetjes onder gedrukt. Meteen weer een correctie hierop want deze discontinuïteit — het nadrukkelijke spel met montage en beeldkader — is in zijn oeuvre nooit systematisch uitgewerkt en kreeg er zeker niet de subversieve (materialistische) functie, die het Russisch formalisme van de jaren twintig eraan zou geven.

Welke betekenis moet aan deze esthetische ambivalentie toegekend worden? Wij suggereren dat Griffiths spel met montage en beeldkader, de bres is waardoorheen hij zich als verteller en als stem kon laten horen. Film bood de mogelijkheid een verhaal zichzelf te laten vertellen — maar als Victoriaan maakte Griffith daar nooit gebruik van: hij kan geen verhaal bedenken dat niet door een bemiddelingsfiguur zou gepresenteerd zijn, waarvan de zin en de betekenis niet zouden zijn uitgelegd. Vandaar ook de uitvoerige en moraliserende inleidende generiekteksten van zijn films. De discontinuïteit heeft hier geen subversieve functie; ze vocaliseert het betoog, is het teken van het vertellen in het verhaal. Wij lichten dit in de volgende hoofdstukjes nader toe.

4. Het raam van het beeld.

Beroemd onder de vaklui van toen waren de vele maskers (caches) die de cameraman van Griffith, Billy Bitzer, op zijn lens monteerde. Hij knutselde ingenieuze hulpstukken in elkaar, doosjes en cilinders die met luikjes horizontaal of verticaal open en toe konden. Hij spande gaas voor zijn lens en knipte er een gat in. Collega's stuurden «spionnen» naar de set van Griffith om over de nieuwste verlengstukken van Bitzers camera geïnformeerd te worden⁽²²⁾.

De films van Griffith laten deze ingenieuze beeldraamconstructies nog duidelijk aflezen. Griffith maakt met zijn cameraman een artistieke «lay out» van zijn beelden. Hij individualiseert elke opname, door ze met een eigen kader te presenteren.

Bekend is het gebruik van de iris (het openen of sluiten van een beeld met een cirkel), met vele variaties daarop (bv. een zich verplaatsende cirkel), of de horizontale of verticale afscherming van het beeld rondom een significantief detail. Het functionele, grammaticale karakter van deze procedures is vaak besproken. Maar Griffith speelt zo nadrukkelijk en zo vaak zonder nawijsbare grammaticale functionaliteit met dat beeldraam dat de grammaticale verklaring ons niet bevredigen kan.

Opvallend zijn bv. de letterlijk ontelbare opnames waarvan de scherpe lijnen van het geprojecteerde beeld zijn weggewerkt door een wazig en donker vlak, in het midden waarvan het beeld cirkelvormig gevat zit. Het komt zo vaak voor dat het «normale» rechthoekige helemaal uitgelichte beeld in standaardformaat, als ongevoel gaat opvallen; de cirkelvormige presentatie is de norm geworden. Een nawijsbare «betekenis» heeft deze presentatie niet. Wel gaat er iets sfeervols, picturaals en stijlvol van uit. Het op deze manier gebrachte beeld heeft klasse, heeft een zekere artistieke pretentie.

De variaties die Griffith in het raam van zijn beeld aanbrengt, hebben voor gevolg dat zijn filmbeeld niet verstaend is tot het rechthoekige standaardformaat. Het raam is hier geen passieve afgrenzing, maar is een actief, dynamisch onderdeel van het

beeld zelf. Griffith houdt de oppervlakte van zijn geprojecteerde beelden vlottend, variabel en veranderlijk⁽²³⁾. Verwijzingen naar de schilderkunst liggen voor de hand: formaat en vorm van het schilderij zijn er fundamentele gegevens van. Het kader rond een portret geplaatst, behoort tot de «coiffure», tot de «presentatie» ervan. Griffith blijkt ook bij zijn filmbeelden een marge van vrijheid te willen behouden ten overstaan van het standaardformaat. Intieme beelden vat hij (beschermend) in een cirkel. Grote totaalopnamen van wijde gezichten of indrukwekkende decors laat hij het hele beeld vullen. De donkere rand rondom een beeld heeft bij Griffith de functie: het beeld te individualiseren als «deze opname» die fraai verpakt en ingekaderd aan het oog wordt aangeboden, als een waar.

Bijzondere aandacht krijgt het raam van het beeld als het getoonde zelf een picturale compositie imiteert. Opnames waarin Griffith reconstructies van grote historische momenten toont⁽²⁴⁾, waarin hij religieuze prenten in scène zet⁽²⁵⁾, waarin hij allegorische betekenissen voor zijn films visueel uitbeeldt⁽²⁶⁾, enceneert hij

⁽²⁰⁾ Memoires-schrijvers en biografen van Griffith (Arvidson, Henderson, Brown, Gish en Bitzer) geven talloze voorbeelden van de gelukkige en inventieve verhouding tussen Griffith en natuurlijke lokaties.

⁽²¹⁾ De Babylon-episode van Intolerance, schrijft Pierre Baudry, hoort thuis in «un genre où la coprésence d'une foule d'éléments (décors, personnages) dans le même plan sert avant tout à garantir que le tournage ne triche pas, à mettre en valeur une dépense stupéfiante» en hij onderstreept verder «le caractère presque infilmable de ces édifices énormes». Les Aventures de l'Idée, in Cahiers du Cinéma, nr. 241, pag. 32 en 35.

⁽²²⁾ In Karl Brown, Adventures with D.W. Griffith.

⁽²³⁾ «Certes, les caches sont employés principalement à des fins dramatiques et dynamiques (...) ou même purement pathétiques (...) mais leur résultat est aussi de faire de la surface de l'image quelque chose de variable». Pierre Baudry, Les Aventures de l'Idée, in Cahiers du Cinéma, nr. 241, pag. 41.

⁽²⁴⁾ Het Babylon-verhaal en de Sint Bartholomeus-nacht beide in Intolerance, maar ook de Lincoln-scènes zowel in Birth of a Nation als in Abraham Lincoln.

⁽²⁵⁾ Het Christusverhaal in Intolerance en de beelden van hemel en hel in «Home Sweet Home» en «The Sorrows of Satan».

⁽²⁶⁾ De Apotheose van Intolerance.

CE.CO.WE.-PUBLIKATIES

WERKDOCUMENTEN

- Nr. 1 : Prof. Dr. J.M. PETERS,
Fictioneel Beeldamusement.
(Het Amusementskarakter van bioscoop- en televisiefilms).
50 fr.
- Nr. 2 : Dr. L. BOONE,
Massamedia en Interpersonale Communicatie.
(Een kritische balans van de rol der zogenaamde 'Opinion Leaders'
en van de hypothese van het tweefasig verloop van communicatie-
processen).
95 fr.
- Nr. 3 : Dr. René LINDEKENS,
**Inleiding tot een Analyse van Boodschappen volgens Strukturele,
Linguïstische Methode.**
95 fr.
- Nr. 4 : F. VLAEMYNCK - Prof. Dr. G. FAUCONNIER m.m.v. G. DE
MEYER,
**«Het vraagstuk "Leuven" (1968) in de spiegel van de Belgische
Pers».**
80 pagina's, 150 fr.
- Nr. 5 : Drs. G. DE MEYER,
Het advertentieblad in België
(Een verkennend onderzoek)
139 pagina's, 250 fr.

DOCTORALE PROEFSCHRIFTEN

- Dr. W. VAN DER BIESEN : **De verkiezingspropaganda in de demo-
cratische maatschappij.** (Een literatuur-kritische studie en een
inhoudsanalyse van de verkiezingspropaganda).
Leuven, Ce.Co.We., 1973, gestencild, 661 blz., 375 fr.
- Dr. H. VAN PELT : **De omroep in revisie.** Structurering en ontwikke-
lingsmogelijkheden van het radio- en televisiebestel in Nederland
en België. Een vergelijkende studie.
Leuven, Acco, 398 blz., 395 fr.

CONGRESBROCHURE

- **Kabeltelevisie**, brochure van het congres over kabeltelevisie, ge-
houden van 1 tot 5 oktober 1974 te Hasselt.
128 blz., 100 fr.

CONGRESVERSLAG

- **Amusement in de Massamedia. Informatieve en persuasieve func-
ties.** Referaten van het Vijfde Vlaams Congres voor Communicatie-
wetenschap, Leuven, 1975, 55 blz., 100 fr.

Te bestellen bij het Ce.Co.We.,
E. Van Evenstraat 2A,
3000 Leuven.

als statische tableaux vivants. Hier onderstreept het raam het geciteerde, geleende en geïmiteerde karakter van de opname. Hier heeft het kader niet als functie het getoonde te scheiden van het niet-getoonde. Hier valt het kader met de beeldconventie samen.

Dat het beeldraam in de esthetiek van Griffith behoorde tot de orde van de stijlvolle presentatie blijkt nog uit de afwerking met arabeske lijnen en gestileerde initialen van iedere titelkaart in zijn «grote» films⁽²⁷⁾.

5. Begin en einde van de filmstrook.

Een filmopname is niet alleen begrensd door het beeldraam ; ze heeft een begin en een einde waar de opname via een las gemonteerd is aan een andere opname. Montage valt in het oeuvre van Griffith niet samen met het wegwerken van de montage, zoals de later ingeburgerde continuïteitsmontage dat nastreeft. Continuïteitsmontage wordt gebruikt, maar is er niet tot norm verheven. Als het Griffith te pas komt, schrikt hij niet terug voor harde, niet geretoucheerde montagesprongen (jump cut). Zijn vele «vondsten», als de fade-in en fade-out, als de overvloeier, als de sluiting of opening van een beeld met iris, onderstrepen nog de overgang en maken attent op het beeld- en filmstrookkarakter van de opname.

Filmgrammatici hebben deze overgangstechnieken onder de hoofding «punctuering» samengevat. Maar zo strak als de theorie of de schoolse toepassing ervan het poneerde is de grondlegger van dit systeem van verhaal-tekens zelf nooit geweest. Zijn repertorium van punctueringen heeft zich niet gestabiliseerd : in zijn films blijven het tekens met een vlottend en onduidelijk karakter. Naast de narratieve functies (het aanduiden van tijdsverloop en plaatsverandering) zijn deze punctueringen vooral poëtisch, suggestief en retorisch. Ze hebben net als de variaties van het beeldkader een presentatie-functie : de

⁽²⁷⁾ In Birth of a Nation komt een titelkaart voor waarin de initialen van Griffith (DG) als trade mark worden gegeven en waarin tegen vervalsingen gewaarschuwd wordt.

esthetische aantrekkelijkheid van bijvoorbeeld de fade-out staat voor kwaliteit en stijl. De fade-in, fade-out en overvloeier nuanceren het realistische en documentaire karakter van een opname en doen een gelaat en een expressie oplossen in een etherisch vervagen.

Bijzonder intrigerend zijn de punctueringen die Griffith vaak in een continue scène plaatst. Ze articuleren de tijd en de continuïteit van het verhaal op een manier die indruist tegen onze huidige narratieve conventies. Ongrammaticaler en onfunctioneler kan het wel niet in onze ogen. De punctueringen waarvan de grammaticale een praktisch instrument hebben gemaakt in een narratieve economie van de film, blijken althans door Griffith vaak zeer oneconomisch gebruikt te worden. Eerder dan een ons vertrouwd narratief tempo in de hand te werken, remmen ze dat af.

Ze zijn weinig functioneel bij het segmenteren van de beeldenstroom in zinvolle articulaties. Punctueringen blijken integendeel vaak zelf een boodschap, een informatie te zijn, een eigen inhoud te hebben: het zijn gevoelsmatige commentaren, uitroepen en verzuchtingen bij een fraai beeld, een tragische toestand, een ergerlijke houding of een spannende situatie. Het spel met kader en montage is misschien hoofdzakelijk een emotionele modulatie van het verhaal, een expressieve manier van vertellen! Dit spel zou wel eens de «stem» van de verteller kunnen zijn! Het teken van zijn aanwezigheid en zijn gevoelsmatige participatie, dat de toeschouwer oproept hetzelfde te doen.

6. De tekst tussen het beeld.

De tussentitel op een titelkaart aangebracht en tussen de beeldenstroom geschoven, breekt op talrijke niveaus met het omgevende filmmateriaal. Hij introduceert de arbitraire taalcode binnen de opeenvolgende analoge filmbeelden⁽²⁵⁾. Hij onderstreept de afwezigheid van geluid als een dialogische scène moet onderbroken worden met een geschreven weergave van de «gesproken» tekst. De titelkaart waarin geen beweging en geen reliëf zitten steekt tenslotte brutaal af tegen de

omliggende filmbeelden waarin wel reliëf en beweging zitten. Het is dan ook niet verwonderlijk dat een illusionistische filmtheorie geen plaats had voor de tussentitel en zijn verdwijning voorstond⁽²⁶⁾.

Nochtans lijkt de titelkaart geen probleem te zijn geweest voor Griffith: geen puristische tendensen vallen in zijn films waar te nemen⁽²⁷⁾. Een titelkaart kan gebruikt worden om noodzakelijke informatie te verstrekken, voor personalia, maar ook voor een poëtische accentuering of om een moraliserende commentaar te geven. In zijn historische films plaatst hij onderaan een titelkaart soms zelfs een voetnoot waarin hij de getrouwheid van een reconstructie onderstreept⁽²⁸⁾, of waarin hij het publiek erop wijst hoe groot wel de afmetingen van zijn decors zijn⁽²⁹⁾. En tenslotte laat de titelkaart de miskende schrijver toe verzen van eigen hand of citaten uit de wereldliteratuur in zijn films te plaatsen als uiteindelijke betekenis en boodschap.

Soms maakt de tekst deel uit van de situatie waarin hij geschoven is, maar vaak genoeg valt hij buiten de situatie. Dan schuift de titelkaart niet subtiel tussen de beelden, maar is er brutaal, zelf-affirmatief, waardegeladen en ponerend. De omliggende beeldmassa wordt dan als het ware omlaag gedrukt tot het niveau van de illustratie bij een betoog.

Het gebruik van de titelkaart reveleert ons een Griffith die niet geïnteresseerd is in de «zuiverheid» van zijn medium, maar in een bepaalde stijl van communicatie. Zijn technieken brengen oplossingen voor het probleem van de verteller in het filmverhaal.

Dat uiteindelijk alles past in één grote retorische machinatie, blijkt bv. uit een zo onschuldig lijkende procedure als het geven van een naam aan een personage. Die wordt bovendien ontelbare keren herhaald. Hun informatieve functie is gering want in de beelden zijn alle personages zo overduidelijk en herkenbaar getypeerd dat we ze niet alleen makkelijk uit elkaar kunnen houden, maar uit het beeld al een weelde aan informatie over hun stand, karakter en zelfs hun dramatische rol kunnen aflezen. Bovendien krijgen de perso-

nages vaak genoeg geen eigennamen, maar worden ze met abstracte uitdrukkingen als «The Boy», «The Girl», «The Friendly Neighbor», of «The Friendless One» (in «Intolerance») aangeduid. Deze namen zijn het «programma» van de personages.

Tussen dit vastgelegde programma (bv. de onschuld) en de ontwikkeling van het verhaal (gedragen door onverdraagzaamheid bv.) ontwikkelt zich een spanning waarin de naam van de personages een belangrijke rol speelt. Zo beginnen in het moderne verhaal van «Intolerance» Mae Marsh en Robert Harron inderdaad als «The Girl» en «The Boy». Dat ze tijdens hun drama dezelfde lieve naam blijven dragen, plaatst ze in een bijzonder, vertederend en kwetsbaar perspectief. Tussen hun naam (die geen andere belofte inhoudt dan die van een onveranderlijk archetype) en het drama waarin deze personages gedompeld worden, ontwikkelt zich een sentimentele dialectiek. Tussen het archetype van jeugd en onschuld en de brutale wisselvalligheden van leven, maatschappij en geschiedenis ontstaat ruimte voor melancholie en sentimentaliteit.

8. De close-up.

«We pay for the whole actor, Mr. Griffith. We want to see all of him»⁽³⁰⁾

⁽²⁵⁾ «L'intertitre (...) s'oppose à l'image analogique en tant que tracé graphique arbitraire», François Albéra, *Ecriture et Image*, in *Dialectiques* nr. 9, pag. 23.

⁽²⁶⁾ «... le problème des intertitres dans le cinéma muet est dominé par la question de leur disparition: le récit filmique doit se passer du verbal.» François Albéra, *Ecriture et image*, in *Dialectiques* nr. 9, pag. 24.

⁽²⁷⁾ «Viele wichtige Meter Film werden eingesparrt, indem man das simple Hilfsmittel von ein paar gedruckten Worten verwendet. (...) Jeder Meter Film ist beim Geschichtenerzählen kostbar», Griffith geciteerd in *Filmkritik*, nr. 220, pag. 166.

⁽²⁸⁾ In *Birth of a Nation* bv. wordt in voetnoot geschreven dat het decor van de overgave van generaal Lee en het theater waarin Lincoln wordt vermoord «Historical Facsimile» zijn.

⁽²⁹⁾ In *Intolerance* wordt op die manier de afmeting gegeven van het Babylon-decor. Zie commentaar daarbij van Hartmut Bitomsky, in *Filmkritik*, nr. 220, pag. 165.

⁽³⁰⁾ Lillian Gish, *The Movies*, Mr. Griffith, and Me, pag. 60.

onlangs verschenen werken, verkrijgbaar in onze boekhandel :

— **MARGES IN DE MEDIA**

Het verbroken contact tussen omroep en publiek
door J. Bardeel, J. Bierhoff, B. Manschot, P. Vasterman
180 blz., 270 fr.

— **COMMUNICATION**

(Aspects of Modern Sociology / Social Processes)
door Denis McQuail
224 blz., 272 fr.

— **MONDELINGE COMMUNICATIE 1**

In theorie en praktijk
I. De grondslagen en componenten van het mondelinge communicatieproces
II. Discussie- en vergadertechniek
door Drs. C.J.J. Korswagen
252 blz., 538 fr.

— **JE ZEGT NIET WAT JE ZEGT**

Metaspraak of De Boodschap achter de taal
door Gerard I. Nierenberg & Henry Calero
157 blz., 285 fr.

— **BODILY COMMUNICATION**

(non-verbal communication)
door Michael Argyle
390 blz., 412 fr.

— **SOCIOLOGIE VAN DE MASSACOMMUNICATIE**

door Alphons Silberman / Udo Michael Krüger
153 blz., 162 fr.

WETENSCHAPPELIJKE BOEKHANDEL

acc o

**tiensestraat 134 - 136
3000 LEUVEN
tel. 016/23.35.20**

luidde de commentaar van Griffiths producers toen hij zich aan de close-up waagde. «Toeschouwers betalen om acteurs helemaal te zien, met een stuk van hen nemen ze geen genoegen», is een andere variant van hetzelfde bezwaar. Vanuit de theaterervaring — waarnaar producers, uitbaters, makers en publiek tenslotte lange tijd bleven verwijzen — is de close-up inderdaad ook een monsterachtige werkwijze. De close-up fragmenteert de spelers niet alleen, met steeds een sadistische resonantie op de achtergrond⁽²⁴⁾, maar hij maakt ook schoon schip met theatrale acteerpresetaties en acteerstijl. Een close-up kan niet gespeeld worden en niet meer bekeken worden met de excessieve gestualiteit van het 19e eeuwse theater-acteren. De close-up breekt de laatste illusies af die men kon koesteren over de film als reproductie van theater of als voortzetting ervan met andere middelen.

De close-up participeert tegelijk aan de problematiek van het beeldkader en aan de problematiek van de tussentitel. Geen andere filmopname laat inderdaad zo duidelijk voelen dat het raam van een beeld een grens, een afgrenzing is. In de close-up is het beeldkader het snijdende en vermin-kende mes, dat een fragment licht uit het weefsel van de visuele continuïteit.

Brengen we echter de fundamentele betekenis van dat beeldkader in herinnering: het beeld wordt pas als beeld waargenomen en begint als beeld te functioneren door zijn begrenzing, binnen zijn raam. «Par là-même la photo se trouve douée non seulement d'une existence esthétique mais aussi d'une signification; le cadre de la photo (comme de la peinture) est une définition», schrijft Lucien Sève⁽²⁵⁾. Het raam van het beeld spreekt in film en fotografie het analoge karakter van de reproductie tegen. Het raam is de eerste stap die het beeld uit de passieve gelijkenis met de visuele we-

⁽²⁴⁾ «Irgendwas schamlos Verletzendes ist an jeder Close-up», Hartmut Bitomski, in Filmkritik, 220, pag. 168.

⁽²⁵⁾ Geciteerd door Jean Mitry in Esthétique et Psychologie du Cinéma, I, pag. 167.

reld haalt en op weg zet naar het universum van het arbitraire en gearticuleerde teken. Nergens is deze fundamentele werking van het raam zo manifest als bij de close-up. De close-up benadert dan ook het sterkst van alle filmbeelden het tekenkarakter. Voor de nog met theater en vaudeville vertrouwde bioscoopbezoekers en filmmakers is de close-up de speerpunt van de «filmtaal», van het conventionele teken in de analoge structuur van het filmbeeld; de verwarrende aanduiding van film als «tekst», i.p.v. spektakel.

In de beroemde «verklaring» die Griffith naar aanleiding van zijn breuk met de Biograph-maatschappij in de New York Dramatic Mirror van 3 december 1913⁽⁶⁶⁾ laat afdrukken, somt hij naast vele titels van door hem geregisseerde films, ook enkele «innovations» op die hij invoerde. Daaronder vermeldt hij «the large or close-up figures». Deze terminologische onduidelijkheid is bijzonder revelerend voor de historische fenomenologie van het verschijnsel close-up.

De terminologie laat nog in het midden of deze techniek invloed heeft op het beeld of op het afgebeelde⁽⁶⁷⁾.

De uitdrukking «large figures» suggereert dat de kenmerken van de close-up door het afgebeelde zijn geabsorbeerd — de uitdrukking brengt de close-up in verband met truukfilms zoals Méliès' «L'Homme à la Tête de Caoutchouc»; men denkt ook aan de eerste technische close-up opname door Smith gemaakt in «Grandma's Reading Glass». In beide gevallen is de close-up een optische illusie, een truuk met een lens. De uitdrukking «close-up figures» suggereert dat 'van nabij' is opgenomen en maakt attent op het onderscheid tussen camera en gefilmde thema, tussen beeld en afgebeelde. Het accent is verlegd van het optisch grote en imponerende van het geprojecteerde naar het intieme en nabije van de opname. Tussen beide extremen hangt de lectuur en het verstaan van de close-up! Geen van beide is juister dan de ander. Maar de ene interpretatie (large) houdt de film gevangen binnen de optische kermisattractie; terwijl de tweede lectuur van de close-up noodzakelijk is om op film de narrativiteit te

enten en identificatie mogelijk te maken.

De lectuur van de close-up moet aangeleerd en ingestudeerd worden. Hoe wij ze optisch ervaren is afhankelijk van de functie die wij ze toe-kennen in een geheel. Functioneert de close-up als close-up (als intimiteit) in een handelingsverloop, dan moet de close-up als stijfiguur (als metoniem en pars pro toto) verstaan worden. Dan participeert de close-up aan een taal- en beeld-cultuur die de vanzelfsprekendheid van het fotografische analogische beeld in vraag stelt. Nogmaals: de close-up benadert het teken.

In de films van Griffith wordt deze close-up met zijn nog «vlottend statuut» gebruikt als een bijzonder soort beeld dat het handelingsverloop steeds onderbreekt, dat het ritme van het acteren tot stilstand brengt, de informatieve stroom verlegt. Dit beeld brengt in de grote handeling van de scène een anderssoortige informatie, een nieuw standpunt. De close-up hoort er nooit helemaal bij de gefilmde scène; men voelt er steeds een «editorialiserende» hand achter, een zichtbare ingreep van de maker in het visuele verhaal dat hij niet voor zichzelf laat spreken. De close-up is er niet ondergeschikt aan de logica van het verhaal en de narrativiteit, maar is zoals de verschillende andere ingrepen van de maker in zijn materiaal een nadrukkelijk teken van aanwezigheid en beheersing van het gebeuren.

9. Samenvattend.

Wie naar de films van D.W. Griffith kijkt, niet ter illustratie bij een film-historisch overzicht, maar als zelfstandige werken die ook anno 1975 tot een persoonlijk antwoord blijven uitnodigen, die ontdekt dat de gangbare en summiere opvattingen erover een grond voor twijfel en tegenspraak hebben. Er zijn teveel details in deze films die bij een algemene situering van Griffiths plaats in de filmgeschiedenis over het hoofd worden gezien. De obligate waardering van de filmgeschiedenis hebben we dan ook willen actualiseren en tot onze eigen bewondering willen maken. Om specifieke indrukken en impressies, om

zeer concrete stilistische en technische details tot hun recht te laten komen, moeten nieuwe invalshoeken uitgebouwd worden. Wij hebben er hierboven zo één gesuggereerd.

Wat ons bij het bekijken van de films van Griffith steeds heeft gefascineerd en waarvoor wij ook een formulering wilden vinden is een geheel eigen «beleid» van zijn films, een geheel eigen stijl waarmee hij zijn filmspektakel a.h.w. «stuurt». Daarin zitten aspecten als het ritme van zijn films — Eisenstein prefereert het woord tempo⁽⁶⁸⁾ —, als zijn uitweidingen, zijn commentaren tussendoor, als zijn verhalen die onherroepelijk gesynthetiseerd worden in een boodschap, een symboliserende toestand. Er is ook die indruk over de visuele factuur van zijn films als plakwerk, als artisanal monteren — tijd, ruimte en verhaal zijn in de films van Griffith voelbaar het resultaat van een synthetiserende arbeid met filmstrookjes. Er is ook het verschijnsel dat hierboven is aangeduid als «presentatie» — voortdurend wordt de narratieve en dramatische continuïteit opgeschort om één van zijn gerenommeerde visuele «specials» te brengen, totaalopnamen of close-ups, lichteffecten of picturale imitaties. De vele optische truuks rond dergelijke beelden geven de indruk dat Griffith letterlijk het rode gordijn optrekt om met een theatrale geste aan een verbaasd en uitroepend publiek het kunstig beeld te reveleren.

Indrukken en details die de aandachtige toeschouwer in het oor fluisteren dat Griffith een ander soort cinema, een ander soort publiek voor ogen stond, dan de filmgeschiedenis uiteindelijk heeft voortgebracht. Een verwijzing naar de stem- en woordcultuur der negentiende eeuw leek ons een bruikbaar perspectief om een aantal van de door ons opgemerkte eigenaardigheden in Griffiths films

⁽⁶⁶⁾ Gereproduceerd in Lewis Jacobs, «The Rise of the American Film», pag. 117.

⁽⁶⁷⁾ Eisenstein becommentarieert het onderscheid in «Dickens, Griffith et nous», in Cahiers du Cinéma, nr. 234, pag. 30-31.

⁽⁶⁸⁾ Eisenstein suggereert in zijn essai «Dickens, Griffith et nous» een onderscheid tussen tempo en ritme (zie Cahiers du Cinéma, nr. 234, pag. 28).

zoniet te «verklaren» dan toch zichtbaar te maken en bediscussieerbaar. Geen verhaal in de 19de eeuw, zonder een verteller die het stuur van de narratieve machine stevig in handen heeft, die monteert, commentarieert en zin geeft. Geen verhaal in de 19de eeuw dat niet stevig op het treinspoor is gelegd van realisme, documentaire authenticiteit, verankering in de waarneembare werkelijkheid. En het liefst dient dit verhaal te worden voorgelezen — in elk geval wordt in de geschreven tekst ruimte voorzien voor een mogelijke stem. Zowel de meester-verteller als de documentaire authenticiteit vinden we bij Griffith terug. En in deze stomme films kan dan wel geen actuele stem gehoord worden, maar haar menselijke aanwezigheid wordt voortdurend gesuggereerd. Een plaats is voor haar vrijgehouden. Overigens duidelijker dan ooit de geluidsfilm zou kunnen. Want daarin is de stemcultuur van de verteller definitief gesmoord. In elk geval is de rol van de stem vervuld: Griffith ontwikkelt stilistische technieken om het verhaal emotioneel te moduleren, expressief te vertellen. En daar was het bij het voorlezen tenslotte om te doen.

De fascinerende pathos die de expressieve stem in de weergave van een verhaal kon leggen, vinden we in de films van Griffith het duidelijkst bij zijn close-ups. Het zijn geen realistische, geen documentaire, geen informatieve opnamen, maar idealiserende. De duidelijkheid van het beeld dient hier geen realisme, maar idealisme. De groot-opname objectiveert niet, bestudeert niet, maar esthetiseert. Wat de stem deed bij het voorlezen, doet de close-up voor het filmspektakel: het materiële en het etherische, het geïncarneerde en het geïdealiseerde, het tastbare en de idee worden erin verzoend. □

herckenrodesingel 10,
3500 hasselt tel. 011-22.59.11

HET BELANG VAN LIMBURG

het grootste regionale dagblad
in België
dagelijks 300.000 lezers

10 reclame-weekbladen
gratis in alle bussen
249.277 ex.

Concentra Grafic
offsetdrukkerij
voor drukwerken met standing

Concentra Post
distributie reclamefolders
wekelijks huis aan huis in gans
limburg

weekblad
voor informatie en reclame
in offset met 4 kleuren
gratis in alle bussen
190.779 ex.

een orde van journalisten?

GRENZEN AAN DE JOURNALISTIEKE VRIJHEID. EEN NOODZAAK OF EEN GEVAAR ?

Lucas TESSENS

Op zaterdag 17 oktober II. had in de Assisenzaal van het Gerechtshof te Antwerpen de plechtige openingszitting plaats van de Vlaamse Conferentie bij de Balie van Antwerpen.

Na het welkomstwoord door meester Leo Dreessen hield meester Paul Dumez de feestrede over «Grenzen aan de Journalistieke Vrijheid». Paul Dumez studeerde rechten, criminologie en filosofie aan de UFSIA en de KUL. Een lezersbrief uit «Knack» citerend, leidde hij de toehoorders in tot de problematiek van de journalistieke wereld.

De spreker onthield zich van commentaar op de wereld van radio, TV en entertainment-literatuur en beperkte zich tot de geschreven pers. Na een analyse van het tijdsbeeld dat hij typeerde als «de verandering van de verandering» en «het informatievolume verlamt het redeneren», poneerde hij de stelling als zou de pers conformerend werken. Dumez citeerde ook Manu Ruys: «De krant is zoiets als een klachtenbus, een uitlaatklep...».

Twee gevaren bedreigen de democratie, aldus de spreker: ten eerste de persoon van de journalist die uit is op sensatie en die zijn publiek al te gemakkelijk kan manipuleren; ten tweede het aureool van de onafhankelijkheid die bedreigd wordt door een gebrek aan kritiek en door een perswereld die doet aan geprogrammeerde voorlichting. Wat is persvrijheid eigenlijk, vraagt Dumez zich af. Is het naar negentiende-eeuwse ingesteldheid de totale willekeur of moeten we meer denken in de richting van verantwoordelijkheid? Hij opteerde voor het laatste. Verantwoordelijkheid voor de juiste weergave van de feiten, verantwoordelijkheid t.a.v. het effect dat uit de berichtgeving zal of kan ressorteren en last but not least de verantwoordelijkheid tegenover de eigen intentie.

Meester Dumez brengt zijn visie onder het motto: «spirituele volksgezondheid».

Verder schildert hij een beeld van de journalist van vandaag: de journalist zou volgens sommigen iemand zijn die het ook niet weet. Blijkens een kleine studie die de spreker ondernam zou het Belgische journalistenkorps voor tachtig procent uit mannen bestaan, zouden de meesten geen universitaire studies achter de rug hebben, zouden ze eerder toevallig of uit louter enthousiasme in het vak terecht gekomen zijn en helemaal geen hoogvliegers zijn op de sociale ladder.

Verder constateert hij dat onze Belgische perswereld slechts weinig bekende namen in haar rangen telt. De spreker trok vervolgens de waarde van de nationale perskaart in twijfel en deed hetzelfde met de garanties

die de wet zou bieden voor een eerlijke en deftige pers (zoals daar zijn het strafrecht inzake persmisdrijven en eerroof en het recht op antwoord; het burgerlijk recht, meer bepaald art. 1382, dat zelden herstel mogelijk maakt en waarvan hij zegt dat het causale verband tussen de geleden schade en de daad moeilijk aanwijsbaar is). Volgens hem betreffen deze maatregelen individuele gevallen en staan ze onmachtig tegenover collectieve bedreigingen en manipulaties. Dumez betoogde dat de koppeling van de journalist aan het krantenbedrijf door het bediendencontract de verantwoordelijkheid afwentelt op de big business». Verder laakte hij het ontbreken van een deontologie in de journalistiek en vond dat de pseudo-deontologie, uitgewerkt door de «Algemene Belgische Persbond», maar een papieren tijger is die geen enkel journalist afschrikt.

Als enig positief element in de evolutie stipte hij de oprichting aan van het «Instituut voor Journalisten» in het IPC te Brussel. Conclusie van zijn analyse was dan ook dat de bestaande grenzen aan de journalistieke vrijheid onvoldoende zijn voor de veiligstelling van een democratische rechtsstaat.

De oplossingen die heden ten dage voorgesteld worden beschouwt hij als ondoeltreffend en tendentius: een wet op de privacy stelt enkel individuele gevallen van bedreiging aan de orde en de oprichting van een nationale persraad, die zou optreden als adviserend orgaan voor de overheid en als scheidsrechter in geschillen, zou voor gevolg hebben dat journalisten samen aan tafel zouden gaan zitten met hun kassiers.

Als dé oplossing ziet Dumez de installatie van een «orde van journalisten» die het voordeel van de onafhankelijkheid én de functie van scheidsrechter in zich zou verenigen. De spreker schetste een bondig beeld van de organisatie en de bevoegdheden van zulke orde: elk lid van de orde zou een nationale perskaart moeten bezitten en zou zich dus «beroepsjournalist» mogen noemen, algemene en beroepskennis zouden vereist zijn, gegarandeerd door resp. een diploma van een universitaire instelling of hoger onderwijs en een diploma van een school voor journalisten met een stage daaraan verbonden. De orde van journalisten zou een effectieve disciplinaire en beslissingsbevoegdheid moeten hebben. Meester Dumez stelde zichzelf de vraag of een «orde van journalisten» grondwettelijk zou zijn. Zijn antwoord was positief gezien art. 10 van de Europese Verklaring van de Rechten van de Mens en mits de vrije toetreding tot de orde gerespecteerd zou worden. In zijn slotwoord zei de feestredenaar dat hij zich door zijn krasse woorden verwachtte aan kritiek en contestatie.

Jos LIEVENS : «Een orde van journalisten zou juridisch een miskleun zijn»

Wie de rede van mr. Dumez⁽¹⁾ leest met de ogen van een jurist, zoekt bijna vergeefs welke oplossing door de auteur geboden wordt voor dé juridische hamvraag van de hele problematiek, nl. de **grondwettigheid** van een eventuele Orde. Het is op zijn minst merkwaardig dat dit knelpunt pas aan het slot van de rede aangesneden wordt. De conclusie van mr. Dumez is even verbazingwekkend: hij ziet absoluut geen juridische graten in een Orde van Journalisten. Zijn argumentatie komt schematisch hierop neer:

1. In artikel 18 van de grondwet worden slechts de censuur en de borgstelling verboden. Andere preventieve maatregelen — zoals bv. de verplichte toetreding van de journalist tot een beroepsorde — zijn dus toegelaten.

2. Als men het voorgaande onder de invloed van de voorbereidende teksten van de grondwet en van de rechtsleer gedurende meer dan een eeuw anders geïnterpreteerd heeft, dan belet niets dat vanaf nu toch een Orde van Journalisten wordt ingesteld. Het zou immers niet de eerste keer zijn dat aan de onderliggende bedoeling van de grondwetgever wordt getornd.

3. Ook in het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en van de fundamentele vrijheden kan een argument pro een Orde gevonden worden. Artikel 10, 2 van dat verdrag bepaalt immers m.b.t. de vrijheid van meningsuiting: «Daar de uitoefening van deze vrijheden plichten en verantwoordelijkheden met zich brengt, kan zij worden onderworpen aan bepaalde formaliteiten, voorwaarden, beperkingen of sancties welke bij de wet worden voorzien en die in een democratische samenleving nodig zijn in het belang van (...) de bescherming van de openbare orde (...), de bescherming van de gezondheid of de goede zeden, de bescherming van de goede naam of de rechten van anderen.»

Flagrant ongrondwettig

Zowel de argumentatie als de conclusies van mr. Dumez hebben bij ons een aantal vragen doen rijzen. Voor de goede orde hebben wij onze repliek ook in drie punten ingedeeld.

1. In artikel 18 van de grondwet worden als preventieve maatregelen t.a.v. de uitoefening van de persvrijheid inderdaad slechts de borgtocht en de censuur vermeld. Daaruit concluderen dat alle andere preventieve maatregelen — in casu de verplichte toetreding tot een Orde van Journalisten — toegelaten zijn, is echter om twee redenen ongegrond:

a) Het is een algemeen beginsel van Belgisch constitu-

tioneel recht dat preventieve maatregelen t.a.v. rechten en vrijheden verboden zijn, tenzij zij door de grondwet of het verdrag uitdrukkelijk worden toegelaten⁽²⁾. Vermits de grondwet in casu geen uitzonderingen voorziet, zijn preventieve maatregelen formeel uit den boze.

b) Preventieve maatregelen zijn bij uitstek uitgesloten, als het om de persvrijheid gaat⁽³⁾. Van geen enkele vrijheid staat dat in het Belgisch constitutioneel recht zo onomstootbaar vast. Reeds in het rapport-De Brouckère aan het Nationaal Congres wordt naast de censuur en de borgtocht letterlijk «**toute autre mesure préventive**»⁽⁴⁾ uitgesloten. Hetzelfde blijkt uit de discussies in het Nationaal Congres⁽⁵⁾. Hoe komt het dan dat in de grondwet tekstueel slechts de borgtocht en de censuur worden verboden? Voor het Nationaal Congres was het duidelijk dat met censuur en borgtocht **alle** preventieve maatregelen werden bedoeld. Devaux had dat immers met zoveel woorden gezegd⁽⁶⁾. Een andere reden moet gezocht worden in het feit dat het Nationaal Congres vreesde dat ook de — slechts in 1848 afgeschafte — zegelbelasting op de pers als een preventieve maatregel zou beschouwd worden⁽⁷⁾.

Hoewel de tekst van de grondwet niet zo expliciet is, mag toch besloten worden dat de grondwetgever **alle** preventieve maatregelen t.a.v. de persvrijheid heeft willen verbieden. Alle commentatoren van de grondwet zijn het daarover trouwens eens⁽⁸⁾. Wie logisch doordenkt, moet dan ook besluiten dat een Orde van Journalisten flagrant in strijd zou zijn met de grondwet. MAST stelt dit zelfs uitdrukkelijk: «Evenmin zou het recht om in een blad te schrijven afhankelijk kunnen worden gemaakt van de toetreding tot een Orde van Journalisten»⁽⁹⁾.

2. In tegenstelling tot mr. Dumez, menen wij dat op dit ogenblik niets toelaat de grondwet anders te interpreteren dan steeds is gebeurd. De vrijheid van meningsuiting is een te belangrijk fundamenteel recht om zo maar op de helling te worden gezet. Vermits het hier zo'n belangrijke aangelegenheid betreft, is alleen de grondwetgever, zeker niet de gewone wetgever, bevoegd om een Orde van Journalisten in te stellen. Maar zolang dat niet is gebeurd, moet de grondwet hardnekkig in de andere zin geïnterpreteerd worden.

Terloops weze aangestipt dat het ontwerp van verklaring betreffende de herziening van de grondwet van 1965 volgende bepaling bevatte: «De Commissie oordeelde dat het beginsel van de persvrijheid waaraan niet mag getornd worden, de organisatie van het beroep van journalist helemaal niet verbiedt *mits om het even wie op elk ogenblik journalist kan zijn*»⁽¹⁰⁾. De door ons gecursiveerde laatste zinsnede laat aan duidelijkheid niets

te wensen over: de kamercommissie, die belast was met de ontwerpverklaring van de grondwetsherziening, heeft een Orde van Journalisten radikaal afgewezen. Want is het niet een wezenlijk element van een beroepsorde dat men verplicht wordt toe te treden? ⁽¹⁾.

En het Europees argument?

3. Op het eerste gezicht snijdt het derde argument van mr. Dumez het meest hout. Het Europees verdrag betreffende de mensenrechten bepaalt in art. 10, 2 inderdaad dat bij de wet beperkingen kunnen worden gesteld aan de vrijheid van meningsuiting. Wie de tekst van art. 10, 2 nader bekijkt, wordt echter sceptisch. Drie argumenten pleiten tegen de stelling van mr. Dumez:

a) Art. 10, 2 bevat geen bepaling die uitdrukkelijk de verplichte toetreding tot een Orde van Journalisten als preventieve maatregel toelaat. Vermits preventieve maatregelen uitdrukkelijk moeten toegelaten worden (zie supra), kan een Orde niet door de beugel.

BOUKEMA merkt in dit verband terecht op dat het onjuist zou zijn om uit het ontbreken van het verbod van expliciete preventieve maatregelen de toelaatbaarheid ervan af te leiden ⁽²⁾.

Een laatste argument voor onze stelling kan geput worden uit art. 10, 1, dat o.m. bepaalt: «Dit artikel belet niet dat staten radio-omroep, bioscoop- of televisie-ondernemingen kunnen onderworpen worden aan een systeem van vergunningen». Vermits het verdrag slechts deze preventieve maatregelen uitdrukkelijk vermeldt, zijn andere volgens ons niet toelaatbaar. Anders zouden zij ook opgesomd worden.

b) Volgens de Nederlandse versie van art. 10, 2 moeten de beperkingen **nodig** zijn. De Franse en de Engelse tekst van het verdrag spreken respectievelijk van **nécessaire** en **necessary**, wat door de meeste commentatoren geïnterpreteerd wordt als **noodzakelijk** ⁽³⁾. Nu is het zeer de vraag of een Orde van Journalisten in België werkelijk noodzakelijk is, d.w.z. of men er werkelijk niet buiten kan.

c) De beperkingen moeten doorgevoerd worden **in het belang** van 's lands veiligheid, enz. FAWCETT tekent hier-

bij aan: «It is in any case governed by the requirement of necessity, and the powers in the armory of a modern state must be kept in mind before extreme measures are accepted as consistent with Article 10, 2» ⁽⁴⁾.

Deze laatste (door ons vetgedrukte) voorwaarde lijkt ons in geen geval vervuld. Is het bv. niet nodig om eerst de voorstellen i.v.m. de oprichting van een Nationale Persraad grondig te overwegen?

Conclusie

Ons besluit kan kort zijn: een Orde van Journalisten — in ieder geval als men verplicht is toe te treden, maar wat is anders een beroepsorde? — is in strijd met de grondwet en zelfs met het Europees Verdrag van de rechten van de mens. Bijgevolg zou zij niets anders dan een grove juridische miskleun zijn.

⁽¹⁾ DUMEZ, P., Grenzen aan de journalistieke vrijheid, *Rechtskundig Weekblad*, 1975-76, 897-916.

⁽²⁾ DE MEYER, J., *Staatsrecht*, Leuven, 1972, p. 525.

⁽³⁾ Hier ligt dan ook het fundamenteel juridisch verschil met andere beroepsorden als bv. de Orde van Geneesheren e.d.

⁽⁴⁾ HUYTENS, E., *Discussions du Congrès national de Belgique*, Brussel, 1844-1845, IV, 60-61.

⁽⁵⁾ Zie bv. de rede van Nothomb in HUYTENS, o.c., I, 651.

⁽⁶⁾ «(...) et si j'ai mis aucune poursuite préventive, c'est que j'ai cru que toutes se réduisaient au cautionnement et à la censure»: HUYTENS, o.c., I, 656.

⁽⁷⁾ ORBAN, O., *Le droit constitutionnel de la Belgique*, Luik, 1906-1911, III, 440.

⁽⁸⁾ DE MEYER, o.c., 468; ORBAN, o.c., III, 440; WIGNY, P., *Droit constitutionnel*, Brussel, 1952, II, 351; MAST, A., *Overzicht van het Belgisch grondwettelijk recht*, Gent, 1972, 424-425.

⁽⁹⁾ MAST, o.c., 425.

⁽¹⁰⁾ Kamer van Volksvertegenwoordigers, 993 (1964-65), nr. 1 (bijlagen), zitting 1964-65, 3 maart 1965.

⁽¹¹⁾ Dit element wordt dan ook aangevochten door de tegenhangers van de Orde van Geneesheren.

⁽¹²⁾ BOUKEMA, P., *Enkele aspecten van de vrijheid van meningsuiting in de Duitse Bondsrepubliek en in Nederland*, Amsterdam, 1966, 258. Boukema heeft het vooral over preventieve censuur.

⁽¹³⁾ BOUKEMA, o.c., 252.

⁽¹⁴⁾ FAWCETT, J.E.S., *The application of the European Convention on human rights*, Oxford, 1969, 219.

Commentaar

Luk BOONE

Van bij de aanvang kon men vermoeden, dat de suggestie van Meester Dumez niet zo maar een 'Orde van Journalisten' zou opleveren. Toch wekt het verwondering dat over de ganse idee zo weinig werd gesproken. Met name de A.G.P.B., de Beroepsunie en de Bond voor Radio- en TV-journalisten deden er terzake vrijwel het zwijgen toe.

Wat men verder inhoudelijk ook van de «Orde van Journalisten» moge denken, vast staat dat de eventuele oprichting ervan op grote moeilijkheden zou stuiten. Die

moeilijkheden zijn in de eerste plaats van juridische aard, zoals uit de bijdrage van Dhr. Lievens blijkt.

Naast constitutionele bezwaren roept de eventuele oprichting van een «Orde» ook een aantal «technische» problemen op, die tot nog toe nauwelijks werden genoemd.

Een eerste technische moeilijkheid is de definitie van «journalist». Tot nog toe zijn twee verschillende omschrijvingen van het begrip bekend: de juridische bepaling (beroepsjournalist) en de meer sociologische. Als men

de toegang tot de orde zou beperken tot de beroepsjournalisten, lijken twee problemen te rijzen :

- 1) ook de «uitgevers», zelfs diegenen onder hen die (vrijwel) nooit schrijven, kunnen de titel van beroepsjournalist dragen ;
- 2) een aantal personen oefenen wel degelijk het beroep van journalist uit, maar kunnen de titel van «beroepsjournalist» niet krijgen, omdat ze niet voldoen aan de formele vereisten die in de wet worden opgesomd (bv. ze zijn minder dan 21 jaar oud ; beoefenen het beroep niet als bezoldigde hoofdbetrekking sinds 2 jaar ; werden ooit veroordeeld enz.).

Vervolgens is er geen orde die voor het grootste deel uit leden-werknemers bestaat. Het betreft bovendien in de typische, inhoudelijke uitoefening van hun beroep afhankelijke werknemers. In tegenstelling tot een advocaat, die volledig vrij kan uitmaken hoe hij een pleidooi redigeert, of een geneesheer die autonoom een diagnose stelt, zijn een aantal journalisten niet eens vrij in de keuze van hun onderwerpen, laat staan in de manier waarop ze die behandelen.

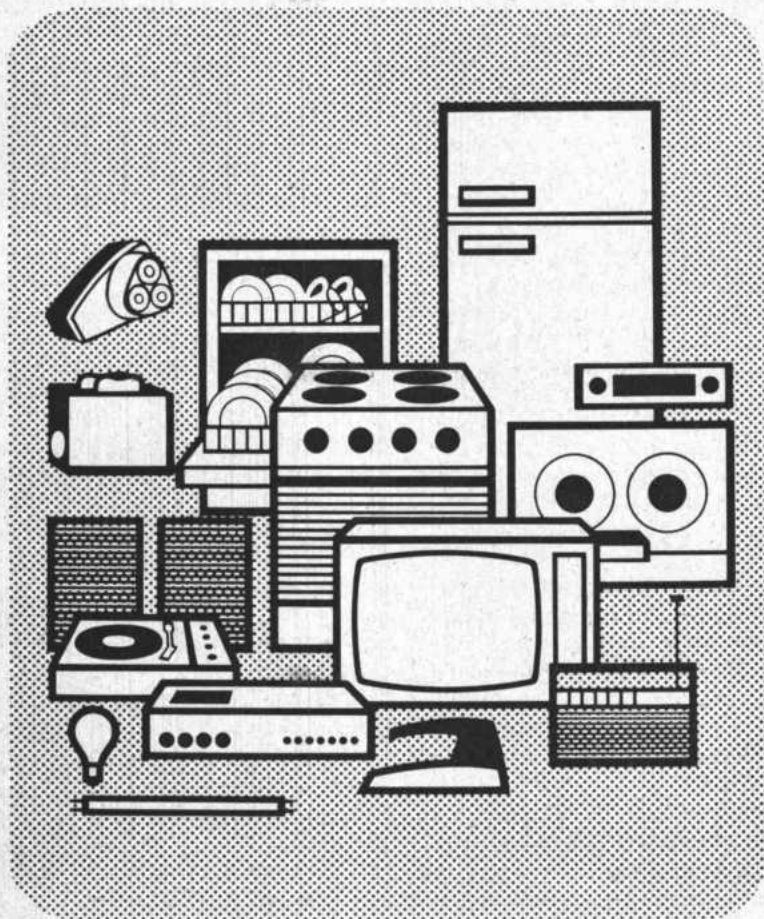
Ten derde rijst de vraag of het lidmaatschap van een orde van journalisten wel verenigbaar is met het quasi-ambtenaarstatuut van de BRT-journalisten. Kan men zich, anderzijds, een orde voorstellen waarvan de BRT-journalisten geen deel zouden uitmaken ?

In de vierde plaats is geen enkele orde bekend, die de facto geen controle op de toetreding van haar leden kan uitoefenen. De titel van beroepsjournalist (of de situatie van journalist) — welke normaal de toegang tot de orde zou moeten meebrengen — kan niet worden geweigerd aan personen die aan een aantal formele voorwaarden beantwoorden. De vervulling van de voornaamste voorwaarde — gedurende twee jaar als hoofdberoep en tegen bezoldiging meewerken aan de redactie van dag- of periodieke bladen, radio- en televisie-uitzendingen voor «algemene informatie», enz. — hangt niet af van de journalist, maar van het perspatronaat of de BRT-top.

Tenslotte is de verhouding tussen de journalist en diegenen in wier dienst hij staat, per definitie een openbare verhouding. Bij geneesheren en advocaten bv. is dat niet het geval. Meer nog : de «privacy» van hun relatie tot hun cliënten is institutioneel gewaarborgd. Waarschijnlijk zou dit alles bepaalde verhoudelijke moeilijkheden met zich brengen.

Om al deze redenen lijkt een discussie over de oprichting van een orde voor Journalisten — gesteld dat men dit zou wensen — voorbarig. Eerst wanneer men voor de juridische, de voornoemde «technische» en nog andere moeilijkheden oplossingen zal hebben gevonden, kan het debat zinvol worden begonnen. □

(ADVERTENTIE)

Een complete gamma ultra-moderne toestellen, ontworpen voor uw vrije tijd en uw comfort. Een niet te vergelijken prijs voor z'n kwaliteit. Een verzekerde naverkoop-dienst en waarborg over de gehele wereld.

PHILIPS

de dagbladconcentratie in België*

eric sonck

Tegenwoordig wordt er heel veel gesproken en geschreven over het concentratieverschijnsel. In alle industrietakken doen er zich concentraties voor. Het is een fenomeen dat reeds een hele tijd ingang heeft gevonden in het economisch integratieproces. Ook in de perssector deden zich concentraties voor. Vooral in de laatste vijftien jaar waren er menigvuldige samenwerkingen van allerlei aard, zodanig zelfs dat de persconcentratie een probleem is geworden. Is de huidige toestand nog niet dramatisch, hij stemt wel tot nadenken.

Oorsprong en betekenis

K. Marx omschreef in «Das Kapital» ieder individueel kapitaal als een grotere of kleinere concentratie van produktiemiddelen, met corresponderend bevel over een groter of kleiner arbeidsleger. Uit deze arbeidslegers werd de meerwaarde gezogen, die omgezet in zich accumulerend kapitaal, de kapitalistische produktiewijze zou bevorderen in een proces dat zich technisch voordoet als toenemende mechanisatie. Voor Marx is deze technische verwisseling van variabel (arbeids)kapitaal door constant (machine)kapitaal identiek met toenemende concentratie, d.w.z. de grotere schaal waarop geproduceerd wordt en waaruit de verhoogde arbeidsproductiviteit en nieuwe mogelijkheden tot het scheppen van meerwaarde voortvloeien. Deze concentratie wordt, ceteris paribus, beperkt door de groei van het maatschappelijke

kapitaal en de totale economische groei. De concentratie- en centralisatietendensen zijn onontkoombaar.

De vermogensconcentratie die Marx voorspelde, is in de loop van de laatste tientallen jaren vervangen door een concentratie van beschikkingsmacht, die niet per se vermogensconcentratie inhoudt. Integendeel, de splitsing van eigendom en beschikkingsbevoegdheid zet zich onder invloed van fiscale en maatschappelijke veranderingen in versterkte mate voort. Müller spreekt in dit verband van een «verdichting der economische categorieën», onder welke laatste hij de gehele scala van bedrijven en ondernemingen én economische beslissingsmacht in ruime, niet of nauwelijks meetbare zin vat; W. Eucken noemt het kenmerkende van de concentratietendens het «brengen van vele bedrijven onder uniforme leiding».

De dagbladconcentratie valt onder de homogene concentratievormen. De homogene vormen omvatten daarbij de horizontale concentraties, waarbij de beschikkingsmacht over ondernemingen die nauw substitueerbare goederen voortbrengen, samengetrokken wordt in één beslissingscentrum.

Begrip en Vormen

Het begrip concentratie heeft een economische oorsprong en betekende: «het samensmelten van kleinere industriële en commerciële eenheden

om een grotere entiteit te doen ontstaan».

Toegepast op de dagbladsector wordt het in een ietwat ruimere zin gebruikt. In deze sector wordt met concentratie niet enkel de opslorping van dagbladen bedoeld, doch ook allerlei vormen van samenwerking die niet noodzakelijk leiden tot een grotere dagblad-entiteit. Aldus kunnen we in de perssector tenminste vijf concentratievormen onderscheiden:

- de technische samenwerking;
- de redactionele samenwerking;
- de financiële en/of juridische samenwerking;
- de publicitaire samenwerking;
- de volledige samenwerking.

Dit zijn vijf vormen van concentratie die op een zekere graad van samenwerking wijzen. Daar het concentratieverschijnsel zeer complex is, kunnen we ook de persconcentratie op de verschillende niveaus bespreken. De persconcentratie situeert zich schematisch gezien op 3 niveaus:

— op het hoogste niveau: een krantenmagnaat koopt grote kranten op en krijgt aldus een krantenimperium. We denken onmiddellijk aan namen als William Randolph Hearst in de Verenigde Staten, William Beaverbrook, Cecil H. King en Lord Thomson in Groot-Brittannië, Axel Springer in West-Duitsland. Door zo'n concentratieproces zijn in de meeste westelijke landen de belangrijkste nationale kranten (niet alleen kranten, doch ook weekbladen) in handen van enkele grote krantenbedrijven verenigd. Economisch gezien kunnen we zulke

situatie een (aanbods)oligopolie noemen.

— op het middelste niveau : economisch gezien komt het er op neer dat verscheidene regionale kranten op technisch en/of redactioneel gebied samenwerken. Deze samenwerking kan op een zeer vrije manier geschieden. De basis van zulke samenwerking is de kostenbesparing die kan verwezenlijkt worden door de technische en/of redactionele samenwerking bij de productie van een krant.

— op het laagste niveau : lokale krantenondernemingen met kleine oplage worden meestal voor een dilemma geplaatst : ofwel de uitgave van hun krant stopzetten, ofwel fusioneren met een grotere, meestal middelgrote krant. In geval van fusie zijn verschillende oplossingen mogelijk : de kleine krant blijft als kopblad verschijnen met enkele bladzijden regionaal nieuws. Zulke samenwerking kan enkel blijven bestaan wanneer de grote krant zich aan de spelregels van fair-play houdt. Er moet echter gewezen worden op het feit dat deze lovenswaardige oplossing zeer labiel is. Wanneer leidende figuren van de kleine krant aftreden, wanneer de winst vermindert, bestaat de mogelijkheid dat de grote krant de samenwerking stopzet en de verdwijning van de kleine krant met zich brengt. Tegenover deze «betere» oplossing staat de meest dramatische : door overname van de kleine door de grote krant, verdwijnt de eerste en blijft ze enkel behouden als ondertitel van de grote.

Omtrent de noodzakelijkheid van samenwerking tussen kranten kunnen we het volgende citaat van een directeur van een Nederlandse krant vermelden : «Noodzakelijk was de samenwerking niet, beide krantengroepen maakten winsten, maar je moet tot samenwerking of fusie overgaan als het niet nodig is ; als je het nodig hebt, ben je de zwakste partij, met alle gevolgen van dien».

Oorzaken.

Een private, naar het principe van winstmaximalisatie georganiseerde pers moet, om op de markt te kunnen blijven en haar positie te handhaven, een welbepaalde concurrentiepolitiek volgen.

Het eerste doel is het verkrijgen van een zo hoog mogelijke oplage. Een hoge oplage is belangrijk omdat handel en industrie bij voorkeur adverteren in kranten met een hoge oplage en het vooral de gelden uit advertenties zijn die de kosten dekken. Enkel rendabel functionerende krantenbedrijven, d.w.z. ondernemingen die enerzijds veel advertentie-gelden kunnen aantrekken en anderzijds een goed verkoopbare krant kunnen produceren, hebben een overlevingskans. Wat is er beter dan zich een economisch, technologisch en organisatorisch optimum te verzekeren om bij het spel van vraag en aanbod de grootste mogelijkheden te hebben ?

Op dit ogenblik hebben de uitgevers de modernste redactie- en druktechnieken ter beschikking, in een vroeger onvoorstelbare perfectie, waardoor de concurrentie vermindert voor goed uitgebalanceerde mededingers. Wie geen gelden kan verkrijgen om te investeren, valt terug. Het kapitalistische principe, dat verklaart dat enkel de sterken overblijven, geldt hier ook, precies als was een krant een produkt zoals auto's, waspoeder of huishoudapparaten.

Het loont slechts de moeite de modernste drukinstallatie te bouwen wanneer de machinecapaciteit volledig benut kan worden. Krantenondernemingen moeten tegen een zo laag mogelijke prijs produceren waardoor de ondernemingen met moderne drukmachines de positie van de zwakke ondernemingen nog verslechteren. De zwakke ondernemingen kunnen, zelfs met dezelfde kosten, niet zo goed en zo snel drukken als diegene met een moderne apparatuur.

Het is duidelijk dat de oorzaken van persconcentratie vooral te zoeken zijn in de economische situatie waarin de Belgische dagbladpers zich bevindt. Deze situatie was en is nog steeds niet rooskleurig voor bepaalde Belgische kranten. De financiële basis van die dagbladen is erg smal en het zijn dus vooral de marginale en kleine krantenbedrijven die aansluiting zoeken bij de andere.

Een krantenbedrijf moet rendabel zijn om zelfstandig in de perssector verder te kunnen blijven bestaan, doch naast het winstmotief heeft elke krant een even essentiële functie te vervul-

len. Jörg Aufermann zegt hierover het volgende :

«Private Presseunternehmen haben in unserer Gesellschaft zwei Aufgaben bzw. Funktionen : einmal die privatwirtschaftliche Funktion, eine möglichst hohe Rentabilität zu erzielen, zum anderen die öffentliche Aufgabe, die Leser umfassend und korrekt zu informieren und ihnen Meinungsbildung zu ermöglichen.»

We kunnen dus onmogelijk een krant beschouwen als een zuiver commercieel produkt dat over boord wordt gegooid indien het niet winstgevend is.

Cecil King, ex-voorzitter van de «International Publishing Corporation» in Groot-Brittannië zegt : «Het is ontgoochelend te constateren dat het bestaan van een dagblad niet enkel afhankelijk is van zijn sociale nuttigheid maar ook van de advertenties die het aantrekt».

De «Royal Commission on the Press» van Groot-Brittannië (1961-1962) verklaarde :

«Welke motieven de eigenaars ertoe hebben aangezet om een politiek van lage prijzen te voeren en vooral te rekenen op de inkomsten uit advertenties is een historische vraag. Wat zou er gebeurd zijn wanneer de dagbladuitgevers een andere politiek hadden gevolgd ? Het is mogelijk dat de pers economisch gezien veel gezonder zou zijn geweest indien de dagbladeigenaars minder gerekend hadden op de advertentie-gelden en meer op de verkoopprijs».

Een argument dat pleit in het voordeel van de afhankelijkheid van de advertenties is dat ze de verkoopprijs laag houdt. Het is goed mogelijk dat, in de toekomst, de lezer een veel hogere prijs zal betalen voor zijn krant, waardoor de oplage wel kan dalen. Een daling van het oplagecijfer kan verklaard worden door de gerichtheid van sommige kranten op de massa. Populaire kranten rekenen vooral op een hoge oplage. Ze richten zich daarom tot het groot publiek, doch veel mensen hebben maar een beperkt budget om zich een krant aan te schaffen. Een prijsverhoging kan dus tot gevolg hebben dat een aantal mensen om financiële redenen geen krant meer kopen. Deze financiële lasten worden gevormd enerzijds

door de kosten om zich een krant aan te schaffen en anderzijds door radio- en TV-taks. We moeten dus vertrekken van het principe dat een krant democratisch binnen het bereik moet blijven van iedereen.

Het is duidelijk dat de inkomsten uit de advertenties voor een dagblad-onderneming de meest belangrijke inkomstenbron vormen. Dank zij de advertentiegelden is het mogelijk te overleven en daarom streven de kranten naar een steeds grotere oplage. Die grotere oplage verzekert niet alleen een groter bedrag aan inkomsten op de lezersmarkt maar opent nieuwe perspectieven voor de advertentie-markt, want een grotere oplage betekent dat er meer advertentiegelden aangetrokken worden.

Het is in dit verband dat we het verschijnsel van de publicitaire groepsvorming moeten verklaren. De kranten zijn er zich terdege van bewust dat een grotere oplage noodzakelijk is om publicitaire gelden aan te trekken. Daarom verenigen zij zich in groepen waarin enkel publicitaire bindingen bestaan.

De kosten worden, in het kader van deze eindverhandeling, beschouwd als een aspect van het geheel der problemen in de dagbladwereld, en dat ons uiteindelijk een beeld zal geven van de diepere economische redenen achter het verschijnsel van de concentratie.

De steeds voortschrijdende ontwikkeling op het gebied van de techniek in de perswereld verplicht een dagblad steeds maar te investeren in nieuwe apparatuur, teneinde over de meest moderne drukinstallaties te kunnen beschikken. Zulke vernieuwingen eisen enorme investeringsbedragen. Er bestaat een voortdurende stijging van de lonen. Er moet gezegd worden dat door de aard van een krant de perssector vooral arbeidsintensief is. De lonen vertegenwoordigen ongeveer 50% van de kosten en de loonstijgingen vertegenwoordigen een belangrijkere factor dan bv. de prijsstijgingen van het papier.

Door de voortdurende ontwikkeling van de techniek op gebied van de redactie moeten ook hier belangrijke investeringen worden gedaan, teneinde over de modernste redactionele

AMPEX S.A.

MAGNETIC MEMORIES

COMPUTER - INSTRUMENTATION

AUDIO - VIDEO - TAPE

RUE DE L'INDUSTRIE

1400 NIVELLES

TEL. 067/22.49.21

middelen te beschikken om de be-richtgeving over de ontwikkeling van onze maatschappij op economisch, politiek en cultureel terrein op een zo efficiënt mogelijke manier te verzamelen.

Oplossingen

Vele krantenondernemingen geraken in moeilijkheden enerzijds door de kostenexplosie, anderzijds doordat de inkomsten niet mee evolueerden met de kostenstijgingen. De technische vooruitgang maakt nieuwe investeringen noodzakelijk. Zulke investeringen slopen veel geld op, doch een krantenonderneming moet ook rekening houden met een onzekerheidsfactor die steeds latent aanwezig is. Onzekerheid bestaat er steeds over de verdere ontwikkeling van de grondstof (papier, inkt), de energieprijzen (elektriciteit, stookolie, benzine), belastingen en posttarieven.

De kosten explosie in de pers is het signaal om rationeler te werken. In de perssector moeten alle dagbladondernemingen zoeken naar gemeenschappelijke oplossingen, oplossingen die de bedrijven in staat moeten stellen hun krant goedkoper te produceren. Onder alle mogelijke oplossingen kan er geen enkele aangeduid worden die de oplossing zou bieden voor de persconcentratie. Enkel een combinatie van enkele van die mogelijkheden biedt enig inzicht op een afremming van de snel voortschrijdende concentratie in de perssector.

We zijn er zelfs van overtuigd dat geen enkele mogelijkheid, zij het een prijsverhoging, technische samenwerking of overheidssteun, en zelfs geen combinatie van mogelijkheden een oplossing kan brengen wanneer er een de onderneming. Ze moet de kosten-gemis is aan een efficiënt beheer in explosie indijken door het voeren van kostenbesparende acties.

Ze moet vooral zorgen voor een kwaliteitsverbetering van haar produkt. De redactie moet zoveel mogelijk faciliteiten bekomen om het vertrouwen van de lezer te herwinnen. We leggen hier vooral de nadruk op de krant als kwaliteitsprodukt omdat we ervan overtuigd zijn dat de kwaliteit van vele kranten veel te wensen overlaet.

Slot.

Uit wat voorafging blijkt duidelijk dat de economische situatie van de Belgische dagbladers niet erg rooskleurig is. Hardnekkige geruchten deden zelfs de ronde dat «Le Soir», die toch nog altijd bij de grootste kranten van België moet gerekend worden, grote moeilijkheden ondervond. Het bleken meer dan geruchten te zijn aangezien er al sprake was van afdankingen. Er is reden om aan te nemen dat het andere, niet minder welvarende ondernemingen ook minder goed gaat. De bewering dat deze moeilijkheden veroorzaakt werden door de huidige algemene en diepgaande conjunctuurdaling kan in grote mate als verklaring gelden. Het is een normaal verschijnsel dat bedrijven moeilijkheden kennen wanneer de conjunctuur daalt, doch dat de «leading firms» van hun respectieve sectoren in moeilijkheden geraken, is toch moeilijk te verantwoorden tenzij de inkomsten uit advertenties een te groot aandeel innemen in de totaliteit van de inkomsten. Zolang de inkomsten van een krant in grote mate afhankelijk blijven van de advertenties kunnen we geen afdoende oplossingen voor het concentratieprobleem vinden.

Alle vormen van concentratie hebben tot doel grotere eenheden te scheppen die door de samenbundeling van belangen en krachten efficiënter kunnen werken en bijgevolg beter standhouden. De economische visie die sinds enkele tijd onze westerse economie doet wankelen, toont aan dat alle bedrijven, ze mogen dan nog zo groot zijn, in moeilijkheden geraken.

Om de nefaste invloed van een conjunctuurdaling te beperken moeten de kranten trachten hun afhankelijkheid van de advertentie-inkomsten te verminderen zonet zullen de resultaten die voortspruiten uit de vroeger geciteerde oplossingen minimaal zijn. Enkele van de vroeger vermelde oplossingen zijn gericht op het vormen van grotere eenheden. Doch dit is geen garantie voor de toekomst zolang de advertentie-inkomsten de rentabiliteit van een krantenonderneming bepalen. Ze zijn wel nuttig om een kostenbesparing door te voeren, doch nemen de grootste oorzaak niet weg. Het is mijn stellige overtuiging dat de kranten onafhankelijker moeten worden van de advertentie-inkom-

sten. Dit is natuurlijk een probleem waarvoor er, gezien de historische achtergrond, moeilijk een directe oplossing kan gevonden worden. We zouden in deze slotbeschouwingen toch een oplossing willen voorstellen die het mogelijk zou maken de daling van de inkomsten, voortkomend van advertenties, beter op te vangen. De kranten kunnen hun prijsbeleid niet aanpassen aan de economische situatie. Door het strak gevoerd prijsbeleid is het de kranten onmogelijk om in periodes van hoogconjunctuur eventueel een prijsverhoging door te voeren, teneinde hun financiële basis op die manier te verstevigen met het oog op eventuele latere schokken. We gaan ervan uit dat deze operatie de oplage niet zou drukken. De dagbladbedrijven konden de aldus bekomen reserves aanwenden om in een periode van depressie de dalende advertentie-inkomsten te compenseren.

* Dit artikel is de samenvatting van de eindverhandeling die werd voorgelegd tot het behalen van de graad van Licentiaat in de Handels- en Financiële Wetenschappen aan de Vlaamse Economische Hogeschool te Brussel. Promotor was K. Hemmerechts.

BIBLIOGRAFIE

Boeken.

- Aufermann J.: *Pressekonzentration: Eine kritische Materialsichtung und -systematisierung*.
- De Jong H.W.: *Ondernemingsconcentratie*.
- Gol J.: *Le Monde de la Presse en Belgique*.
- Grosser D.: *Konzentration ohne Kontrolle*.
- Needham D.: *Economic Analysis and Industrial Structure*.
- Rooy M.: «Enkele gedachten over persconcentraties» in *Bijdragen tot de communicatiewetenschap. Liber amicorum ter nagedachtenis van prof. dr. De Volder*, pag. 185-197.
- Van der biesen W.: «De dagbladers in België 1958-1968» in *Bijdragen tot de communicatiewetenschap. Liber amicorum ter nagedachtenis van prof. dr. De Volder*, pag. 199-235.

Tijdschriften.

- Adelman M.A.: «The measurement of industrial concentration» in *Review of Economics and Statistics*. Vol. 33. (1951), pag. 269-296.
- Biro F.: *La crise de la Presse en Europe*, Problèmes économiques.
- Fleck F.H.: «La Concentration de la Presse; étude de problèmes fondamentaux» in *Revue économique et sociale*.
- Idem: «Kosteninflation und Verrechnungspreise zwischen Druckerei und Zeitungsverlag» in *Publizistik*, jg. 16, Heft. 3, juli-september 1971 pag. 250-252.
- Van der biesen W.: «De Tijd blijft» in *Informatiebulletin Ce.Co.We.* 4.74. I pag. 8-11.
- Idem: «Concentratietendensen in de Belgische Pers», in *Jong*, nov. 1970, pag. 154-157.

communicatie en participatie: hete hangijzers in organisaties

dany vloeberghs

Aangezien de relatie arbeid-organisatie mens is uitgegroeid tot een zeer ingewikkeld en veranderlijk gegeven, en vermits bovendien een toenemende bewustwording in verband met de menselijke waarden constateerbaar is, dient de mens op zinnvolle wijze te worden betrokken bij het arbeidsproces in zijn geheel. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de problemen die verband houden met communicatie en participatie, in toenemende mate de belangstelling wekken in allerlei organisaties.

Tijdens een symposium dat georganiseerd werd door het Commissariaat-Generaal

voor de Bevordering van de Arbeid, in samenwerking met het Provinciaal Veiligheidscomité van Limburg, stond deze problematiek centraal (25-27 september 1975, Houthalen-Genk).

In de recente ontwikkelingen die de relaties tussen de organisaties en een veranderde omgeving kenmerken, zijn er een aantal benaderingen te onderscheiden die op dit symposium op een uitvoerige wijze werden belicht: participatie, socio-technisch systeemwerk, taak- en werkstructurering en tenslotte organisatieontwikkeling. De zo noodzakelijke aan-

passingen en veranderingen verelen van alle bij de onderneming betrokken «partijen» begrip, samenwerking en de verwerking van allerlei inzichten, tegenslagen en verwachtingen. Het ontwikkelen van aangepaste communicatiestructuren en -mogelijkheden is hierbij van het grootste belang. Precies dit laatste punt vormde het voorwerp van een lezing die door drs. D. VLOEBERGHs, oud-student van het Departement Communicatiewetenschap, K.U.Leuven, op dit symposium gehouden werd. De redactie vroeg hem de hiernavolgende samenvatting van zijn tekst.

Als we ervan uitgaan dat een onderneming enerzijds kan worden beschouwd als een subsysteem dat in voortdurende wisselwerking staat met zijn omgeving, en anderzijds zelf is samengesteld uit allerhande subsystemen, zal dit ongetwijfeld een belangrijke weerslag hebben op het communicatievraagstuk in de onderneming. Immers, elk van deze subsystemen heeft zijn eigen kenmerken, doelstellingen en werkwijzen, zodat een van de belangrijke taken van de bedrijfsleiding bestaat in het zodanig afstemmen van deze verschillende subsystemen dat het globale systeem verder leeft. Het zal dus niet langer volstaan communicatie uitsluitend op te vatten als het middel voor de bedrijfsleiding om haar wil te laten doordringen in alle geledingen van de organisatie, zodat communicatielijnen en gezagslijnen parallel lopen. Evenmin zal men zich tevreden kunnen stellen met een ietwat naïef geloof dat alles verwacht van het intermenselijke, van de gevoelens, ideeën en behoeften van het werkend individu. Zelfs de opvatting over communicatie als een kanaal voor het bijeenbrengen van de voor het beslissingsproces noodzakelijke informatie, is, hoe verdienstelijk ook in het kader van de voortschrijdende bewustwording van de organisatieproblematiek, geen eindpunt.

Communicatie dient te worden omschreven als een van de processen die voort-

durend in allerlei richtingen doorheen de onderneming, naar en vanuit de omgeving, lopen. Hierbij kunnen een aantal inzichten uit de algemene systeemtheorie en de cybernetica nuttige diensten bewijzen. Zo kan, met behulp van het besturingsparadigma, de werkelijkheid geïnterpreteerd worden als bestaande uit bestuurde systemen en besturende organen. Zo kan de opeenvolging van doelstelling, beleidsbepaling, besturing en uitvoering, het organisatiegebeuren als een vorm van doelgericht handelen inzichtelijk maken.

Op het gebied van communicatie is gedurende de laatste decennia een vrij intensieve studie gebeurd, die zich in hoge mate heeft gericht op communicatie in kleine groepen: evenwichtstheorieën, studies van communicatienetten, interactie in formele en informele groepen. De verleiding tot extrapolatie is dan ook dikwijls groot. Hoewel tot op zekere hoogte dezelfde wetmatigheden en kenmerken worden teruggevonden, mogen we de grote verschillen niet uit het oog verliezen, die o.m. worden veroorzaakt door het veel complexer karakter, de soms massale structuren, de hiërarchische geledingen, de uitgesproken doelgerichtheid op zekere vormen van maximalisatie, de langdurigheid van de relaties en de grotere verantwoordelijkheden die vaak op het spel staan.

Om trouw te blijven aan het complex karakter van een onderneming kunnen we — omwille van de analyse — verscheidene subsystemen onderscheiden, waarbij als criterium de steeds grotere complexiteit wordt gehanteerd. De intrapersoonlijke en de dyadische communicatievormen hebben ruime bestudering gekregen in andere contexten; de groep als communicatiesysteem is tevens vanuit verschillende gezichtspunten benaderd. Hierin neemt de studie van de communicatienetten een belangrijke plaats in. Uit die experimenten blijkt dat een doelmatig communicatiesysteem deels uit gebonden en deels uit ongebonden of vrije communicatiewegen moet bestaan. We zouden hier een onderscheid kunnen maken tussen de alledaagse, routinematige beslissingen, waarvoor het communicatieprobleem, door het opleggen van aangepaste communicatiebeperkingen, op optimale wijze kan worden opgelost, en de niet-programmeerbare, nieuwssoortige problemen, waarvoor waarschijnlijk een minder gebonden communicatiesysteem doelmatiger zal zijn, vermits dit de organisatie toelaat zich snel aan te passen aan de veranderingen en zo optimaal te blijven presteren. In dit verband dient ten slotte te worden gewezen op het belangrijk onderscheid dat we kunnen aantreffen tussen de resultaten betreffende efficiëntie of taakuitvoering en algemene tevredenheid of arbeidsmoraal.

Bij de behandeling van het communicatiesysteem van de onderneming als geheel kan, zeker in deze context, niet worden geabstraheerd van de machtsstructuur, zodat we hierbij horizontale, verticale en eventueel diagonale communicatiewegen onderscheiden. Vooral de verticale communicatie blijkt in de praktijk een grote struikelsteen te zijn, en dit zowel in neerwaartse als (vooral) in opwaartse richting. Wat dit laatste betreft, kunnen we ons nog de vraag stellen naar de betrouwbaarheid van deze opwaartse communicatie. Uit research en uit de praktijk blijkt immers hetgeen vaak genoemd wordt: het instrumenteel karakter van dit soort communicatie. Hiermee wordt bedoeld dat de leden in een organisatie de neiging hebben degenen die een grotere macht hebben dan zij als instrumenteel te beschouwen ten opzichte van hun eigen behoeftenbevrediging. Dit legt uiteraard een zware hypotheek op de accuraatheid waarmee vooral informatie die betrekking heeft op taakverbonden problemen, wordt doorgegeven aan de hogere niveaus (cfr. filteren van de informatie), zodat het gezegde van de «eenzame man aan de top» vaak méér is dan goedkope beeldspraak.

Nog meer dan de betrouwbaarheidsvraag is het participatieprobleem aan de orde van de dag. Hoewel dit het communicatievraagstuk evident overstijgt, kan dit probleem vanuit communicatiewetenschappelijk standpunt niet langer als een (ietwat lastige) annex worden behandeld. Hierbij is het verschil tussen twee vormen van participatie belangrijk:

— «stijgende» participatie: aan de werknemers en vakbonden wordt de mogelijkheid gegeven invloed uit te oefenen op de directiefuncties, waarbij er een aantal keuzemogelijkheden zijn, gaande van medeweten tot mee-beslissen;

— «dalende» participatie: bepaalde functies van organisatie en directie worden a.h.w. naar een lager niveau gebracht (bijv. taakverrijking, werkoverleg, enz.). Deze indeling vinden we overigens terug in het vertegenwoordigend en het meer direct overleg.

Vertegenwoordigend overleg

Tijdens de vooroorlogse periode reeds ontstonden, als gevolg van de crisis, een reeks wetsvoorstellen die de organisatie van het bedrijfsleven tot doel hadden. Gedurende de bezetting kwam men tot een

«ontwerp voor een overeenkomst tot sociale samenwerking». Onder druk van de sociaal-economische feiten werd reeds in september 1944 op initiatief van de regering een eerste Nationale Conferentie van de Arbeid samengeroepen. Een van de resultaten was de oprichting van ondernemingsraden en syndicale delegaties.

Wanneer men de huidige overlegstructuren na de tussenkomst van de wetgever bekijkt (ondernemingsraad, Comité voor Veiligheid en Hygiëne, veiligheidsdienst, arbeidsgeneeskundige dienst, syndicale delegatie) met hun uiteenlopende bevoegdheden en opdrachten, kan men zich wel afvragen in welke mate onze wettelijke en conventionele communicatiestructuren op ondernemingsvlak nog naar mensenmaat gesneden zijn. Bovendien maakt de vermenging van het revendicatie en het overleg het vaak moeilijk voor het individu om klaar te zien. Volgens sommigen is dit stelsel aan een dringende herziening toe, die wegsnijdt wat voorbijgestreefd en uitgehold is, om met de vrijgekomen middelen en energie in gezamenlijke inspanning te bouwen aan een geactualiseerde overeenkomst tot samenwerking, waarin de krachtlijnen voor de toekomst zijn ingebouwd.

Directe participatie

Als de onderneming ernst wil maken met de bovenvermelde vermaatschappelijking, zal ze de bereidheid moeten tonen om datgene wat zich in de samenleving aan normen- en waardenverschuivingen voordoet, (binnen de eigen onderneming) te vertalen in een eigentijds personeel- en sociaal beleid. Hierbij zal voornamelijk aandacht moeten besteed worden aan de persoonlijke ontwikkelingsmogelijkheden van medewerkers, aan een vernieuwde stijl van leidinggeven, en aan het opbouwen en verbeteren van aangepaste samenwerkingsvormen. De werknemer wenst meer inspraak in het werk en in de werkomstandigheden, zodat hij mee richting kan geven aan een aantal activiteiten waarbij hij direct betrokken is. In dit kader dienen allerlei pogingen te worden gesitueerd om een eigentijdse overlegstructuur op te bouwen (dialogorganen, overlegcommissies, werkoverleg). Essentieel is hierbij het wederzijds overleg, hetgeen zowel van de leiding als van de medewerkers vaak een vrij grondige mentaliteitswijziging vereist. □

video in culturele centra

In haar openingstoespraak op het Radio- en Televisiesalon (Antwerpen, 31.10.1975) legde Mevrouw R. DE BACKER-VAN OUKEN, Minister voor Nederlandse Cultuur en Vlaamse Aangelegenheden, een verklaring af die, op enkele uitzonderingen na, nauwelijks krantenredacties beroerd schijnt te hebben en die nochtans uit socio-cultureel en communicatiewetenschappelijk oogpunt zeer verdragend is. De Minister heeft beslist in 1976 de culturele centra van het Vlaamse land uit te rusten met een eigen audiovisuele apparatuur.

Beleidsmatig beschouwd, zijn aan een dergelijke stap belangrijke consequenties en vragen verbonden. Welke opleiding zullen de personen moeten krijgen die, lokaal, het gebruik van deze apparatuur zullen stimuleren en begeleiden? Welke factoren zullen bij de aankoop van deze apparatuur een rol spelen en welke personen en instanties zullen hierover om advies gevraagd worden. Het Departement Communicatiewetenschappen van de K.U. Leuven heeft aan de Minister gevraagd dat de Vlaamse Communicatiewetenschappelijke centra en universitaire audiovisuele diensten bij de uitvoering zouden betrokken worden. In afwachting van verder nieuws terzake, drukken wij hierna de passage uit de ministeriële toespraak af, waarin genoemde beslissing is opgenomen.

«... Ons land is door zijn geografische positie en door het dynamisme van de bedrijfsweld in vele opzichten een «Mekka» geworden van het televisiemedium. In weinige landen ter wereld kunnen de kijkers een keuze maken uit een

zo groot aanbod van programma's. Radio en Televisie zijn niet de enige waarden in een maatschappij, maar zij zijn wel belangrijk omdat het een venster is op de wereld. Het audiovisuele medium heeft bovendien een belangrijke pedagogische betekenis. Onze opvoedingsmethodieken, onze leerkrachten en jeugdleiders, onze vormingswerkers zullen meer rekening moeten houden met de mogelijkheden van dit medium. Wij zelf hebben beslist om in 1976 de culturele centra van het Vlaamse land uit te rusten met een eigen audiovisuele apparatuur. Immers: meer en meer gaan de culturele centra een actieve rol spelen in de communicatie onder de burgers. Onze bevolking zou onze massamedia niet alleen passief mogen blijven ondergaan, maar er ook een actieve rol in gaan spelen. Zij moet in zekere mate opgeleid worden om met de massamedia te leren leven. Het valt ons herhaaldelijk op hoe heel wat mensen wanneer zij actief bij een televisieprogramma werden betrokken zich onwennig voelen en zij in zekere zin «uit hun rol vallen».

Hier kan iets aan gedaan worden door onze jeugd en ook onze volwassenen met «eigen televisie te leren spelen». Door de videoapparatuur ter beschikking te stellen van de culturele centra hoop ik een bijdrage te hebben kunnen leveren om onze mensen meer massa-minded te maken.

Dit lijkt mij overigens een nuttige aanloop omdat er, na de doorbraak van de televisie, ooit wel eens een doorbraak zal komen van het andere medium, namelijk de videoapparatuur waarbij de kijker een actieve rol zal kunnen spelen.

De doorbraak van dit medium laat langer op zich wachten dan velen hadden verwacht. Wij moeten de behoeften ook niet kunstmatig opfokken. Maar wanneer blijkt dat deze technische media een nuttige rol kunnen vervullen in het activeren van onze samenleving en in het meer bewustmaken van onze bevolking, dan meen ik dat wij geen gelegenheid mogen laten voorbijgaan.» □

MARGES IN DE MEDIA

Het verbroken contact tussen omroep en publiek.

Door J. Bardoel, J. Bierhoff, B. Manschot en P. Vasterman.

De ontzuiling heeft de omroepen gebracht van beslotenheid naar een open slag om de kijkersgunst. Laat dit nog ruimte voor progressieve programmamakers? 270 fr.

DE POST-INDUSTRIELE MAATSCHAPPIJ

Geboorte van een geprogrammeerde samenleving.

Door A. Touraine.

In een samenleving waarin niet meer het bezit van de produktiemiddelen maar kennis en informatie de belangrijkste machtsfactoren zijn, zal het gedrag van individuen in steeds verdergaande mate worden beheerst en zullen hun keuzemogelijkheden steeds kleiner worden, tenzij daar iets tegen gedaan wordt! 295 fr.

IN NAAM VAN DE VOORUITGANG!

Politieke en ethische notities over «Grenzen aan de groei».

Door W. Van Dieren, H. Bouma.

Gaat de wereld nu wel of niet ten onder? 395 fr.

Wij bezorgen U alle boeken en tijdschriften uit binnen- en buitenland!

SINT-MICHIELSSTRAAT 1 - 3000 LEUVEN

de omroep in de open universiteit

dony van hoof

1. Inleiding

Het weze vooraf klaar gemaakt dat het niet de bedoeling is van deze tekst, de wenselijkheid van een instelling die hier de «open universiteit» genoemd wordt, aan te vallen of te verdedigen, noch de structuur ervan te beschrijven.

Het is alleen de bedoeling aan de hand van een model, de Britse «Open University», de rol te beschrijven die de omroep, en dan vooral de televisie, kan spelen in dit nieuwsoortige type van hoger onderwijs. Eigenlijk is het begrip 'open universiteit' niet eens duidelijk omschreven, en de verwezenlijkingen van dit type hoger onderwijs verschillen nogal erg. Het is evenmin de bedoeling van dit artikel te trachten tot een duidelijke definitie van dit concept te komen, of de verschillende realisaties — en dat zijn er nu toch reeds verscheidene over de wereld — met elkaar te vergelijken.

De redenen waarom dan toch dit thema 'De Omroep in de Open Universiteit' werd gekozen, zijn de volgende :

1. De Britse open universiteit maakt ruim gebruik van de zogenaamde 'massamedia', iets wat de student communicatiewetenschappen wel moet interesseren.
2. Zij is de enige instelling van dat soort in de wereld die deze vorm van onderwijs heeft georganiseerd op een zo grote schaal.
3. Zij heeft ook een vrij uitgebreide studie gemaakt van de rol die de omroep in zulk een onderwijssysteem te spelen heeft, en tracht ook voortdurend deze rol door rond-

vragen te evalueren en aan te passen.

Er werd reeds gezegd dat het concept open universiteit nog niet duidelijk vaststaat, en dat de realisaties onderling nogal erg verschillen. Nochtans mag worden gesteld dat er bepaalde kenmerken zijn die steeds terugkomen in om het even welke realisatie van de open universiteit, en die hier even worden aangevoerd, vooral omdat daardoor de rol van de media wellicht duidelijker gesitueerd zal zijn.

1. De O.U. is een instelling die op democratische basis hoger onderwijs verstrekt : iedereen is welkom, het schoolgeld is onbeduidend, de studenten kunnen hun werk blijven uitoefenen.
2. Ze is bedoeld om de bestaande hogescholen in capaciteit uit te breiden : het is inderdaad duidelijk dat de huidige universiteiten de vraag niet meer baas kunnen, en dat in vele landen voor heel wat studies een numerus clausus werd ingevoerd.
3. Ze is eveneens bedoeld om de taak van de bestaande universiteiten uit te breiden : hier wordt in de eerste plaats gedacht aan het aanboren van de grote reserve van begraafde mensen die nooit de kans gehad hebben hogere studies te doen, ook post-universitaire programma's in deze tijd van 'permanente vorming', en de voortdurende 'recyclage' die er voor de meeste moderne beroepen nodig blijkt te zijn.
4. In de O.U. worden nieuwe onderwijssystemen aangewend die in de traditionele universiteiten niet of nauwelijks aan bod komen : de materie wordt wel op een georganiseerde wijze aangebracht, en de student wordt wel begeleid door geregelde

samenkomsten (en soms ook 'summer schools'), maar in hoofdzaak is het een kwestie van zelfkeuze en zelfstudie. Ook de permanente evaluatie is een basisprincipe.

5. Over het algemeen zijn de kosten per student aanzienlijk lager dan in het traditionele hoger onderwijs : het budget nationale opvoeding wordt in alle geïndustrialiseerde landen haast onbetaalbaar. (Over ontwikkelingslanden willen we liefst zwijgen.)

6. De inbreng van de massamedia wordt — hoewel niet onontbeerlijk — toch als zeer belangrijk aangezien. Wat de studenten van de Britse open universiteit betreft, deze zijn er omzeggens allen van overtuigd dat vooral de TV een belangrijke rol speelt in hun studies.

Op de rol van de omroep (vooral TV) zal later wat meer in detail worden ingegaan.

Wat nu de verwezenlijkingen betreft, dienen vermeld : in de VSA het Chicago TV-College, in Polen de Polytechnica, in Japan de University of the Air, in de Bondsrepubliek Duitsland das Fernstudium in Medienverbund, en tenslotte de Britse Open University (die hier dus wat meer aandacht krijgt).

Wat nu België en Nederland betreft, hier worden occasioneel wel cycli ingericht door de TV, door de BRT in de zogenaamde Volksuniversiteit en in Nederland door Teleac, maar dit zijn duidelijk geen volwaardige universitaire programma's. Hoogstens kan men zeggen dat dit bijscholing is voor een aantal vakken die echter het universitair peil geenszins benadert. Nochtans werd zowel in België als Nederland door heel wat mensen

blijkbaar de behoefte aan een soort open universiteit aangevoeld; getuigen daarvan de vele contacten die er reeds op officieel en officieus niveau tussen de twee landen op dit stuk geweest zijn, en ook het wetsvoorstel Van de Kerckhove-Leynen dat in 1970 bij de Kamer werd ingediend, maar dat tot dusver nog niet ter discussie is gekomen. Of het ooit tussen België en Nederland tot samenwerking op dit gebied zal komen, lijkt erg twijfelachtig: het is vooral Nederland dat in België blijkbaar geen volwaardige partner in dit dure en moeilijke avontuur ziet. Bovendien beginnen in beide landen (trouwens ook in het buitenland) meer en meer stemmen op te gaan die meer verwachten van een grondige hervorming van het reguliere hoger onderwijs dan van het in het leven roepen van de open universiteit — want ook de Britse, verreweg de meest geslaagde tot nog toe, krijgt enorm veel kritiek te slikken.

2. De Britse open universiteit

Het is niet de bedoeling in het lang en het breed de opzet, werking en resultaten van de O.U. te beschrijven (in bijlage een uitgebreide 'Fact Sheet'); veeleer willen we even ingaan op de filosofie die erachter steekt, en de politieke en sociale context waarin de O.U. van start gegaan is.

Kwatongen beweren dat de O.U. in feite een politieke stunt van Harold Wilson is geweest in de 60-er jaren, toen hij ten allen prijze de Conservatieven uit het zadel wilde lichten: een van de hete politieke hangijzers in Engeland was het hoger onderwijs. Het werd ervan beschuldigd grondig elitair te zijn en de gestadige achteruitgang van de Britse technologie werd eraan toegeschreven: men had in het land een te kleine intellectuele basis, en de kleine man kwam nooit aan zijn trekken.

Oorspronkelijk werd er trouwens aan gedacht de O.U. 'the University of the Air' te noemen, maar al spoedig bleek dat dit nooit vol te houden was, en werd er resoluut de multimediale weg ingeslagen. (Hoe multimediaal wel zal onmiddellijk blijken wanneer een ty-

pisch 'teaching package' zal beschreven worden waarin niet minder dan 14 componenten voorkomen waarvan alle O.U.-cursussen geregeld gebruik maken!). 'The Air' (radio en TV) blijkt uiteindelijk niet een zo grote — maar voor velen toch een essentiële rol — te spelen.

De eerste cursussen gingen in januari 1971 van start met ongeveer 24.000 studenten. Dit aantal is ondertussen opgelopen tot ongeveer 48.000. Er worden op dit ogenblik 90 cursussen aangeboden in wijsbegeerte en letteren, didactiek, wiskunde, wetenschappen, sociologie, en techniek. De graad die kan behaald worden is die van 'Bachelor of Arts'. De studenten komen uit alle geledingen van de maatschappij (leraars, arbeiders, secretaresses, huisvrouwen...). Dit jaar hebben er zich ongeveer 56.000 aangeboden voor 20.000 plaatsen.

Enkele sprekende statistieken: 40% zijn vrouwen, slechts 20% geven het op, en 12% hebben geen kwalificaties. Het inschrijvingsgeld is £10. Al bij al is de O.U. Engelslands grootste universiteit.

Hoewel de O.U. veel kritiek krijgt, zijn de directie en ook de stafleden ervan overtuigd dat ze een succes is, misschien nog niet eens omdat ze zovele mensen die anders het studeren zeker zouden hebben opgegeven toch weer aan de studie heeft gekregen, maar omdat hier een volkomen nieuwe onderwijsstechnologie wordt uitgedacht die, naar ze beweren, die van de toekomst zal zijn. Een van de belangrijkste punten bij deze overweging is dat hier een 'leersysteem' werd gecreëerd waarin de motivatie een conditio sine qua non-rol speelt.

Hoe ziet nu de typische TEACHING PACKAGE er uit?

Alle O.U.-cursussen maken geregeld gebruik van de volgende 'media', zoals ze door de O.U. zelf worden genoemd:

1. Gedrukte teksten die de studenten via de post krijgen (in totaal voor O.U. 20 ton/week). Hierin staat de leerstof grondig beschreven.
2. Televisieprogramma's over BBC 2. (later meer hierover).

3. Radio-programma's over BBC (VHF), radio 3 en 4.
4. Repetitoren die het werk van de studenten beoordelen en hun algemene leiding verschaffen.
5. Repetitoren die geregeld seminars organiseren op regionaal vlak.
6. Adviseurs: ieder student heeft een plaatselijke adviseur die hem bij zijn studie en administratieve problemen helpt.
7. Opdrachten die hem ongeveer om de maand gegeven worden en die moeten dienen als feedback voor de student zelf en als basis voor de permanente evaluatie.
8. Cassette- en platenopnamen (niet zo vaak).
9. Transparanten.
10. Laboratorium-kits voor experimentatie (7000 in omloop).
11. Rekencentrum: in de 240 centra, over het gehele land verspreid, kunnen de studenten gebruik maken van terminals die op de centrale computer zijn aangesloten.
12. Summer schools: voor elke cursus moet iedere student ten minste 1 week zo een 'zomerklas' (het gedeelte van de O.U. dat het dichtst bij het conventionele onderwijs komt) bijwonen; deze vinden plaats in de gebouwen van de gevestigde universiteiten.
13. Lectuur: boeken te kiezen uit een lijst die voor ieder vak wordt vastgelegd.
14. Een 'Reader': tijdschriftartikels, ongepubliceerd materiaal... dat speciaal voor een bepaald vak wordt uitgekozen.

Hoeveel tijd besteedt een student aan zijn studie?

Een typisch voorbeeld (nochtans, de tijd kan variëren): de Science Foundation Course (S100) vergt ongeveer 400 uren werk van de cursist, de tijd die hij besteedt aan zijn bezoeken aan de adviseur niet meegerekend.

Duidelijk onmogelijk zou het zijn de ganse cursus via 'the air' te laten verlopen (bovendien zijn de studenten niet vrij om de uitzendingen te volgen). Gegevens over de kosten zijn te vinden in het fact sheet. Nochtans werd beslist dat een gedeelte van het programma via radio en TV zou worden aangebracht. Daarom even een toelichting omtrent de O.U.-filosofie die erachter steekt.

3. De omroep in de O.U.

Volgens de onderwijsspecialisten van de O.U. — die het probleem degelijk, zij het met beperkte mankracht, hebben bestudeerd — zijn er twee fundamentele vragen :

1. Heeft de O.U. de omroep nodig ?
2. Zo ja, wordt die omroep efficiënt gebruikt ?

Op de eerste vraag is hun antwoord positief : zij voeren daarvoor economische, maar vooral educatieve argumenten aan.

Hoe verbazingwekkend ook, de omroep is nog steeds de goedkoopste manier om audio-visueel materiaal aan te brengen. De produktiekosten van andere dragers (filmlussen, cassetten, video, platen...) zouden competitief met de omroep zijn, maar de distributiekosten zijn prohibitief. Bovendien is er nog het probleem van de playback-apparatuur.

Vanuit een educatief standpunt gezien, zijn er een aantal argumenten die sterk voor het gebruik van de omroep pleiten.

Veruit het sterkste argument is dat de omroep (en vooral dus de TV) ervaringen verschaft voor de cursist waartoe hij anders geen toegang zou hebben. Hoewel dit argument het sterkst schijnt te pleiten voor de wetenschappen : zo is bv. gebleken dat vooral 'stereotiepe volwassen houdingen', zoals politieke, kritischer gaan bekeken worden vooral door contacten met de wereld die anders niet ervaren werd. Een tweede argument is dat de omroep bronnenmateriaal aanbrengt dat anders voor de student ontoegankelijk zou zijn : documenten, experimenten...

Ten derde verbreekt de omroep de isolatie van de individuele student : iedereen is het erover eens dat de 'drop-out rate' veel hoger zou liggen indien er de omroep niet was.

Een vierde en laatste belangrijk argument is dat dit systeem, dat zoveel mensen en zoveel verschillende behoeften moet bevredigen, en dat bovendien gegrond is op het principe van permanente evaluatie en dus snelle feedback nodig heeft, zeer sterk gecentraliseerd moet zijn : de omroep is de enige organisatie die lange-ter-

mijn planning, snelle communicatie en feedback mogelijk maakt.

De tijd die de O.U. nu ter beschikking heeft, nl. 30 uren per week, wat meer is dan alle andere educatieve uitzendingen samen, is veel te weinig t.a.v. wat de O.U. werkelijk zou nodig hebben. Men voorziet dat de O.U. nog 10 jaar met zendtijdmoelijkheden zal te kampen hebben : twee ontwikkelingen die hierin een verandering zouden kunnen brengen zijn de kabel-TV en de video-cassette.

Op de tweede vraag — of de omroep efficiënt wordt gebruikt — is het antwoord neen.

De redenen zijn volgens de O.U.-onderzoekers van verschillende aard : — men heeft nog onvoldoende ervaring in het ontwerpen van multimediale cursussen ;

— men kent de psychologie van de volwassen, geïsoleerde student nog te weinig ;

— bovendien zijn er een aantal operationele constraints, zoals het feit dat een groot aantal studenten geen toegang hadden noch tot de TV noch tot de radio : vandaar dat het zwaartepunt van iedere cursus op de gedrukte tekst lag (wat natuurlijk indruist tegen het principe dat de omroep een volwaardige component is).

Sedert het begin van het programma is er echter een geleidelijke verschuiving in de filosofie van het gebruik van de omroep gekomen : nl. in plaats van de omroep te beschouwen als een soort support voor alle programma's, ging men hem geleidelijk beschouwen als een functie op zichzelf die een eigen taak heeft, en waarmee bij de keuze van de objectieven van een cursus terdege rekening diende te worden gehouden. Een van de grote redenen waarom de omroep niet het grote succes is geworden dat ervan verwacht werd, is dat men de ervaring van de doorsnee-student niet bij de planning heeft betrokken : de student heeft weinig tijd (het eerste waarop hij gaat sparen zijn de uitzendingen), de doorsnee student heeft ook weinig ervaring in hoe je met een TV-programma nu eigenlijk omspringt. Dit moet in de toekomst zeker uitgedokterd worden.

Tot slot volgen nu een aantal OBJECTIEVEN die ofwel alleen door de

TV of economischer kunnen worden gehaald (er weze wel op gedrukt dat dit opvattingen zijn die door O.U. worden aangehangen, maar daarom niet door iedereen aanvaard) :

1. De isolatie van de student doorbreken.
2. Zijn studietijd verkorten : assimilatie gaat vlugger.
3. De student tot regelmatig studeren aanzetten.
4. Nieuwe studenten aantrekken : intellectuele nieuwsgierigheid prikkelen.
5. De academische geloofwaardigheid van de O.U. t.a.v. de buitenwereld tonen.

Meer specifieke doelstellingen zijn de volgende :

6. Experimenten tonen die anders niet mogelijk zouden zijn : omwille van apparatuur, de complexiteit...
7. Bronnenmateriaal aanbrengen dat de student anders niet zou kunnen bereiken (films over gedrag van geesteszieken bv.). Feiten, gebeurtenissen, voorwerpen, kunstwerken die ofwel niet te bereiken zijn voor de student, of die financiële eisen zouden stellen die prohibitief zouden zijn.
8. Experts aantrekken die anders geen tijd zouden hebben om een cursus te doceren.
9. Bepaalde ingewortelde attitudes van de student met de wereld confronteren, en eventueel kritischer leren bekijken.
10. Demonstraties geven voor eigen experimenten.
11. Feedback aan de cursisten verschaffen.
12. Bepaalde principes tonen die buiten het visuele om niet mogelijk zouden zijn : beweging, n-dimensionele ruimte, vertraagde of versnelde film, computertekeningen, enz.

REFERENTIES

1. Omroep en Open Universiteit, B. Goethals en K. Van Goethem. Min. Nederlandse Cultuur, 1973.
2. De Open Universiteit, H. De Saedeleer. Centrum vr. de Vergelijkende Studie van het Hoger Onderwijs, Gent 1973.
3. An Evaluation of the Effect of Basing an Assignment on Broadcast Material in a Multi-Media Course, A.W. Bates. O.U., 1973.
4. Multi-Media Methods at the Open University, A.W. Bates, O.U., 1973.
5. Broadcasting and Multi-Media Teaching, A.W. Bates. O.U., 1973.

feiten uit de media- wereld

W. VAN DER BIESEN

Op 13 oktober 1975 werd de DAGBLAD-PRIJS van 8 naar 10 fr. verhoogd. De vorige verhoging dateert van 19 augustus 1974 (van 6 naar 8 Fr.) en in november 1973 kostte een dagblad nog 5 Fr., zodat de verkoopprijs van de kranten binnen de twee jaar verdubbelde. Volgens de Vereniging van de Belgische Dagbladuitgevers is de laatste prijsstijging een gevolg zowel van de verhoging van de papierprijs (30%) en van de loonlasten (28%), als van de gevoelige vermindering van de reclame-inkomsten.

●

Ook de OMROEPEN hebben te lijden onder de inflatie en de algemene economische toestand. In NEDERLAND kregen de omroepen voor hun begroting van 1976 slechts 398 miljoen gulden (ongeveer 5,9 miljard B.Fr.) in plaats van de gevraagde 418 miljoen gulden (6,3 miljard B.Fr.). De bezuiniging van ruim 300 miljoen gulden valt voor meer dan de helft ten laste van de N.O.S. terwijl de vijf grote omroepverenigingen gezamenlijk 120 miljoen minder krijgen en de overige zendgemachtigden hun uitgaven met ongeveer 30 miljoen moeten inkrimpen. Dit betekent dat de verschillende omroepen hun programmatie (en budgetbesteding), die grotendeels reeds was vastgelegd, gedeeltelijk moeten herzien.

●

De financiële moeilijkheden van de BRITISH BROADCASTING CORPORATION (BBC) zijn zo groot dat een besnoeiing van 10 miljoen pond (ongeveer 800 miljoen frank) onvermijdelijk is. Zonder deze maatregel zou de BBC in maart 1976 een deficit hebben van 14 miljoen pond (1,12 miljoen frank). De voornaamste oorzaak van de moeilijkheden ligt in het feit dat de omroepbijdragen ontoereikend zijn geworden. De Britse TV-kijker betaalt jaarlijks 18 pond (ongeveer 1.440 Fr.). Bovendien had de BBC er op gerekend dat er einde 1975 1,8 miljoen kleurenkijkers zouden zijn. De verkoop van kleuren-TV's bleef echter ver onder de verwachtingen; medio 1975 waren slechts 446.000 toestellen verkocht.

●

Uit een rapport van de Nederlandse Omroepstichting (NOS) blijkt dat meer dan een derde van het Nederlands kijkpubliek het meest waardering heeft voor en het liefst kijkt naar de programma's van de TROS. Dan volgen respectievelijk de AVRO (13%), NCRV (11%), VARA (10%), KRO (8%), VPRO (8%) en tenslotte de EO en de NOS zelf. Qua ledenaantal spant de AVRO de kroon (20%) vóór de TROS en de KRO (beide ongeveer 17%).

●

Het Ministerie van Nederlandse Cultuur voorziet dit jaar een subsidie van 37 miljoen fr. voor de VLAAMSE FILM. Naar verluidt, zal er «omzichtig» met het geld worden omgesprongen. De verantwoordelijken voor het filmebeleid zullen speciale aandacht besteden aan de kwaliteit van de scenario's. Daarom worden in een eerste fase slechts (geringe) subsidies toegekend voor scenario-ontwerpen. Een goedgekeurd project kan dan in aanmerking komen voor een ruimere «filmsubsidie».

●

De bekende Italiaanse cineast PIER PAOLO PASOLINI werd op 1 november 1975 vermoord aangetroffen nabij de Romeinse badplaats Ostia. De 53-jarige Pasolini werd te Bologna geboren en studeerde wijsbegeerte en literatuurwetenschap. Z'n filmopleiding kreeg hij gedeeltelijk van Federico Fellini. Tussen 1961 en 1975 maakte hij in totaal twaalf films, waarvan als belangrijkste kunnen geciteerd worden: «Accatone», «Edipo Re», «Teorama», «Het Evangelie volgens Mattheus», «Medea», «Decamerone» en «Canterbury Tales». Verscheidene van deze werken werden in Italië in beslag genomen en de voorstelling van z'n laatste produktie, «Salo, of de 120 dagen van Sodoma», werd door de filmcensuur verboden. Wegens het heteroog karakter kan het oeuvre van deze fel omstreden marxistische cineast moeilijk gedefinieerd worden. Toch getuigen de meest van z'n films van een sociaal-kritische en veelal ook pessimistische ingesteldheid.

Pasolini was ook actief als scenario-schrijver (o.a. voor Fellini), als dichter, romancier en essayist.

●

Einde november 1975 heeft de N.V. PERIODICA, dochtermaatschappij van de N.V. DE STANDAARD, een tussenkomst van het sociaal-economisch kernkabinet gevraagd om een lening van 250 miljoen te kunnen aangaan bij de Nationale Maatschappij voor Krediet aan de Nijverheid. De «Standaardgroep» zou nl. een schuld hebben van meer dan 200 miljoen bij de maatschappelijke zekerheid (RMZ) en bij de BTW-administratie. Tevens zou het bedrijfskapitaal erg geslonken zijn wegens (té) hoge investeringen en een verlies in 1974.

Na enige aarzeling kende de regering een krediet toe van 150 miljoen, voor de duur van drie jaar en tegen een interest van 3 0/0. De N.V. Periodica werd echter verplicht haar kapitaal met 100 miljoen te verhogen.

Op zichzelf is de toekenning van deze NMKN niet ongewoon. Deze vorm van kredietverlening maakt immers deel uit van het door de regering uitgedokterde hulpprogramma voor de pers en ook andere persbedrijven, o.a. de N.V. Het Rijk der Vrouw, maakten voorheen van deze mogelijkheden reeds gebruik. Toch blijven én de kredietaanvraag van de N.V. Periodica én de — gedeeltelijke — toekenning ervan omweven met een aantal vraagtekens en onduidelijkheden. Opvallend bij dit alles is wel dat over de ganse zaak met geen woord gerept werd in de bladen van de «Standaardgroep» zelf.

Begin december ging het personeel van «DE KOERIER» - Antwerpen in staking wegens de afdanking van de directeur («om zwaarwichtige redenen») en omdat men vreesde dat fondsen zouden overgeheveld worden van de welvarende «Koerier» naar de verlieslijdende «DE KRANT», die beide door hetzelfde concern worden uitgegeven. Naar aanleiding van die staking deden geruchten de ronde dat «De Krant» zou opgekocht worden door buitenlanders en zelfs dat ze gewoon zou verdwijnen. Deze geruchten werden in «De Krant» zelf ten stelligste tegen gesproken, hoewel men toegaf dat het blad geen winst maakt.

Het Brusselse socialistisch dagblad «LE PEUPLE» vierde op 13 december 1975 zijn negentigste verjaardag. Het

eerste nummer verscheen inderdaad in 1885, enkele maanden na de oprichting van de «Belgische Werkliedenpartij». Ter gelegenheid van die verjaardag werd onder de titel «90 ans à la une», een herinneringsmap uitgegeven met 50 karakteristieke, historische frontpagina's van «Le Peuple», die zeer getrouw werden gereproduceerd op het oorspronkelijke formaat en in de originele lettertypes. De belangrijkste binnen- en buitenlandse gebeurtenissen die op deze voorpagina's aan bod komen, worden uitvoerig gecommentarieerd. Het geheel bevat tevens een bondige geschiedenis van de socialistische pers.

Uit een onderzoek dat werd uitgevoerd aan de Technische Hogeschool te Eindhoven door een universitaire werkgroep o.l.v. Prof. Dr. B. Tervoort, hoogleraar algemene taalkunde aan de Universiteit van Amsterdam, blijkt dat de grootste verscheidenheid van Nederlandse woorden wordt aangetroffen in dagbladen. Verder toonde dit «WOORD-FREQUENTIE»-onderzoek aan dat het woordgebruik in romans aanzienlijk verschilt van dit in andere media. De gezinsbladen bekleden op dit stuk een tussenpositie. Uitgaande van zowel de gesproken als de geschreven taal werden 720.000 verschillende Nederlandse woorden geteld; «de» zou hiervan het meest gebruikt zijn.

Sinds 21 december 1975 wordt bij de BRT wekelijks op zondagmiddag een «WEEKJOURNAAL VOOR GEHOOR-GESTOORDEN» uitgezonden. Het betreft hier een samengevat overzicht van het belangrijkste binnen- en buitenlandse nieuws van de voorbije week. In dit programma is een originele technische BRT-vinding ingelast, nl. een leesritme-indicator. Telkens het scherm volledig met tekst gevuld is, verschijnt er onderaan een witte balk die langzaam korter wordt naarmate de leestijd verstrijkt. De lezer weet op ieder ogenblik hoe lang de tekst nog te zien zal zijn en kan dus zelf z'n eigen leesritme bepalen en aanpassen. Tekst en balk verdwijnen op hetzelfde moment.

Op 28 december 1975 ging in Nederland een nieuwe radiozender, HILVERSUM 4, in de ether. De zender zal hoofdzakelijk klassieke muziek uitzenden (type BRT III en France-Musique) en is dagelijks te beluisteren van 7 u. tot 17 u., uitsluitend op de FM-band (kanalen 25, 40 en 42). Door de komst van deze nieuwe zender werd zowel de bestaande zenderindeling als het zendschema van de omroepverenigingen drastisch gewijzigd. Hilversum 4 heeft de radiozendtijd van de Nederlandse omroep met 69 uur per week verhoogd en het totale radiopakket op 473 uur gebracht.

De VERONICA OMROEP ORGANISATIE (V.O.O.), de voormalige radiopiraat, werd vrij onverwacht aanvaard om als aspirant-omroep toe te treden tot het Nederlandse omroepbestel. De V.O.O. heeft deze toelating te danken aan het advies van de Raad van State, waarbij Veronica in beroep was gegaan tegen de beslissing van Minister Van Doorn, die oorspronkelijk de aanvraag voor zendtijd had afgewezen op advies van de Nederlandse Omroep-Raad. Vanaf 1 januari 1976 krijgt de V.O.O. drie uur radiozendtijd per week en op 1 april komt daar nog één uur televisie bij. Het statuut van aspirant-omroep geldt volgens de Nederlandse Omroepwet slechts twee jaar. Binnen die termijn moet de V.O.O. minstens 100.000 leden (die radio- en/of TV-taks betalen) tellen, om als volwaardige omroeporganisatie (minstens C-omroep) erkend te kunnen worden. De aanvaarding van Veronica — de 34ste zendgemachtigde vereniging — scheidt heel wat moeilijkheden bij de zendtijverdeling. Men weet nog niet of de V.O.O. extra-zendtijd zal krijgen, of dat de andere organisaties zendtijd zullen moeten afstaan. De reacties van de bestaande omroepzulen zijn dan ook erg verdeeld. Intussen is men in Nederland algemeen van mening dat de komst van Veronica het peil van de Nederlandse omroep-programma's geenszins zal verhogen.

De voorziene RECLAMEZENDTIJD van de Westduitse televisiezenders (20 minuten per dag) kan niet meer worden gevuld. Dit is een gevolg enerzijds van de hoge prijs (tussen 900.000 en 1.350.000 Fr. per minuut) en anderzijds

— en vooral — van de dalende belangstelling van het publiek voor dit soort reclame. Recente opiniepeilingen toonden immers aan dat 66% van de Westduitsers de reclame in de dagbladen «gelooftwaardig en betrouwbaar» vonden, terwijl slechts 39% hetzelfde zegden van T.V.-reclame. Anderzijds verklaarde 45% dat ze zich bij hun aankopen lieten beïnvloeden door reclame in de pers, terwijl slechts 21% zich laat inspireren door de reclame op het kleine scherm.

De Amerikaanse televisieketen «NBC» verwierf de uitzendingsrechten van de succesfilms «THE GODFATHER I» en «THE GODFATHER II». Hiervoor betaalde men 15 miljoen dollar (± 577 miljoen frank). In deze prijs zijn ook de niet-gebruikte filmopnamen begrepen. Het is nu de bedoeling met al dit materiaal een «Godfather»-TV-reeks samen te stellen met een totale duur van negen uur. Francis Ford Coppola,

de regisseur van de «Godfathers», zal zelf voor de nieuwe montage zorgen.

De film «EMMANUELLE», gerealiseerd door de gewezen modefotograaf Just Jaeckin, naar de roman van Emmanuelle Arsan, is goed op weg om een van de meest besproken en bekeken films van het laatste decennium te worden. Men schat dat de film in België reeds door meer dan 1 miljoen toeschouwers werd gezien. In Brussel, waar hij reeds meer dan een jaar op het programma staat, bedroeg de globale ontvangst in tien maanden ongeveer 23 miljoen frank. Ondanks een veelal (erg) negatieve kritiek is de film overal een kassucces. In Japan trok «Emmanuelle» op zes maanden twee miljoen kijkklustigen en de invoerder verdiende er zoveel aan dat hij zijn personeel een dividend uitkeerde gelijk aan acht maanden wedde.

Uit een onderzoek van de radio- en TV-omroepen in de Bondsrepubliek blijkt o.a. dat de WESTDUITSERS steeds meer tijd besteden aan hun INFORMATIE-MEDIA. De laatste tien jaar (1964-1974) is de tijd die wordt uitgetrokken voor radio, TV en krant, meer dan verdubbeld. Opmerkelijk hierbij is wel dat het radio-luisteren een groeiende belangstelling geniet. In vier jaar (1970-1974) is de tijd die men daaraan besteedt, gestegen tot gemiddeld 1 uur en 53 minuten, dit is 40 minuten meer dan in 1970. De tijd die aan de televisie besteed wordt, is in dezelfde periode slechts toegenomen met 12 minuten. Aan de lectuur van hun krant besteden de Westduitsers gemiddeld 38 minuten per dag, dit is drie minuten meer dan in 1970. Vijfentwintig procent van de bevolking is geabonneerd op een dagblad of leest regelmatig dezelfde krant. Alle Westduitse gezinnen hebben ten minste één radio en 95 procent bezit tevens een TV-toestel. Een derde hiervan kijken kleurentelevisie.

Verschenen bij de Universitaire Pers Leuven

Kabeltelevisie

Referaten van het congres kabeltelevisie te Hasselt van 1 tot 5 oktober 1974, met :

- de toespraken van prof. dr. A. De Bock, prof. dr. G. Fauconnier en P. Schaeffer op de openingsvergadering
- de referaten van de technologisch-economische werkdag
 - M. De Sutter : Technisch-economische visie op de TV-distributie
 - G. Maes : De standpunten van de Belgische industrie ten overstaan van de kabeltelevisie
 - J.C. Alteresco : La situation particulière de la France en matière de télédistribution
 - Ir. R. Thoen : Aspecten van de verre-afstandsverzorging van signalen
 - Dr. C. Wansdronek : Technologisch-economische aspecten van kabeltelevisie : de situatie in Nederland
 - Ir. N. De Muynck : De toekomst van de kabeltelevisie in België

- de referaten van de socio-culturele werkdag
 - Prof. dr. A. Verhulst : De socio-culturele aspecten van de kabeltelevisie en de omroep
 - Prof. dr. P. Hofstede : Kabeltelevisie, paard van Troje ?
 - A. Van Horenbeeck : Het socio-cultureel vormingswerk : een gemeenschaps- of een economisch goed ?
 - E.L. Sommerlad : Unesco and cable television
- de referaten van de politiek-juridische werkdag
 - A. Marchini-Camia : La C.E.E. et la télévision par câble
 - Prof. dr. J. Corbet : De auteursrechtelijke aspecten van de kabeltelevisie
 - Dr. J. Fleerackers : De politiek-juridische situatie van de kabeltelevisie in België
 - Verslag van het debat, gemodereerd door prof. dr. E. De Jonghe, m.m.v. W. Geldolf, W. Kuypers, F. Swaelen, P. Van Roe
- De conclusies, eindrapport door prof. dr. G. Fauconnier, slotrede van minister R. De Backer - Van Ocken.

294 blz.

Prijs : 360 F.

(Studentenprijs of groepsbestellingen van min. 10 exemplaren : 250 F.)

BESTELLINGEN : Universitaire Pers Leuven, Krakenstraat 3, 3000 Leuven

licenciaatsverhandelingen

mia gordts

De televisiekritiek in de Belgische nederlandstalige dagbladpers in de periode 1955-1960-1965-1970.

Fac. Soc. Wet., Leuven, juli 1974, 92 blz.
(Promotor : L. Boone)

De televisierecensies vormen vaak een welomlijnd onderdeel van het door de kranten aangeboden leesmenu, en men mag er dan ook van uitgaan dat de recensie een bepaalde functie heeft die haar bestaan rechtvaardigt. In dit verband kan gesproken worden van een driehoeksverhouding tussen critici, programmamakers en publiek; welke verhouding als model zou kunnen dienen voor mogelijke of veronderstelde functies van de televisiekritiek.

Het collectief van de televisiebeleidspersonen en -programmamakers stelt een voortdurend uitzenden van programma's in werking (via het medium televisie), die worden ontvangen door het publiek waarvan de critici een specifiek deel uitmaken, omdat van hen verwacht wordt dat zij op deze programma's zullen reageren. De televisiecriticus stelt, in antwoord daarop, een min of meer continu uitgaan van reacties in werking (via het medium dagblad), die worden ontvangen door segmenten van hetzelfde publiek dat de programma's ontving, en waarvan op hun beurt de televisiebeleidsfunctionarissen en -programmamakers weer een specifiek deel uitmaken, omdat hun producten onderwerp van de reacties zijn.

Uiteraard is in het kader van het uitgevoerde onderzoek slechts een gedeelte van dit totale proces onder de loupe genomen. Het produceren van televisieprogramma's en het uitzenden daarvan wordt als gegeven beschouwd. Het proces dat hierdoor vanuit de recensent in werking werd gesteld, of anders gezegd het onderzoek van het «op wat» en het «hoe» de criticus reageert, was het object van ons onderzoek.

Wij hebben gepoogd de resultaten van een op 7 dagbladen toegepast onderzoek te analyseren, te onderwerpen aan een kwantitatieve en kwalitatieve studie, teneinde op die wijze een globaal beeld te kunnen schetsen van een welbepaald aspect in die kranten, in casu de televisiekritieken.

Uit de overvloedige onderzoeksresultaten hebben wij getracht enkele elementen van beoordeling bijeen te brengen, die zowel op de kwantitatieve als op de kwalitatieve aspecten van de door de nederlandstalige Belgische dagbladpers aangeboden televisiekritieken betrekking hebben.

In de **kwantitatieve analyse** werd ons in de eerste plaats een beeld gegeven van de televisiegenres die aan bod kwamen in de recensies. Daaruit bleek dat, van de onderscheiden aspecten van onze samenleving die op het televisiescherm naar voren

komen, de grootste aandacht van de criticus uitgaat naar de inhoudscategorieën «ontspanning» en «TV-spel/toneel/film», met samen ruimschoots méér dan de helft van de recensies over de diverse bij dit onderzoek betrokken jaren. Dit voorkeurenpatroon van de criticus beantwoordt grosso modo aan dat van de kijkers zelf, zoals gebleken is uit de resultaten van de Kijk- en Luisteronderzoeken. De selectiviteit van de criticus komt dus in feite neer op een verregaande identificatie met de voorkeur van de kijker.

Wat de volumes betreft, is gebleken dat het aantal der kritieken, dat in elke volumecategorie werd ondergebracht, in absolute cijfers afneemt naarmate dit volume stijgt. Bovendien werd geconstateerd en aangetoond dat de recensies in kranten die een hoog aantal kritieken publiceren, meestal beperkter in omvang zijn dan deze die voorkomen in kranten die slechts zelden kritieken publiceren.

Het onderzoek van de frequentie van de recensies heeft ons geleerd dat er tussen de kranten een grote verscheidenheid bestaat. Slechts één van de doorgenomen kranten geeft gemiddeld meer dan één (globale of enkelvoudige) kritiek per week. De overige dagbladen blijven daar ver onder.

Uit de resultaten van ons **kwalitatief onderzoek** bleek dat de televisiecriticus in het grootste gedeelte van de gevallen tot een evaluerende stellingname komt t.a.v. geziene programma's, d.w.z. dat hij ze beoordeelt op hun positieve en negatieve aspecten. Bovendien is deze beoordeling overwegend positief, zodat wij de Vlaamse televisiekritiek als «welwillend» hebben bestempeld. Gemiddeld één op drie programma's wordt duidelijk negatief beoordeeld en één op tien als matig.

De onderzoeksresultaten betreffende de beoordelingstrends per programma'soort maken duidelijk dat over de ganse periode ontspanningsprogramma's, televisiespelen, toneel en films het grootste aantal positieve beoordelingen kregen. In 1965 gold dit ook voor documentaires, culturele en politieke programma's. In 1970 echter kon een evolutie worden waargenomen om minder positief te beoordelen, vooral wat de televisiespelen, toneel, films, politieke en culturele programma's, documentaires, ontspanningsprogramma's en varia betreft. Dit wijst op een «kritischer» opstelling van de televisiekritiek in het algemeen, naarmate deze laatste zich verder ontwikkelt.

ADVERTEREN IN DIT NUMMER :

Acco	7
«Het Belang van Limburg»	9
Philips	13
Ampex	16
Standaard boekhandel	20
«De Standaard»	30
Delgay	39
Inelco	41
Columbia	42

De inhoudsaspecten krijgen de grootste belangstelling vanwege de recensent. Vormmaatstaven anderzijds worden uiterst zelden afzonderlijk gehanteerd, gecombineerd met inhoudsaspecten echter meer. Onder deze vormaspecten krijgt de presentatie over het algemeen meer aandacht dan de technische vormgeving.

De niet-B.R.T.-zenders krijgen steeds duidelijk positieve of negatieve beoordelingen, nooit «matige» of geen. De positieve zijn hier frequenter dan de negatieve.

Grote aandacht gaat naar de Nederlandse omroepverenigingen, die zeer vaak positief worden beoordeeld. Dit laatste geldt ook voor de B.R.T. en de Duitse zenders. Alleen de O.R.T.F. wordt overwegend negatief beoordeeld.

Maria GORDTS

BIBLIOGRAFIE

Tijdschriften

- AHENS K., Funktion und Stellung des Kritikers, *Rundfunk und Fernsehen*, 1962, Heft 3, p. 244-252.
- DOVIVAT, Kritik der Kritik, *Publizistik*, Heft 5/6, 1963, p. 431-435.
- FRANKENFELT A., Presse und Fernsehen, *Rundfunk und Fernsehen*, 1969, Heft 3, p. 247-254.
- JENKE M., Kritik am Fernsehen, Motive und Tendenzen, *Rundfunk und Fernsehen*, 1969, Heft 1, p. 1-9.
- KRIEG B., Die Fernsehkritik in der Deutschen Tagespresse, *Publizistik*, 1959, Heft 4, p. 221-237.
- LANGENBUCHER W., Das Fernsehen in der Presse, ein Beitrag zur Frage der journalistischen Konkurrenz oder Ergänzung, *Rundfunk und Fernsehen*, 1968, Heft 1, p. 1-18.
- SCHULZ W., Fernsehkritik und Fernsehkritiker, Empirische Daten und ein methodisches Modell, *Rundfunk und Fernsehen*, 1968, Heft 3, p. 274-293.
- STERNBERG-SULLEROT, Aspects sociaux de la radio et de la télévision, *Revue des recherches significatives*, 1966, La Haye, Paris, Mouton, 8°, XII, 138 p.
- TARDY M., Sur la critique de télévision, *Communication*, Paris, Le Seuil, n° 7, 1966, p. 41.

Boeken

- BARNOUW E., The television writer, New York, Hill & Wang, 1962, 8°, VIII, 180 p.
- BAUSCH H., Der Programm Verantwortliche und die Fernsehkritik, in *Fernsehkritik, Im Streit der Meinungen von Produzenten, Konsumenten, Rezensenten*, Dieter Stolte, Mainz, 1969, p. 107-116.
- CAZENEUVE J., *Les pouvoirs de la télévision*, Gallimard, 1970, 16°, co, 382 p.
- CAZENEUVE J., *Sociologie de la radio et télévision*, Paris, Presse universitaire de France, 1963, 16°, co, tab, 126 p.
- DELLING M., Der Journalist und die Fernsehkritik, *Fernsehkritik, Im Streit der Meinungen von Produzenten, Konsumenten, Rezensenten*, Dieter Stolte, Mainz, 1969, p. 121-133.
- GROOMBRIE B., *Television and the people: a program for democratic participation*, 16°, Penguin books, 1972, 254 p.
- KNOLL J.H., Der Wissenschaftler und die Fernsehkritik, *Fernsehkritik*, Dieter Stolte, Mainz, 1969, p. 147-165.
- MELON-MARTINEZ, *Télévision dans la famille et la société modernes*, Verviers, Gérard & Cie, 12°, 1970, co, ill, 246 p.
- PRAGER G., Der Programm-Macher und die Fernsehkritik, *Fernsehkritik, Im Streit der Meinungen von Produzenten, Konsumenten, Rezensenten*, Dieter Stolte, Mainz, 1969, p. 85-94.
- THOVERON G., *Radio et télévision dans la vie quotidienne*, Institut de sociologie de U.L.B. (centre d'étude des techniques de diffusion collectives).
- WILKENS C., *Presse und Fernsehen*, Bertelsmann Universitätsverlag, 1972.

Studies

- *Kijk- en luisteronderzoek*; Enkele facetten van het Kijk- en luisteronderzoek, 1970, B.R.T. Studiedienst.
- N.O.S. Afdeling studie en onderzoek; *TV-Kritiek in Nederland*, Inhoud en betekenis.
- *Working papers of the Television Research Committee*, Leicester, University press, 1970, (3), 8°.

régine peeters

Het gerucht. Een literatuuranalyse.

Fac. Soc. Wet., Leuven, juli 1975, 449 blz.
(Promotor : L. Boone)

Een bestudering van het gerucht leek ons een bijzonder geschikt onderwerp voor een eindverhandeling. Enerzijds omdat we er dagelijks mee geconfronteerd worden via de nieuwsberichtgeving, anderzijds omdat we er niet zo heel veel over wisten en dit gebrek wensten op te heffen.

Op basis van de gegevens die we uit onze literatuur haalden, distilleerden we per hoofdstuk enkele tendensen die we weergaven in een synthetiserend besluit.

Het was onze bedoeling de geruchten zo volledig mogelijk te analyseren, m.a.w. een beeld te geven van de veelheid van te onderkennen aspecten.

DEEL I besteedden we aan een kort historisch overzicht van de verschijningswijze van geruchten, aan een vergelijking van definities en aan de verhouding formeel nieuws/geruchten. Het gerucht is **geen verschijnsel van de moderne maatschappij**. Het trad op onder verschillende benamingen in de oudheid en het speelde een rol in de loop van de tijden.

Bij onze **vergelijking van definities** moesten we vaststellen dat er een tamelijk grote verscheidenheid is: sommige definities liggen ver uit elkaar en een eenvormige bepaling ontbreekt meestal. Ook op dit terrein van het communicatie-wetenschappelijk onderzoek heerst er nog een conceptuele verwarring. Niettemin probeerden we een aantal kenmerken af te zonderen die regelmatig terugkeerden. We stelden deze definitie voorop: Het gerucht is een onbevestigd, onzeker, informeel bericht dat niet of nog niet officieel bevestigd werd. Het wordt mondeling verspreid van persoon tot persoon en maakt alzo meestal gebruik van andere dan de formele nieuwskanalen. Door middel van de inhoud die een gemeenschappelijke opvatting van algemeen belang vertolkt en interesse opwekt, bereikt het gerucht een groot aantal mensen. Veranderingen treden op door de opeenvolgende transmissies en door een wisselende interesse. Bij de **verhouding nieuws/geruchten** stelden we dat we nieuws kunnen beschouwen als een vorm van formeel verspreide berichtgeving, geruchten als informeel verspreide berichtgeving. Het is evenwel fout er a priori van uit te gaan dat nieuws juist is en waar, en geruchten onjuist en vals.

In DEEL II ging onze aandacht uit naar de eigenlijke analyse van het gerucht.

Hoofdstuk I werd voorbehouden aan de ontstaansvoorwaarden van geruchten. Wanneer ontstaan ze? Waarom?

We ontdekten bepaalde regelmatigheden. Twee voorwaarden zijn belangrijk: 1) de **situatie** is ambigu, de mensen leven in onzekerheid, angst, emotionele onstabieliteit m.b.t. de gebeurtenissen. Hun normale levenspatroon is doorbroken, er heerst sociale onrust. 2) Er is een **gebrek aan informatie** of er bestaat een gebrekkige informatie om een aantal redenen, o.m. onmogelijkheid om informatie te geven (bijv. in een ramp-situatie), het tekortschieten van de formele kanalen, verbod om

informatie te geven of in mindere mate censuur, het ontbreken van een vrije pers, het wantrouwen t.o.v. de officiële pers.

Beide voorwaarden kunnen elk afzonderlijk aan de basis van geruchten liggen, maar beide treden vaak samen op.

Soms kan ook de **eentonigheid**, de inactiviteit van het dagelijkse leven aanleiding geven tot geruchten.

In **Hoofdstuk II** behandelden we in een eerste paragraaf de wijze waarop geruchten waargenomen worden. Er wordt zowel gebruik gemaakt van de participatie- als van de observatiemethode.

In een tweede paragraaf maakten we een typologie van de inhoud. De meest voorkomende indelingen zijn: oorlogsindeling, indeling op basis van temporele aspecten, andere indelingen gebaseerd op de interesse van de analist (snelheid, het onderwerp, mogelijke motieven, sociale effecten) en de indeling op basis van een concrete situatie (bijv. een ramp-situatie).

We noteerden dat de auteurs niet zeggen dat bepaalde inhouden (o.m. seksuele relaties, handelingen van vooraanstaande personen) gewoon niet mogen verspreid worden via de normale kanalen en alzo hun uitdrukking vinden in geruchten.

In **Hoofdstuk III** kwam de verspreiding van geruchten aan bod. We analyseerden de opvattingen van de auteurs aan de hand van het volgende schema:

I. Voorwaarden voor de verspreiding.

II. Wie: de ontvangers en communicatoren.

III. Hoe ver en hoe snel wordt het gerucht verspreid?

IV. De gebruikte communicatiekanalen.

Welke grote lijnen kwamen naar voren?

m.b.t. I: Een gerucht zal verspreid worden wanneer één of meer van de volgende elementen aanwezig zijn:

— een situatie met bepaalde kenmerken, namelijk een crisistoestand, een ambigue situatie die zeer veel belang heeft en de mensen aanspreekt.

Allport en Postman hanteren de formule: $R \sim I \times a$, waarmee zij bedoelen dat de geruchtenverspreiding recht evenredig is met de belangrijkheid ervan voor de participanten en met de ambiguïteit van de situatie.

— het gerucht zelf moet de interesse van het publiek oproepen, het motiveren, de bestaande opvattingen verstevigen.

— de structuur van de groep moet een grote integratie en vele sociale contacten toelaten.

— het individu moet geïnteresseerd en gemotiveerd zijn.

m.b.t. II. Het gerucht is geen louter individueel verschijnsel. Het is ook sociaal, vandaar dat er een aantal personen bij betrokken zijn. Het publiek wordt gevormd door een zekere interesse, betrokkenheid, motivatie, suggestibiliteit t.o.v. het gerucht, zodat het meestal enkel in bepaalde kringen cirkuleert. Het zou ook de bestaande opvattingen verstevigen. Er zijn bepaalde kenmerken die bepalen wanneer iemand ontvanger wordt, zoals het hebben van vele vrienden, interesse en betrokkenheid... Factoren die een communicator kenmerken zijn o.m. de volgende: interesse, motivatie, selectie en suggestibiliteit, het verkrijgen van prestige en/of superioriteit door het geven van 'inside information', het zoeken van aandacht, het willen vullen van de conversatie. Het al of niet geloven van een gerucht is eveneens een belangrijke factor, die de verspreiding mee bepaalt. Wanneer de ontvanger een negatieve selectie heeft t.o.v. het gerucht, zal hij het niet verder doorgeven. Hij zal m.a.w. geen communicator worden.

m.b.t. III. De hypothese van Dodd — het gerucht vervaagt naar-

mate de afstand van de verspreiding groter wordt — lijkt ons aanvaardbaar.

m.b.t. IV. De communicatiekanalen worden samengesteld uit en gevormd door de participanten, het publiek. Er worden twee grote vormen besproken: de ketting en het netwerk. De aard en de natuur van beide wordt bepaald door de structuur van de groep (diffuse of gesloten groepen, veel of weinig structuur en normen), en door de aard van de communicatie (al dan niet grote opwinding, actualiteit).

In **Hoofdstuk IV** besteedden we aandacht aan verschillende stellingen in verband met de vervormingen.

Het voornaamste resultaat van het **onderzoek van de vervormingen in een laboratorium** is het zogeheten 'driedig patroon van distortie'. Allport en Postman spreken over leveling (vervlakking), sharpening (verscherping) en assimilation (assimilatie). De auteurs die de **vervormingen** analyseerden in **feitelijke situaties** gaven allen kritiek op de vervormingen in de opeenvolgende transmissies. Hun resultaten zijn in discrepantie met het driedig patroon van vervorming. Zij stellen vast dat de tendens tot vervorming ofwel aanwezig is maar in mindere mate, ofwel afwezig, zodat geruchten intact blijven.

Het onderscheid tussen laboratoriumsituaties en situaties in het dagelijkse leven liep als een rode draad door dit hoofdstuk. De eerste zouden veel artificiëler, sterker vereenvoudigd zijn dan de laatste. Toch zijn de resultaten van een laboratoriumanalyse nuttig voor het onderzoek in de feitelijke situaties.

Op de vraag waarom er uiteindelijke vervormingen plaatsgrijpen, moesten we verwijzen naar individuele factoren (herinnering, geheugen, waarneming, interesse en zelf-betrokkenheid) en naar sociale (groepsgeest, culturele standaarden, vooroordelen).

In **Hoofdstuk V** kwamen de functies aan bod.

We merkten op dat verschillende auteurs een verband legden tussen ontstaansvoorwaarden, inhoud en functies van geruchten.

Gedeeltelijk op basis van onze literatuur en gedeeltelijk hypothetisch, maakten we deze typologie van functies:

1. **Psychologische functies** voor het individu en de kleine groep. Bepaalde situaties en noden worden verlicht, verrechtvaardigd en verklaard. Soms wordt geanticipeerd op komende gebeurtenissen.

2. **Sociologische functies** voor de grote groep en de gemeenschap. De sociale structuur wordt bevestigd en ondersteund. Er gebeurt een sociale heroriëntatie indien nodig.

3. **Informatorische (= communicatieve) functies.**

Het gerucht vervult deze functie voor individuen en kleine groepen, omdat informatie nodig is voor oriëntatie, voor interpretatie en verklaring.

Voor grotere groepen en voor de gemeenschap wordt deze functie vervuld wanneer de formele nieuwskanalen tekortschieten in democratieën. In een totalitair regime fungeren de geruchten als substituuat, als supplement en als correctief van en op de officiële media.

4. **Economische functies** voor individu en gemeenschap.

Het gaat om economische voordelen voor individuen en de gemeenschap als gevolg van geruchten (cf. anti-semitisme, anti-negergevoelens...).

5. **Psycho-therapeutische functies.** Deze overlappen gedeeltelijk de psychologische en informatorische functies.

Bepaalde geruchten die emotionele spanningen van de

individuen verlichten of die noodzakelijke informatie geven, kunnen een psycho-therapeutisch effect hebben. In een gemeenschap wordt deze functie o.i. duidelijk waar informatie aangevuld wordt of waar informatie gegeven wordt die (nog) niet mag vrijgegeven worden, wat zowel in democratische als in totalitaire landen voorkomt. We kunnen ook het bedekt of openlijk oppositie voeren in een autoritair regime hieronder rangschikken.

Vier auteurs wijzen op het dysfunctionele aspect van de geruchten. Bauer en Gleicher, Dröge en Lerg spreken over een autoritair regime. De twee eerste zien geruchten als een uitlaat van vijandigheid tegenover het regime. Lerg daarentegen stelt dat het informeel systeem niet als basis van tegenstand geldt t.o.v. het regime; maar eerder als een gemoedsverlichting. Firth (antropoloog) is van oordeel dat geruchten een gevaarlijk instrument kunnen zijn, omwille van de belangen die erbij meespelen.

Een laatste hoofdstuk, **Hoofdstuk VI** bleef voorbehouden voor een korte benadering van de geruchtencontrole en het einde van het geruchtenproces.

Er is weinig geweten over de **controle** en ze is zeer moeilijk. De auteurs handelen over de controle van geruchten bij hun ontstaan en verspreiding, en niet bijvoorbeeld over de bron of de inhoud.

De mogelijkheden van de beëindiging van het geruchtenproces ziet er schematisch als volgt uit :

1. Verificatie of weerlegging door de formele nieuwskanalen.
2. De situatie is niet langer problematisch.
3. Vermindering van collectieve spanning.
4. De openbare interesse richt zich op een ander object.
5. De mensen zijn op de hoogte van het gebeuren, ze kennen de geruchten.
6. Het stand houden in communicatieve subsystemen, het opnieuw opduiken van thema's en inhoud en de kristallisatie in legenden.

Uit deze analyse bleek dus dat er (zoals bij de functies) een nauw verband bestaat tussen de ontstaansvoorwaarden en de beëindiging van geruchten. Het is namelijk zo dat de situatie, die aan de basis van het ontstaan lag, wijzigingen ondergaat en dat er niet langer een informatiegebrek heerst. Onze eindverhandeling is vrij uitgebreid geworden.

De verschillende hoofdstukken staan in verband met elkaar, met name maken ze deel uit van de aspecten die bij een gerucht(en) te onderkennen zijn. Maar ze kunnen ook elk afzonderlijk beschouwd worden.

In de bibliografie hebben we de auteurs alfabetisch gerangschikt. Een aantal werken die door Lerg en Shibutani geciteerd werden, en die we zelf niet geraadpleegd hebben (gezien de onbereikbaarheid van vele bronnen), vermelden we alfabetisch aan het einde van onze bibliografie.

Régine PEETERS

BIBLIOGRAFIE

- ALLPORT, G.W. en POSTMAN, L., *The psychology of rumor*, New York, 1947.
- BACK, K., FESTINGER, L., HYMOVITCH, B. e.a., The methodology of studying rumor transmission, in *Human Relations*, 3, (1950), blz. 307-312.
- BAUER, R.A. en GLEICHER, D.B., Word-of-mouth communication in the Soviet Union, in DEXTER, L.A. en WHITE, D.M., *People, society and mass communications*, New York, 1964, blz. 413-428, overgenomen uit *Public Opinion Quarterly*, 17 (1953), blz. 297-310.
- BUCKNER, H.T., A theory of rumor transmission, in *Public Opinion Quarterly*, 29 (1965), blz. 54-70.
- BYSOW, L.A., Gerüchte, Nata Von Wiese (vert.), in *Kölnner Vierteljahrshefte für Soziologie*, 7 (1928-1929), blz. 301-308 en 416-426.
- CHORUS, A.M.J., *Grondslagen der sociale psychologie*, Leiden, 1953.
- DROGE, F., *Der zerreredete Widerstand. Zur Soziologie und Publizistik des Gerüchts im 2. Weltkrieg*. (Düsseldorf), (1970).
- FESTINGER, L., CARTWRIGHT, D., e.a., A study of rumor: its origin and spread, in *Human Relations*, 2 (1948), blz. 464-486.
- KNAPP, R.H., A psychology of rumor, in *Public Opinion Quarterly*, 8 (1944), blz. 23-37.
- LARSEN, O.N., Rumors in a disaster, in *Journal of Communication*, 4 (1954), blz. 111-123.
- LERG, W.B., *Das Gespräch. Theorie und Praxis der unvermittelten Kommunikation*, Gütersloh, 1970.
- MORIN, E., *La rumeur d'Orléans*, Parijs, (1969).
- PRASAD, J., The psychology of rumour. A study relating to the great Indian earthquake of 1934, in *British Journal of Psychology*, 26 (1935), blz. 1-15.
- SCHACHTER, S. en BURDICK, H., A field experiment on rumor transmission and distortion, in *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 50 (1955), blz. 363-371.
- SHIBUTANI, T., *Improvised news. A sociological study of rumor*, New York, 1966.

(ADVERTENTIE)

De Standaard

weeft zijn
ekonomisch
weetje
wel

De Standaard

N.V. DE STANDAARD

EM. JACQMAINLAAN 127

1000 BRUSSEL

uit de literatuur

PERS

Alfred C. LUGERT,
Auslandkorrespondenten im internationalen Kommunikationssystem. Eine Kommunikator-Studie,
Verlag Dokumentation, Pullach bij München, 1974, 230 blz.

In deze aan de Universiteit van Salzburg voorgebrachte dissertatie, brengt de auteur verslag uit over een enquête die in 1970 werd ondernomen bij de voor buitenlandse media in Wenen werkzame correspondenten. Na een interessant overzicht en vergelijking van de bestaande correspondentenonderzoekingen, worden achtereenvolgens behandeld: sociodemografische en socioprofessionele gegevens, socialisering en sociale integratie, carrière en auto-imago, de informatiebronnen van de respondenten, de bewerking en doorzending van de berichten. De resultaten van het onderzoek bevestigen, ruim 30 jaar na de beroemde enquête van L. ROSTON (1937), een aantal traditionele trekken van het correspondentenberoep. Anderzijds echter weerspiegelen Lugerts gegevens ook een stel nieuwe trends in de communicatieliteratuur, m.n. de toenemende integratie van de correspondent in een nieuwsbureaucratie. Dit goed uitgevoerde en verslagen journalistenonderzoek kan aan alle geïnteresseerden worden aanbevolen.

L.B.

Gerd BUCERIUS,
Der angeklagte Verleger. Notizen zur Freiheit der Presse,
Serie Piper. R. Piper & Co Verlag, München, 1974, 171 blz.

De auteur, uitgever van «Der Stern» en «Die Zeit», geeft in dit boekje een aantal beschouwingen ten beste over actuele thema's in de Westduitse pers- en communicatiepolitiek. In de talrijke, vlot ge-

schreven hoofdstukken, komen thema's aan de orde zoals de rol van de uitgever, de persconcentratie, de persvrijheid, de rol van de vakbonden in de pers, ondernemingen, enz. De meeste aandacht besteedt Bucerius aan de problemen van de «innere Pressefreiheit» en m.n. dat van de inspraak van de journalisten en de zgn. Redactiestatuten.

De opvattingen van Bucerius t.a.v. al deze aangelegenheden kunnen wellicht het best als progressief-liberaal (in de Westduitse betekenis van dit laatste woord) worden gekenmerkt. Hij pleit voor personenondernemingen met een «publizistisch»-bewuste uitgever, en een met deze uitgever als partner samenwerkende redactie.

Streng wetenschappelijke ambities heeft het werk niet, maar het biedt interessante gegevens en inzichten.

L.B.

Journalismus als Beruf.
Publizistik, 19. Jahrgang 1974, Heft 3-4 und 20. Jahrgang 1975, Heft 1-2.

Het driemaandelijks tijdschrift voor communicatie-onderzoek kwam met een viervoudig nummer op de markt met als thema «Journalistiek als beroep». Buiten de traditionele personalia, mededelingen en boekbesprekingen (integraal gewijd aan het thema) werden de artikels (in totaal 37) in 6 grote groepen onderverdeeld, m.n. 1. de journalistenopleiding vanuit het communicatie-wetenschappelijk standpunt; 2. de journalistieke weg; 3. problemen rondom de beroepspraktijk; 4. methode van opleiding en verdere ontwikkeling; 5. experimentele opleidingsmodellen en 6. de journalistenopleiding in verschillende landen.

Bijzonder veel aandacht werd besteed aan de journalistenopleiding en de verschillende opleidingsmogelijkheden, waardoor dit themanummer zich meer richt tot degenen die met een dergelijke opleiding belast zijn dan tot hen die in de praktijk staan. Niettemin vinden deze laatsten ook wel hun gading in de overige artikels, waar het journalistenberoep zo-

wel vanuit de geschreven als de gesproken pers nader belicht wordt.

Na een jarenlange stilte in de wetenschappelijke literatuur omtrent de communicator als onderzoeksobject wordt er de laatste jaren heel wat aan hem gedokterd. Niettemin blijft er in deze literatuur meestal een remedie achterwege tegen de vele moeilijkheden waarmee deze communicatoren te maken hebben. De theorie blijft aangaande deze problematiek te ver van de praktijk verwijderd om haar enigszins dienstbaar te kunnen zijn. Er ligt nog steeds een grens tussen nuttig en bruikbaar. Helaas blijft de wetenschappelijke literatuur zich te veel vastklampen aan het eerste concept.

C.L.B.

FILM

The philosophy of Andy Warhol (from a to b & back again) by Andy Warhol, New-York-London, 1975, 240 blz., (Harcourt Brace Jonanovich).

«Mijn favoriete bezigheid is ondergoed kopen. Ondergoed kopen is, denk ik, het meest persoonlijke dat je kan doen, en zo je een persoon die zijn ondergoed aan het kopen is kon in de gaten houden zou je hem werkelijk leren kennen. Ik bedoel, ik zou eerder iemand in de gaten houden bij de aankoop van zijn ondergoed dan een boek te lezen dat hij schreef» (pag. 229) ... of de 'pope of pop' over zichzelf in relatie tot fictie, realiteit. Op de eerste plaats een merkwaardig zelfportret.

G.D.M.

Th. LOUIS en J. PIGEON
Le cinéma américain d'aujourd'hui,
Seghers, Paris, 1975, 268 blz.

Dit boek behandelt de nieuwe stroming in de Amerikaanse film vanaf 1967. In het eerste deel worden de economische

en sociale aspecten van het fenomeen belicht via de studie van de wijzigingen die ontstaan zijn op produktie- en distributieniveau. Speciale aandacht wordt besteed aan de gewijzigde infrastructuur van de major companies en aan de Amerikaanse geestesgesteldheid op het einde der zestiger jaren die zulke culturele revolutie kon mogelijk maken.

Het tweede deel concentreert zich op het esthetische aspect door zowel de thema's en de personages als de filmstructuur en de filmtaal in overweging te nemen. De nieuwe filmbeweging verwerpt de sociale taboes, de romaneske conventies en de stereotype genres. Zij veracht de techniek om de techniek en de regels van de syntaxis. «C'est un puzzle, dont les éléments seraient constitués par les efforts isolés de gens venus de tous horizons» (blz. 31).

Wat van belang is, is niet zozeer de impact van een mise-en-scène dan wel de betekenis en/of de voorstelling van een gebeurtenis. Beide auteurs trachten aan de hand van een heel stel films de fysonomie van de nieuwe filmstroming aan te geven. Hierbij werden de films ingedeeld in twee rubrieken :

- films die een komische interpretatie van de realiteit veronderstellen ;
 - films die voor alles bekommerd zijn om de geloofwaardigheid en die weigeren de realiteit te sterk te vervormen.
- Het derde deel omvat een alfabetische opsomming van de belangrijkste personen die hebben bijgedragen tot het ontstaan van de nieuwe Amerikaanse filmrichting.

K.H.

Kenneth TURAN en Stephen F. ZITO, **Sinema, American Pornographic Films and the People who make them**, Praeger Publishers, New York, 1974, ook als Signet pocket sinds 1975, 274 blz., geïll.

Peter CUYPERS, **Sexfilms in de Bioskoop**, Bruna, Utrecht/Antwerpen, 1971, 208 blz., geïll.

Cinéma 75, september-oktober, nr. 201-202, 320 blz. waarvan een zestigtal over «le cinéma porno».

Tot voor kort was het alleen de geschreven pornografie die zich een aanzienlijke culturele status had weten te verwerven. Met name in Frankrijk is met het onder-

scheid tussen «érotisme» en «pornografie» een handige én misleidende taktiek beschikbaar om het niet-getolereerde toch in de high society van de cultuur aanvaardbaar te maken. De ontwikkeling van een «discours sexuel» werd echter in de democratische filmbranche lange tijd met succes afgeremd. Afhankelijk van de diverse nationale censuur-bepalingen en uitspraken van rechtbanken en commissies boorden filmproducenten en bioscoop-exploitanten sinds het einde van de jaren zestig een nieuw publiek aan. In de zomer en de herfst van 1975 was Frankrijk aan de beurt. Publicisten en onderzoekers zijn ondertussen geheel onvoorbereid op een confrontatie met deze infra-culturele produktie (als men cultuur een normatieve inhoud geeft). Het boek van TURAN en ZITO over Amerikaanse hard-core en soft-core pornografie lijkt de niet-specialist van deze filmbranche een uitmuntend werk : goed geïnformeerd, zonder minachting neergeschreven, met de nuchterheid van goede, op feiten beluste achtergrond-journalistiek. Interviews met regisseurs, producers en spelers completeren het beeld.

Het ondertussen alweer verouderde werkje van CUYPERS oordeelde voor een analytisch-objectiverende benadering van in Nederland lopende sexfilms. De beschrijving van het aanbod blijkt een te beperkte invalshoek op deze materie. Veel verder dan tot enkele banale veralgemeningen, overbodige becijferingen en niet-pertinente beschrijvingen komt de s. niet. Zowel het informatieve materiaal waarover hij beschikt als zijn filmologische en seksuologische cultuur zijn er te beperkt voor.

Gespecialiseerde filmtijdschriften die zich zo zelden beschrijvend en meestal nadrukkelijk normatief opstellen, zijn uiteraard aan de zwaarste kopbrekens toe. Het Franse «Cinéma 75» probeert in haar september-oktober nummer ook de stem van deze «gespecialiseerde pers» te laten horen. Er is teveel informatieve en intellectuele achterstand én er blijft een te nadrukkelijk misprijzende reflex om originele en revelerende perspectieven toe te laten.

D.L.

Ulrich KUROWSKI, **Lexikon des Internationalen Films**, Band 1 en 2 Reihe Hanser nr. 172 en 173, Carl Hanser Verlag, München, 1975, 172 en 147 blz.

Het «Lexikon des internationalen Films» wordt een negendelig naslagwerk waarvan

de eerste twee volumes zijn verschenen. Daarin is een internationale filmgeschiedenis uitgewerkt, per nationaliteit gerangschikt. In latere delen zullen regisseurs, acteurs, producenten, monteurs, scenaristen enz. ter sprake komen. In de twee reeds beschikbare deeltjes worden de diverse hoofdstukken met meer of minder succes (zo vielen de bijdragen over België en Nederland eerder mager-tjes uit) door Duitse of buitenlandse deskundigen verzorgd. Naast de onvermijdelijke vele filmtitels zijn aspecten van filmtechnische en filmeconomische aard niet over het hoofd gezien, tenminste in de betere bijdragen. Ook dit filmlexicon ontsnapt echter niet aan het euvel van het genre : een topzware, encyclopedische eruditie die teert op de voorhanden zijnde film-encyclopediën, niet op oorspronkelijke filmhistorische research. Elk hoofdstukje wordt gevolgd door een bibliografie. Er is geen namenregister.

D.L.

AMUSEMENTSINDUSTRIE

WHITCOMB, I., **After the Ball**, Harmondsworth, 1973, 312 blz.

Ian Whitcomb schreef, goed gedocumenteerd, de geschiedenis (de zoveelste) van de populaire muziek in een voor deze werkjes gebruikelijke nl. verhalende stijl. «After the Ball», geschreven en gepubliceerd in 1892 door C.K. Harris, is de eerste song waarvan meer dan 10 miljoen copieën (bladmuziek) verkocht werden.

G.D.M.

JELINEK, E., ZELLWECKER, F., ZOBL, W., **Materialien zur Musiksoziologie**, Jugend und Volk, Wien-München, 1972, 61 blz.

De auteurs bundelden een aantal van hun verhandelingen in de Edition Literaturproduzenten, een uitgeverij die de socialisering van literaire en culturele produktiemiddelen nastreeft. Teksten van populaire deuntjes, jazz en alternatieven tot de laat-burgerlijke muziekproduktie zijn enkele items die vanuit een dialectisch-materialistisch standpunt bij de analyse van de verhouding maatschappij/muziek betrokken worden. De gebalde teksten eisen een geconcentreerde lezing. Originale «doorkijk»-kaft.

G.D.M.

Dieter KÜHN,

Luftkrieg als Abenteurer,

Kampfschrift, Reihe Hanser nr. 180, Carl Verlag, München, 1975, 129 blz.

Triviaal-literatuur is een gegeerd studie-object van de recente ideologie-critiek geworden. De in dit boek nader bekeken oorlogsliteratuur (specialiteit vliegtuigen) in Westduitse kiosken als tijdschrift of boek te koop, behoort tot die ruim geconsumeerde infra-literatuur die pas door begrippen als «bewustzijnsindustrie» en «culturele industrie» wetenschappelijk en intellectueel is ontsloten. De schrijver die hier vroegere journalistieke exploraties van dit domein voor radio en weekbladen (o.m. Die Zeit) uitwerkt, past montage-technieken toe. Zo kan hij aantonen dat de stijl van deze naoorlogse producten in niets verschilt van de promotionele brochures die voor en tijdens de tweede wereldoorlog in Duitsland werden verspreid. De polemische verontwaardiging van Kühn doet nochtans naïef aan. Voortdurend klaagt hij het romantiseren en het depolitiseren van de oorlog aan, alsof het schrijvers en lezers van dit genre om de werkelijkheid van dat verleden zou gaan! Triviaal-literatuur schiet wellicht tegenover de werkelijkheid schromelijk tekort, maar niet tegenover de wensen van de consumenten. Wat Kühn als een gebrek aanklaagt, is veeleer een duidelijke functie. Er moeten dus «andere vragen gesteld worden» (Drews in de Süddeutsche Zeitung), mogelijk in de richting van een «psychotherapie van het triviale bewustzijn» (Hübner in de Frankfurter Allgemeine Zeitung).

D.L.

PUBLIC RELATIONS

G. VAN DER MEY e.a.

Public Relations, Handboek voor Interne en externe communicatie,

Samson Uitgeverij, Alphen aan den Rijn-Brussel, 1973.

We ontvingen dit losbladig handboek bij zijn derde aanvulling. Er moeten nog aanvullingen volgen zodat het vrij moeilijk is zich een juist beeld te vormen van het geheel. Belangrijke hoofdstukken moeten nog verschijnen. Meteen leggen we de vinger op de wonde van iedere losbladige uitgave: het werk is in feite nooit af. De lezer moet leven in de hoop op het afwerken van de hoofdstukken, die hem

het meest interesseren. De eerste afleveringen zijn meestal de gemakkelijkste: ze bevatten derhalve algemeenheden en reeds elders gelezen bedenkingen. Ook dit handboek ontsnapt niet aan deze algemene indruk.

Het werk is ingedeeld in een theoretisch deel, een praktijk-deel en een data-deel. Het theoretisch deel beperkt zich tot de verhouding onderneming en samenleving, de begripsomschrijvingen, de beschrijving van de p.r.-adviseur, de plaats van p.r. in de organisatie en de verhouding met de pers. Voor een beginner kunnen deze hoofdstukken wellicht een onvermijdelijke terreinverkenning inhouden; voor de vakman brengen ze niets nieuws. Daarenboven wordt elke controversie met de raakgebieden (marketing, reclame, propaganda) met zorg vermeden. Ze worden netjes op één rij geplaatst zonder verdere beoordeling. Zo we het aantal bladzijden als norm dienden te nemen, zouden we ons de vraag moeten stellen of we wel met een p.r. handboek te maken hebben. Het theoretisch deel heeft ons ronduit ontgoocheld: algemeenheden, gebrek aan kritische beoordeling. Het praktijk-deel is nog vrij mager: «het persbericht» is een keurig stuk: ook de internationale public relations bevatten nuttige wenken. De beschouwingen over België zijn correct. Toch blijft de indruk van «reeds eerder gelezen». Daarenboven wekt het verwondering dat alleen het commerciële hoofdstuk (productreclame, commerciële publiciteit, merkenbeleid enz.) dat het minst thuishoort in een p.r. bundel, werd afgewerkt terwijl de meeste p.r. hoofdstukken op voltooiing wachten. Ook de «cases» zijn nog schaars: deze van «huisstijl Hollandsche Betongroep N.V.» is interessant.

Het data-deel is voor Belgen minder nuttig omdat alleen Nederlandse data worden vermeld behoudens de p.r. tijdschriften. Een algemene beoordeling blijft derhalve vrij moeilijk. We hopen dat wat komen moet origineler zal klinken en meer op p.r. gericht zal zijn.

P.M.

MASSACOMMUNICATIE

Roman ROCEK,

Mediengefahr. Missverständnisse, Analyse, Wirkungen,

Wien, Jugend und Volk, 1974, 200 blz.

Vooraleer na te gaan in hoeverre de

media werkelijk een nefaste invloed uitoefenen, schildert de auteur de standpunten terzake van de cultuurcritici. Hij verwijt deze dat ze te veel nadruk gelegd hebben op de onbeperkte macht van de massamedia en het onmondige publiek, zonder voldoende rekening te hebben gehouden met de maatschappij in evolutie en de plaats die het individu daarin bekleedt. Volgens S. ontbreekt ook meestal een empirische basis voor de voorstelling van de cultuurcritici, zodat bij de aanvang van het onderzoek naar de invloed van de media te simplistische modellen opgesteld werden waardoor hun pessimistische visie lange tijd stand hield. Rocek zelf gelooft niet in het sprookje van de 'verborgen verleiders', er spelen te veel factoren mee in het gehele communicatieproces en geen enkele communicator is bij machte ze allemaal onder controle te houden. Om S. zelf te citeren: «Gegen kognitive Aussagen, die über Medien vermittelt werden und bei deren Vermittlung man manipulative Absichten vermutet, ist der einzelne durch diverse Gruppenbindungen, durch seine präkommunikativen Einstellungen und Attitüden und schliesslich noch weitgehend dadurch abgesichert, dass er der Kommunikation nicht direkt, hilflos, ausgesetzt ist, sondern dass in der typischen Empfangssituation Schutzmechanismen wirken, die Gefahren der Beeinflussung weitgehend reduzieren.» (blz. 125) De auteur aanvaardt wel dat er een nefaste invloed bestaat, maar dat deze meer op het affectieve, emotionele vlak ligt, dan op het cognitieve. Om dit aan te tonen wijdt de auteur een hoofdstuk aan de invloed van geweld- en agressievoorstellingen in de media.

Rocek wilde met dit boek blijkbaar geen nieuwe theorieën over de invloed van de media vooropstellen. De grote verdienste van 'Mediengefahr' bestaat daarin dat het de traditionele opvattingen hierover op een kritische en eenvoudige wijze (vlot geschreven, overzichtelijk) analyseert. Een waardige publikatie voor wie even zijn geheugen wil oprispen of voor degene die een antwoord zoekt op de vraag 'zijn media nu werkelijk zo nefast?'. Een pasklaar antwoordt geeft S. niet.

Wellicht omdat hij ervan overtuigd is dat dit eveneens afhankelijk is van de houding van de ontvanger tegenover mediaconsumptie en dat de nefaste invloed van de media niet alleen in de schoenen van de massamedia producenten kan geschoven worden.

C.L.B.

Cause Commune: Le pourissement des sociétés, reeks 10/18, nr. 936, Union générale d'édition, Parijs, 1975, 315 blz.

«Cause Commune» is een sinds 1972 verschijnend Frans tijdschrift dat onlangs in het fonds van de pocketreeks «10/18» is opgenomen. Socioloog Jean Duvignaud leidde het tijdschrift, samen met de sociologizerende romancier van «Les Choses», Georges Perec. In het kader van de crisis van de Franse academie en de zelfkritiek van de Franse menswetenschappen hebben de redacteurs van «Cause Commune» van meetaf aan een pathetisch en zelfs hysterisch geluid laten horen. Hun wetenschappelijke en literaire intuïtie is geconditioneerd eerder door een apocalyptische dan door een kritische visie op de geïndustrialiseerde samenlevingen. Dat zich, varend op dit extreme kompas, soms merkwaardige vaststellingen laten doen, blijkt uit het stuk van Paul Virilio over de media: «La Délation de Masse». De bijdrage van Duvignaud over het niveau waarop zich zijn cultuurpessimisme situeert (hij kan uiteraard niet zomaar de klassieke formulering ervan onderschrijven!) toont de intellectuele impasse waarin zich de sociologische maatschappijkritiek bevindt. Een publikatie, belangrijk als symptoom.

D.L.

HIEBERT, R.E.; UNGURAIT, D.F.; BOHN, T.W.,

Mass Media: An Introduction to Modern Communication. New York, David McKay Company, Inc. 1975, 2de druk, 495 + XVI blz.

De poging van de auteurs om een boek op de markt te brengen dat een inleiding tot moderne communicatie beoogt, mag als geslaagd bestempeld worden. In vijf delen overlopen ze kort wat er allemaal aan een communicatiegebeuren te pas komt. Zevenentwintig items komen ter sprake, die samen zowat 160 benaderingspunten opleverden.

In deel I worden er enkele modellen en communicatiesystemen beschreven, die de auteurs echter op hun honger laten als het op een adequate omschrijving van een communicatieproces aankomt. Ze stellen dan ook een nieuw model voor dat de naam HUB-model kreeg. Dit bestaat uit een serie van zeven concentrische cirkels waarvan de communicator het centrum uitmaakt. De auteurs zijn er zich niettemin van bewust dat de com-

municator slechts een klein, maar toch noodzakelijk deel is van het totale proces. De overige cirkels worden ingenomen door elementen als code, gatekeeper, media, regulatoren, filters en publiek. Al deze elementen worden doorkruist door media-invloeden, feedback en storingen.

In deel II worden de componenten van het HUB-model afzonderlijk geanalyseerd. Deel III beperkt zich tot een aantal media van het massacommunicatieproces. Vermeldenswaardig hierbij is dat van elk medium een korte historische schets gegeven wordt over ontstaan, evolutie, structuur en plaats van het betreffende medium in de maatschappij. Deel IV is gewijd aan het gebruik van de massamedia, waarbij de traditionele functies van de media aan bod komen. Deel V handelt over de toekomst van de massacommunicatie.

Om het geheel af te ronden geven de auteurs ten slotte nog een geselecteerde maar omvangrijke bibliografie en een lijst van organisaties die in mindere of meerdere mate betrokken zijn bij het mediagebruik in de Amerikaanse samenleving.

Het boek kan beschouwd worden als een soort grammatica van de massamedia, geen totaal nieuwe, maar wel een verstaan- en hanteerbare.

C.L.B.

TAAL

Riemer REINSMA,

Signalement van Nieuwe Woorden, Elsevier, Amsterdam/Brussel, 1975, 237 blz.

Naast het jargon van deskundigen (in wetenschap en politiek) bestaat een jargon dat door de informatie-cultuur zelf wordt ontwikkeld: een modieus jargon van neologismen, leenwoorden en betekenisverschuivingen die nooit alleen een (neutrale) inhoud weergeven, maar ook altijd mee een culturele plaatsbepaling van de spreker inhouden. Het is niet het jargon van afgesloten kennisdomeinen, maar het jargon van afgesloten levensstijlen, aparte culturen, sociale (i.p.v. regionale) dialecten. Deze uitdrukkingen — door Reinsma zijn er zo'n 2000 in Vlaanderen en Nederland verzameld — zijn de wachtwoorden bij het betreden van de verschillende so-

ciaal-culturele 'scènes' van de laatste 20 jaren: de reclamewereld, de drug-scène, de sociale wetenschappen, het buitenparlementair activisme. Het paradoxale van deze wachtwoorden is hun openbaarheid: iedereen kent ze in minder dan geen tijd. Deze sociale dialecten krijgen dan een licht geperverteerd kleurtje. Het woord dat ingang vond om zijn duidelijkheid, om zijn bruikbaarheid en mobiliserende kracht, degenerereert van «partij-woord» tot «mode-woord». Er treedt een functie-ontwaarding, een betekenis-degeneratie in. Vele van de door Reinsma verzamelde «nieuwe woorden» zijn niet meer dan de voetsporen van een snel-lopende communicatie-cultuur.

D.L.

OMROEP

Drs. Leo PRICK,
Zul je vanavond naar me luisteren...?
NCRV, 16 blz.

Een kleine brochure waarin de schrijver enkele technische raadgevingen formuleert voor de man die op televisie komt, maar geen televisiejournalist is: de politicus, wetenschapper of sociale werker die tijdens een interview of discussie als taak krijgen hun problematiek en kennis tot een ruim publiek over te dragen.

Eens te meer draait de discussie rondom «moeilijke taal».

Een oud zeer sinds de democratisering van het onderwijs en de ontwikkeling van de informatie-industrie: de woordenschat van het «brede publiek» blijkt telkens weer beperkter dan de vele deskundigen en informatoren veronderstellen. Het boekje pleit voor duidelijkheid, bondigheid en begrijpelijke taal en een «algemeen menselijke manier» om problemen te benaderen. Bij de lezer van deze brochure duikt — na de zoveelste maal de klacht over de informatiekloof te hebben aangehoord — de vraag op of dit massale niet-horen en niet-verstaan wellicht anders moet bekeken worden.

Misschien zijn het niet verstaan van het publiek en het onduidelijk zijn van de deskundige een klare aanwijzing van het wantrouwen van het publiek tegenover de informatie-industrie en van de onwil van de informant om werkelijk te informeren. De informatiekloof is wellicht niet de ziekte, maar slechts een symptoom.

D.L.

uit de tijdschriften

JOURNALISM QUARTERLY

Uitgegeven door: School of Journalism,
University of Minnesota,
Minneapolis 55455

Vol. 52, nr. 3, herfst 1975.

- Leo BOGART, *How the Challenge of Television News Affects the Prosperity of Daily Newspapers*, 403.
- Daniel B. WACKMAN, Donald M. GILLMOR, Cecilie GAZIANO and Everette E. DENNIS, *Chain Newspaper autonomy as reflected in Presidential Campaign Endorsements*, 411.
- L. Erwin ATWOOD and Keith R. SANDERS, *Perception of Information Sources and Likelihood of Split Ticket Voting*, 421.
- John H. FETT, *Situational Factors and Peasant's Search for Market Information*, 429.
- F.T. MARQUEZ, *The Relationship of Advertising and Culture in the Philippines*, 436.
- Tilden M. COUNTS Jr., *The Influence of Message and Source on Selection of Statements by Reporters*, 443.
- Frank L. KAPLAN, *Czechoslovakia's Press Law, 1967-68: Decontrolling the Mass Media*, 450.
- William A. HACHTEN, *Ghana's Press under the N.R.C.: an Authoritarian Model for Africa*, 458.
- Bruce J. COLE, *Trends in Science and Conflict Coverage in Four Metropolitan Newspapers*, 465.
- James L. HOYT, *Source-Message Orientation in Interpersonal and Media Influence*, 472.
- John D. ABEL and Lee R. THORNTON, *Responders and Non-Responders to Television Editorials: A Comparison*, 477.
- Michael J. KAVANAGH and David L. BEAL, *The Relationships Between Reader Usage and Attributes of Action Line Columns*, 485.
- Olle FINDAHL and Birgitta HOIJER, *Effect of Additional Verbal Information on Retention of a Radio News Program*, 493.
- Ronald Gene HUMKE, Raymond L. SCHMITT and Stanley E. GRUPP, *Candidates, Issues and Party in Newspaper Political Advertisements*, 499.
- John J. WATKINS, *The Status of Confidential Privilege for Newsmen in Civil Libel Actions*, 505.
- William F. MUGLESTON, *The Perils of Southern Publishing: a History of Uncle Remus' Magazine*, 515.
- John C. KENDALL, *The New York City Press and Anti-Canadianism: A New Perspective on the Civil War Years*, 522.

- M. Margaret CONWAY, A. Jay STEVENS and Robert G. SMITH, *The Relation Between Media use and Children's Civic Awareness*, 531.
- David L. MARTINSON, *Coverage of La Folette Offers Insights for 1972 Campaign*, 539.
- Gilbert CRANBERG, *Mail Survey Respondents and Non-Respondents*, 542.
- Leslie D. POLK, John EDDY and Ann ANDRE, *Use of Congressional Publicity in Wisconsin District*, 543.
- Paul HIGHTOWER, *Canon 35 Remains Same Despite Courtroom Tests*, 546.
- Barbara Derrick LUGENBEEL, *Defining Story Patterns in Good Housekeeping*, 548.
- Philip J. COFFEY, *A Quantitative Measure of Bias in Reporting of Political News*, 551.

DE PERS - LA PRESSE

Uitgegeven door de Belgische Vereniging
van de Dagbladuitgevers, v.z.w., Belliardstraat 20,
1040 Brussel.

Jg. 22, nr. 2 (nr. 86), april-juni 1975.

- X., *XIVe Persprijs Frans Theelen Hasselt*, 3-5.
- X., *IIIe Conférence Marketing de la F.I.E.J.*, 9-11.
- X., *Situatie van de Nederlandse Dagbladpers in 1947*, 12-13.
- X., *L'Objectivité journalistique*, 18-20.
- X., *Le Parisien Libéré: un drame*, 24-26.
- X., *Le président de la République Française annonce une réduction exceptionnelle du prix du papier pour l'année 1975*, 27-28.

Jg. 22, nr. 3 (nr. 87), juli-september 1975.

- X., *Papier plus rare, papier plus cher ... Pourquoi?* 1-4.
- X., *Ook in Nederland nu de invoering van het depot der publikaties*, 12-13.
- X., *Plusieurs gouvernements lancent un programme d'aide aux journaux*, 14-19.
- X., *Collectieve arbeidsovereenkomst tussen de Nationale Federatie der Informatieweekbladen en de Beroepsunie van de Belgische Pers voor de beroepsjournalisten van de informatieweekbladen*, 20-45.

GAZETTE

International journal for mass communication studies.
Uitgegeven door : KLUWER, B.V., p.o.b. 23, Deventer (Nederland)

Vol. XXI, nr. 2, 1975.

- Richard R. COLE, *The Mexican press system : aspects of growth, control and ownership*, 65.
Herbert. I. SCHILLER, *The appearance of national communication policies ; a new arena for social struggle*, 82.
John A. LENT, *English language mass media of Malaysia : historical and contemporary perspectives*, 95.

Vol. XXI, nr. 3, 1975.

- Francesca KLAVER, *Communication-satellites and international copyright (2)*, 125.
Mirosljub RADOJKOVIC, *Political participation and mass media in Yugoslavia*, 136.
J.G. DE JONG, *An outline of The Netherlands foreign information program and some general observations on small power propaganda*, 149.
Donald L. GUIMARY, *The press of South Vietnam : A recent perspective*, 163.
John Spicer NICHOLS, *LATIN - Latin American Regional News Agency*, 170.

Vol. XXI, nr. 4, 1975.

- Roland E. WOLSELEY, *The coming disappearance of printed journalism*, 199.
Al HESTER, *Violence on the front pages of three American newspapers, 1924-1973*, 209.
Frans CRONE and Piet DE KROON, *Video - a developing medium*, 221.
John Spicer NICHOLS, *Increasing reader interest in foreign news by increasing foreign news content in newspapers : an experimental test*, 231.
-

REVUE DE L'UNION EUROPEENNE DE RADIODIFFUSION CAHIER B

Uitgegeven door : L'Office Administratif de l'Union Européenne de Radiodiffusion Centre Internationale, rue de Varembe, 1.
1211 Genève 20, Zwitserland.

Vol. XXVI, nr. 4, juli 1975.

- Rudolf WOLLER, *Retransmissions sportives et publicité clandestine*, 6.
James BREDIN, *La radiodiffusion au Parlement britannique. Radio oui, télévision non*, 8.
William J. SMALL, *Les actualités télévisées aux Etats-Unis*, 11.
Edward BARNES, *«Le journal de John Craven». Un programme d'actualités pour les enfants à la BBC*, 14.
John MAHONEY, *Comment la guerre du Vietnam a modifié le reportage de l'actualité à la télévision*, 16.
-

R. ESPOSITO et A. GRASSI, *Le monopole réformé. La nouvelle loi italienne sur la radiodiffusion (1re partie)*, 38.
Robert D. HADL, *Développements en matière de droit des télécommunications aux Etats-Unis — II*, 46.

Vol. XXVI, nr. 5, september 1975.

- Franco MALATINI, *Radiodiffusion et culture : moments italiens*, 6.
Brian GROOMBRIDGE, *Politique compatissante de programmation*, 11.
James BREDIN, *Radio ou Parlement : l'expérience britannique*, 17.
Leonard CHASE, *L'évolution de la formation des producteurs de télévision à la BBC*, 20.
Hans HANSEN, *Les anciens de la musique radiodiffusée. L'Orchestre radio-symphonique danois fête son 50e anniversaire*, 23.
Alan MORRIS, *Reportage électronique de l'actualité par une station américaine de télévision*, 25.
Leon O BROIN, *Amendement de la loi irlandaise sur la radiodiffusion*, 39.
Akin BESIROGLU, *Le droit de rectification et de réponse dans la législation turque*, 41.
Albert NAMUR()IS, *Droit d'auteur et télédistribution en droit belge*, 45.

Vol. XXVI, nr. 6, november 1975.

- Patrick RAMSAY, *Problèmes de gestion de la radiodiffusion*, 6.
Dieter STOLTE, *Le journaliste de télévision : un privilégié. Contribution au débat sur le «journalisme d'opinion»*, 9.
Anibal Arias RUIZ, *L'Université espagnole de télé-enseignement*, 11.
Abdallah CHAKROUN, *La coopération en matière de radiodiffusion entre les pays islamiques. Fondation de l'Organisation des Radiodiffusions des Etats Islamiques*, 14.
Dieter SCHWARZENAU, *Après la réforme de structure retour aux programmes. Expériences et réflexions après deux ans de réforme des programmes à la ZDF*, 18.
R. PLAISANT, *Le droit des artistes exécutants. L'arrêt par la Cour de Paris le 30 novembre 1974*, 37.
Anthony PRAGNELL, *Outrage à magistrat : Evolution récente au Royaume-Uni*, 40.
Robert DITTRICH, *Antennes communautaires*, 46.
R. ESPOSITO et A. GRASSI, *Le monopole réformé. La nouvelle loi italienne sur la radiodiffusion (2e partie)*, 52.
-

RUNDFUNK UND FERNSEHEN

Uitgegeven door : Hans-Bredow-Institut an der Universität Hamburg, Hamburg 13. Helmhuderstrasse 21.

Jg. 23, nr. 1-2, 1975.

- Heinz BUDDEMEIER, *Die Medienphilosophie. Voraussetzungen und Folgen*, 3.
-

Gerhard MALETZKE, *Vom Nutzen der Anthropologie für die Kommunikationswissenschaft*, 21.
Bernward FRANK, *Programminteressen - Typologie der Fernsehzuschauer*, 39.
Winfried SCHULZ, *Wirkungsqualitäten verschiedener Medien. Experimentelle Untersuchungen über die Vermittlung von konnotativer Bedeutung durch unterschiedliche Formen medialer Darstellung*, 57.
Ulrich PAETZOLD, *Fernsehnachrichten im politischen System der Bundesrepublik Deutschland*, 73.
Heinrich PLATZ, *Post und Rundfunk. Ein Beitrag zu 25 Jahren Kooperation*, 85.
Wilfried BRENNECKE, *Die Rolle der Kammermusik im Rundfunk*, 91.
Ansgar DILLER, *Die «Akten zur Deutschen Auswärtigen Politik 1918-1945» als Quellen für den Rundfunkhistoriker*, 100.
Wilhelm ZILIUS, *Journalismus und Wissenschaft*, 102.
Dieter ROß, *Wissenschaftliche Journalistenausbildung*, 110.
Ekkehard LAUNER, *Die Arbeit des Nachrichtendakteurs*, 112.
Wolfgang HENCKELS, *«Entbredowisierung der Rundfunkgeschichte?»*, 114.

Jg. 23, nr. 3-4, 1975.

Günter HERRMANN, *25 Jahre ARD. Entstehung und Entwicklung*, 211.
Karsten RENCKSTORF, *Materialien zur Kommunikationspolitik: Tagesablauf, Kommunikationsverhalten und Mediennutzung*, 240.
Will TEICHERT, *Bedürfnisstruktur und Mediennutzung*, 269.
Peter HUNZIKER, Kurt LUSCHER, Richard FAUSER, *Fernsehen im Alltag der Familie*, 284.
Jochen KOLSCH, *Wissenschaft als Feedback-Element in der Fernsehkommunikation*, 316.
Horst O. HALEFELDT, *Quellen aus DDR-Archiven zur Geschichte des Weimarer Rundfunks*, 325.
Friedrich SPANGEMACHER, *Die Musik in der «Sesamstraße»*, 328.
Uwe MAGNUS, *Die Rolle neuer Kommunikationsysteme. Eine Tagung des International Broadcast Institute in Köln*, 333.
Knut HOLZSCHECK, *«Elektronische Inhaltsanalyse in der BRD» - Fachtagung in Hamburg*, 335.

COMMUNICATIONS

Uitgegeven door: Ecole pratique des Hautes Etudes. Le Centre d'Etudes de Communications de Masse (C.E.C. MASS), 10, rue Monsier-le-Prince, Paris 6e. Ed. du Seuil, 27 rue Jacob, Paris 6e.

Nr. 24, 1976.

La bande dessinée et son discours.

Avant-propos, 1.
Pierre FRESNAULT-DERUELLE, *Du linéaire au tabulaire*, 7.
Umberto ECO, *Le mythe de Superman*, 24.

Luc ROUTEAU, *Jacobs: narration, science-fiction*, 41.
Vicky DU FONTBARÉ et Philippe SOHET, *Codes culturels et logique de classe*, 62.
Bernard TOUSSAINT, *Idéographie et bande dessinée*, 81.
Michel RIO, *Cadre, plan, lecture*, 94.
Guy GAUTHIER, *Les Peanuts, un graphisme idiomatique*, 108.
René LINDEKENS, *Analyse structurale de la Stripsody de Cathy Berberian*, 140.
Alain PICQUENOT, *La grande vignette et le récit*, 177.
Michel COVIN, *L'image dérobée*, 197.
Bibliographie, 243.

AUDIO-VISUAL COMMUNICATION REVIEW

Uitgegeven door: Association for Educational Communications and Technology, 1201 Sixteenth Street N.Y., Washington D.C. 20036.

Vol. 23, nr. 1, lente 1975.

William WINN, *The 1974 AVCR Young Scholar Paper: An Open-System Model of Learning*, 5.
E. Bruce GOLDSTEIN, *The Perception of Multiple Images*, 34.
John Preston ISENHOUR, *The Effects of Context and Order in Film Editing*, 69.
W. Howard LEVIE and Diane LEVIE, *Pictorial Memory Processes*, 81.

Vol. 23, nr. 2, zomer 1975.

Richard E. CLARK, *Adapting Aptitude-Treatment Interaction Methodology to Instructional Media Research: Introduction to this Issue*, 133.
William H. ALLEN, *Intellectual Abilities and Instructional Media Design*, 139.
Perrin E. PARKHURST, *Generating Meaningful Hypotheses with Aptitude-Treatment Interactions*, 171.
Francis J. DI VESTA, *Trait-Treatment Interactions, Cognitive Processes, and Research on Communication Media*, 185.
Richard E. CLARK, *Constructing a Taxonomy of Media Attributes for Research Purposes*, 197.
M. David MERRILL, *Learner Control: Beyond Aptitude-Treatment Interactions*, 217.
Karen Rosenkrantz SHAPIRO, *An Overview of Problems Encountered in Aptitude-Treatment Interaction (ATI) Research for Instruction*, 227.

Vol. 23, nr. 3, herfst 1975.

Lowell E. ELLETT and Earle P. SMITH, *Improving Performance of Classroom Teachers Through Videotaping and Self-Evaluation*, 277.
Gary O. COLDEVIN, *Spaced, Massed, and Summary Treatments as Review Strategies for ITV-production*, 289.
Ronald W. SPANGENBERG, *Human Factors in the Design of Carrels for Learning: State of the Art*, 305.

JUGEND FILM FERNSEHEN

Zeitschrift für audiovisuelle Medien, Kommunikation und Pädagogik.
Uitgegeven door : Arbeitszentrum Jugend Film Fernsehen e.v. Wissenschaftliches Institut für Jugend- und Bildungsfragen in Film und Fernsehen
800 München 2, Waltherstrasse 23.

Jg. 19, nr. 1, 1975.

Erwin SCHAAR, *Die Jugendprogramme der ARD und des ZDF*, 3.
Hanns Helmut BÖCK, *Zur Situation des Jugendprogramms im Deutschen Fernsehen*, 8.
Wolfgang von FUMETTI, Joachim GERLOFF, *DIREKT — Ein Magazin mit Beiträgen junger Zuschauer*, 14.
X., *Kurzfilme — neu im Verleih : Aggression ; Dokumentarisch = Dokument ? ; Konsumenten werden kritisch ; Leben mit dem Tod ; Le Corbusier*, 19.

Jg. 19, nr. 2, 1975.

Hermann KALKOFEN, *Zum Problem der Objektivität im wissenschaftlichen Filmdokument*, 67.
Ulrike PFLÜGER, *Das Verhalten der Eltern zum Vorschulfernsehen*, 74.
Paul ROTH, *Massenmedien in der DDR*, 81.
Albert OTTENBACHER, *Zu den Bedingungen und Wirkungen ästhetischer Produktion*, 90.

Jg. 19, nr. 3, 1975.

Ulrike PFLÜGER e.a., *Kind und Fernsehen. Materialien, Informationen, didaktische Überlegungen für die Elternberatung*, 131.
Wolfgang NEUBAUER, *Wirkungen des Werbefernsehens hinsichtlich der Behaltensleistung und kritikfähigkeit. Untersucht an Kindern der Grundschule*, 165.

Jg. 19, nr. 4, 1975.

Wulf HERZOGENRATH, *Video-Kunst in der Bundesrepublik*, 203.
Wolfgang J. FUCHS, *Alternativ-Fernsehen, made in USA*, 210.
Christian STELZER, *Die Erlanger Videotage. Eine Übersicht über die Tendenzen der Videoarbeit*, 214.
Manfred PAWLIK, *Spontaneität und Kritik - Video als Auslöser*, 217.
Dieter BECK, *Video als Hilfsmittel in der Psychotherapie*, 223.
Wolfgang ZOCHER, *Technische Aspekte beim Einsatz von Videogeräten*, 226.
Literatur zum Thema «Video», 231.

FILM QUARTERLY

Published by the University of California Press, Berkeley, California 94720.
Editor : Ernest Callenbach.

Vol. XXVIII, nr. 4, zomer 1975.

Michael DEMPSEY, *John Ford : A Reassessment*, 2-15.

George LELLIS, *Retreat from Romanticism : Two Films from the Seventies*, 16-20.
Marsha KINDER, *The Tyranny of Convention in The Phantom of Liberty*, 20-25.
Gideon BACHMANN, *Antonioni After China : Art Versus Science*, 26-30.

FILM EN TELEVISIE

Uitgegeven door de Katholieke Filmliga, dienst van de Katholieke Filmactie, v.z.w.
Olmstraat 10, 1040 Brussel.

Nr. 218-219, juli-augustus 1975.

Jean-Pierre WAUTERS, *Cannes 1975*, 4-7.
Ronnie PEDE, *Het andere Cannes*, 8-12.
Francis BOLEN, Jean-Pierre WAUTERS, *De Belgische Kinema. Het begin van de sprekende film*, 29.

Nr. 220, september 1975.

Jean-Pierre WAUTERS en Ronnie PEDE, *Dagboek van Dood van een Non*, 7-13.
Michel APERS, *Bioskoop en Televisie*, 14-16.
Gaston WEEMAES, *De vrouw als filmschepper*, 19-23.
Frans DUPONT, *Berlijn '75*, 24-25.
Ivo NELISSEN, *Geschiedenis van de droomfabriek (6)*, 28-29.

Nr. 221, oktober 1975.

Michel APERS, e.a., *Verbrande Brug*, 16-19.
Ivo NELISSEN, *Dood van een Non*, 20-32.
Jules SEGERS, *India Song*, 34-36.

CAHIERS DU CINEMA

Revue Mensuelle de Cinema,
13, rue des Petits-Champs, Paris - 1er.

nr. 256, februari - maart 1975.

Serge TOUBIANA e.a., *Problèmes théoriques du cinéma militant*, 5-33.
Serge LE PERON, e.a., *Le cinéma et la Palestine*, 34-51.
BRECHT, *Extraits du journal de travail (inédit)*, (2), 52-57.

nr. 257, mei - juni 1975.

Serge DANÉY, *Une certaine tendance du cinéma français*, 5-21.
Serge DANÉY, e.a., *Cinéma et histoire (2)*, 22-34.
Alfonso GUMUCIO-DAGRON en Marcelo QUEZADA, *Notes sur l'ennemi principal*, 35-42.
N.N., *Cinéma militant et action culturelle (1)*, 43-52.
N.N., *Celluloid. Bilan d'une action culturelle sur Brest*, 53-64.

DELGAY

**audio-visueel didactisch materiaal
C.C.T.V.**

**koningsstraat 219, 1030 brussel
tel. 02. 219 14 59**

Berichten

Centrum voor communicatiewetenschappen

Gastcolleges :

Prof. J.M. Peters gaf op 11 november 1975 een gastcollege over «Codes in het filmkunstwerk» voor de Interfacultaire vakgroep Esthetica en Kunstfilosofie aan de Universiteit van Amsterdam.

Op 19 december gaf hij een gastcollege «Semiotiek van de film» voor het Instituut voor Culturele anthropologie en sociologie aan de Rijksuniversiteit te Leiden.

Studiedagen :

Prof. G. Fauconnier leidde op 30 oktober 1975 te Torhout een studiedag over «Communicatie en Public Relations», georganiseerd door de provinciale afdeling van het N.C.M.V.

Unesco :

Als lid van de Belgische Delegation nam Prof. L. Boone van 15 tot 20 december 1975 te Parijs deel aan een Internationale Unesco-vergadering van Experten over de «Rol van de Massamedia in de strijd tegen de oorlogspropaganda, het racisme en de apartheid».

Nieuwe publikatie :

G. FAUCONNIER, **Mass Media and Society. An introduction to the scientific study of mass communication. Concepts - intentions - effects**, Universitaire Pers Leuven, 1975, 222 blz.

(Bijgewerkte vertaling van het boek «Massamedia en Samenleving», De Nederlandsche Boekhandel, Kapellen, 1973, 204 blz.).

Afgestudeerden Communicatiewetenschap :

Tijdens het academiejaar 1974-1975 beëindigden 28 studenten hun studies van het tweede licentiaat Politieke en Sociale Wetenschappen, richting Communicatiewetenschap :

1. BOEL, Frank (Dilbeek)	16. MERTENS, Willy (Peer)
2. BULCKE, Antoon (Roeselare)	17. MICHIELSEN, Joannes (Meer)
3. DAELS, Franka (Bonheiden)	18. NUYTS, Roger (Testelt)
4. DE GREEF, Willem (Diest)	19. SAVER, Hendrik (Nevele)
5. DE KOCK, Godelieve (Hoboken)	20. SERVAES, Jan (Beringen)
6. DEPLOIGE, M. Helene (Vliermaal)	21. SMETS, Godelieve (Hove)
7. DE SMEDT, Frans (Brussel)	22. VANDEWEERD Jean (Dilsen)
8. ERAUW, Lutgarde (Liedekerke)	23. VANDONINCK, M.A. (Geel)
9. GILISSEN, Dominique (Hasselt)	24. VAN MELKEBEKE, Jan (Ressegem)
10. HERMANS, Sonia (Korbeek-Lo)	25. VAN THIENEN, Ludo (Tessenderlo)
11. IGO, Monique (Pellenberg)	26. VERCAMMEN, Ingrid (Nijlen)
12. INDIGNE, Elisabeth (Boortmeerb.)	27. VERMOERE, Henk (Leuven)
13. JAMAELS, Edward (Winksele)	28. WILLEM, Maria (Oostende)
14. MEULEMANS, Anita (Herent)	
15. MEEUS, Marcel (Oud-Turnhout)	

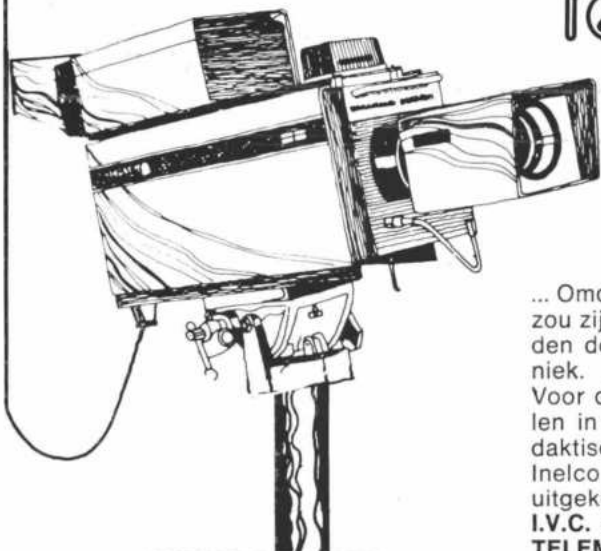
Drie studenten behaalden het «Bijzonder Diploma in de Audio-Visuele Communicatiemediën» :

1. LOOSVELT, Frans (St. Jans-Molenbeek)
2. VAN BEVER, Alfons (Itterbeek)
3. VANDERSTOKKEN, Liliane (Tollembeek)

de video... een middel een techniek

ONDERWIJS

BEWAKING
VEILIGHEID

... Omdat dit middel doeltreffend zou zijn, moet het gesteund worden door een volwaardige techniek.

Voor de video ten dienst te stellen in de meest gevarieerde didaktische toepassingen, heeft Inelco voor U de beste merken uitgekozen :

**I.V.C. - SHIBADEN - KALART -
TELEMATION - VISCOUNT -
GRASS VALLEY.**

Wij zijn gespecialiseerd in de studie, uitwerking en installatie van video studio's monochroom en kleur en het zou ons een genoegen zijn de uwe te mogen uit te werken en op te bouwen.

HERSCHOLING

TECHNISCHE EN
WETENSCHAPPELIJKE
ANALYSE

PRODUCTIE

KADER
INFORMATIE

A.V. MEDIA

ANIMATIE

ELECTRONICS
DIVISION

Inelco

INELCO BELGIUM S.A.

1160 Brussel, Hertoginnedal 3, tel. 02-660.00.12

INELCO NEDERLAND B.V.

Amsterdam 1006, Joan Muyskenweg 22, tel. (020) 93.48.24

advertising Columbia

het zakelijkste van de jongere, creatieve reclamebureau's

Proeven!

Met een hoge gehalte aan
bitterstoffen, het Ginder Ale is
een unieke combinatie van
bitter en zoet. Het is een
uniek bier dat u zal
vergeven blijven!

GINDER-ALE
lekker bier

- BREPOLS
- BALLET VAN VLAANDEREN
- CASINO VAN KNOCKE
- CONSTRUCTAM
- EBES
- HAVILAND
- INTEGREN
- INTERCOMMUNALE DDS
- INTERCOMMUNALE E3
- INTERSOC
- LCM
- MARTINAS (GINDER ALE)

AGROTECHNIC
ALFA
APPLETISER
ASLK-CGER

**aanwerving van
beroeps-
vrijwilligers**

Wilt u het informatiebureau van de dienst
Sociale Kazerne of
Wegover?
Zuidstraat 90, 1000 Brussel
tel. 02/513.31.02 of 513.31.99

de beroeps
die hebben
't goed!

LENING 74
E3
De veilige weg, ook voor uw geld
Obligaties met 8,25% intrest.

En veilige weg En veilige belegging En veilige spaarboek

**DE ASLK VERDUBBELT
UW SPAARBOEK**

ASLK

- MENS + RUIMTE
- MERCK SHARP & DOHME
- MIN. VAN NED. KULTUUR
- MIN. VAN LANDSVERDEDIGING
- MONSANTO
- MÖLLER
- NAT. DIENST VOOR AFZET
V. LAND EN TUINBOUW
- NAT. LOTERIJ
- ROUSSILLON - REAL ESTATE
- TUINBOUWVEILING LEUVEN
- VYNCKIER CONTROLS

*Wat U hier ziet, is alleen de top van de ijsberg.
Voor een volledig overzicht van onze creatieve prestaties
en onze reclame-inzichten, belt U even persoonlijk
met de Heer H. Acosta, beheerder-direkteur of met
de Heer E. Van Zandweghe, creative director.*

advertising
Columbia